

Η ΜΕΛΙΣΣΑ

ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΣΤ'. καὶ Ζ'. κατὰ
ΙΟΥΝΙΟΝ καὶ ΙΟΥΛΙΟΝ.

Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Μελίσσης
τῶν Ἀθηνῶν.

Διακοπέσης ἐπὶ δύο περίπου μῆνας τῆς ἐκδόσεως τῆς Μελίσσης τῶν Ἀθηνῶν, οφείλομεν νὰ δώσωμεν λόγον περὶ τούτου.

Δύο περίπου μῆνας πρὸ τῆς ἐκλογῆς τῆς Αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος ἐδημοσιεύσαμεν τὰς «Παραινέσεις πρὸς τὸν μέλλοντα Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος.» Διὰ τοῦ ἔργου ἡμῶν τούτου ἠελησάμεν, πρὶν μάθωμεν τὸν μέλλοντα νὰ βασιλεύσῃ ἐν Ἑλλάδι, νὰ καταδείξωμεν ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ τὸν τρόπον, ἀκαθ' ὃν δύναται τις νὰ γείνη ἐνταῦθα, ἂν οὐχὶ ἔνδοξος Βασιλεὺς, τοῦλάχιστον ὅμως εὐδαίμων καὶ τρισευδαίμων, ἀληθὲς ἀπεικόνισμα Θεοῦ καὶ εἰδῶλον λατρείας παρὰ τῶν ὑπηκόων του.»

Καὶ κατὰ πόσον μὲν ἐπετύχομεν τοῦ σκοποῦ τούτου, δὲν ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς, οὔτε δυνάμεθα, νὰ κρίνωμεν. Βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐδημοσιεύθη τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ ἄχρι τῆς σήμερον καθ' ἐκάστην μᾶς διευθύνονται νέαι αἰτήσεις. Ἐξαντιληθείσης τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου,

παρακαλέσαμεν τὸν ἀξιότιμον συνάδελφον τῆς Μερύνης νὰ ἀνατυπώσῃ αὐτὰς μὴ ἰκανοποιηθείσης δὲ τῆς περιεργείας τοῦ κοινου οὔτε ἐκ τῆς ἀναδημοσιεύσεως ταύτης, οὔτε ἐκ τῆς παντελοῦς σχεδὸν ἐξαντλήσεως ἀπάντων τῶν ἀντιτύπων τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως αὐτοῦ, ἀναγκάζομεθα νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν αὐτάς καὶ διὰ τῆς Μελίσσης τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ δὲ εὐμενῆς ὑπόδοχὴ τοῦ ἔργου τούτου καὶ τινων ἄλλων μεταγενεστέρων, δις καὶ τρις ἀνατυπωθέντων, μᾶς ἐεθάβρυναν εἰς τὴν τακτικὴν ἐκδοσιν τῆς Μελίσσης τῶν Ἀθηνῶν.

Διὰ τοῦ περιοδικοῦ τούτου συγγράμματος κύριον σκοπὸν προστιθέμεθα νὰ προκαλέσωμεν τὴν συζήτησιν τοῦ κοινου ἐπὶ διαφόρων σπουδαίων ἀντικειμένων διὰ νὰ γείνη δὲ τοῦτο ἐπιτυχῶς, ἔπρεπε νὰ εἰσδύσῃ ἡ Μελίσσα καὶ εἰς τὰς κατωτάτας καὶ πολυτίμους τάξεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας· πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου ἡμεῖς μὲν ἔπρεπε νὰ ἐργαζόμεθα νυχθημερόν καὶ σχεδὸν ἀμισθί, ἡ δὲ Κυβέρνησις νὰ καταβάλλῃ τὴν δαπάνην.

Εὐμενῶς ἀποδεχθείσης τῆς ἔθνοσυνελεύσεως τὴν πρότασιν ταύτην, ἡ Κυβέρνησις μᾶς παρεχώρησε τὰς πρὸς τοῦτο εὐκολίας· ἀλλὰ μόνον ὁ ἀγνοῶν τὰς περιπετείας τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰς δυσχερείας τοῦ ἑλληνικοῦ ταμείου, ἐκείνος δύναται νὰ μὴ εἰκάσῃ καὶ τὰς πικρίας, ὅσας ὑπέστημεν ἄχρι τοῦδε.

Ἐκάστη σχεδὸν μηνιαία ἀνανέωσις τοῦ προεδρείου τῆς Συνελεύσεως, παιδιὰς ἐνίοτε χάριν, ἐπέφερε καὶ τὴν διακοπὴν τῆς ἐκδόσεως τῆς Μελίσσης· καὶ ἕκαστος σχεδὸν ὀπουργὸς τῆς παιδείας, ἤρνεϊτο κατὰ πρῶτον τὴν παραχώρησιν τῶν μέσων τῆς ἐκδόσεως. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἠδυνήθημεν νὰ προβῶμεν μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Δ'. φυλλαδίου τοῦ Β'. ἔτους. Τότε δὲ διωρίσθη ὀπουργὸς τῆς παιδείας ὁ Κύριος Λομβάρδος· οὗτος, ἅμα ἀνελθὼν τὰς βαθμίδας τοῦ ὀπουργείου, κατεχόμενος μόνον ὑπὸ τῆς ἰδέας τῆς εὐθύνης, καὶ οὐδόλως ἀαλογιζόμενος γραπτὰς μετὰ τοῦ ὀπουργικοῦ συμβουλίου συμφωνίας, ἠρνήθη τὴν παραχώρησιν χάρτου· ἔδειξε λοιπὸν νὰ πεισθῇ καὶ ὁ Κ. Λομβάρδος νὰ παραχωρήσῃ τὸν χάρτην, διὰ νὰ ξαναρχίσῃ ἡ ἐκδοσις τῆς Μελίσσης.

Μετὰ τὴν ὅσῳ σύντομον ποσοῦτῳ καὶ εἰλικρινῇ ταύτην δικαιολόγησιν ἀναγκάζομεθα νὰ δικηρύξωμεν, ὅτι ὅσον εὐχαρίστησιν μᾶς προσεῖναι ἡ ἐπιτυχία τοῦ πρώτου καὶ κυρίου σκο-

τοῦ τῆς Μελίσσης, ἐν ἀπάσῃ σχεδὸν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ ἀσπαστῶν γενομένων τῶν δι' αὐτῆς δημοσιευομένων ἀρχῶν, τοσαύτην θλίβει μᾶς προσεῖναι ἡ ἀδιαφορία τῶν λεγομένων πολιτικῶν μας ἀνδρῶν, καὶ τῶν ἔξω ὁμογενῶν. Πλὴν τῶν Κυρίων Μαντζαβίνου ἐν Ἀθήναις καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ξανθοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ, οὐδὲ ἕ. περισσότερον ἀντί-ὑπον, ἡγόρατέ τις εἰς ἀ προσφέρῃ δωρεὰν εἰς ἐνδεῆ ἢ εἰς φιλαναγνώστην, ἢ ἵνα ἐνίσχυσῃ τὸν συγγραφέα. Πολλοὶ δὲ καθυστεροῦσι καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν εὐτελεῆ συνδρομὴν· τοῦτο ἤθελε μᾶς ἀπελπίζει καθ' ὀλοκληρίαν, ἀν μὴ μᾶς ἐνίσχυνεν ὁ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν μας ζήλος τοῦ λαοῦ· θρῖβει τὸ γραφεῖόν μας ἐπιστολῶν, δι' ὧν ἐρωτῶσιν οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐν τοῖς δήμοις περὶ τῶν αἰτίων τῆς διακοπῆς τῆς Μελίσσης.

Τοιούτων λοιπὸν ὄντων τῶν αἰτίων τῆς διακοπῆς τῆς Μελίσσης, ἀναγκάζομεθα νὰ δικηρύξωμεν, ὅτι καὶ ἡμῶν ἡ ὑπομονὴ ἐξηντήθη, καὶ τὸ δημόσιον ἀγνοοῦμεν μέχρι τίνος θὰ δύναται ἢ θὰ θέλῃ νὰ δαπανᾷ διὰ τοιαῦτα ἔργα, τὰ ὅποια ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν πολιτικῶν μας ἴσως θεωροῦνται γελοῖα· ἀλλ' οὐχ ἦ-τον καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑποσχόμεθα ἔστω καὶ μὲ παντελεῆ καταστροφὴν πάσης τῆς περιουσίας μας νὰ διατηρῶμεν ἀκαμίαν καὶ ὅσον ἐνεστί τακτικὴν τὴν ἐκδοσιν τῆς Μελίσσης.

Τοὺς δὲ διατάζοντας περὶ τῆς ἀμισθοῦ σχεδὸν ὑπηρεσίας μας πρὸς ἐκδοσιν τῆς Μελίσσης παριπέμπομεν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 3298 συμβόλαιον τοῦ συμβολαιογράφου Γ. Ἀντωνιάδου, διὰ νὰ μάθωσι πόσα ἐχρεώθημεν πρὸς ἐξαετῆ διατήρησιν τῆς ἱατρικῆς Μελίσσης.

Ἴσως ἀποδώσῃ τις τὴν διακοπὴν τῆς Μελίσσης καὶ εἰς τὴν κατάβασιν ἡμῶν ἐπὶ τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ μάρτυρας ἐπικαλούμεθα τοὺς διεθνοντάς τὸ ἐθνικὸν τυπογραφικόν, οἵτινες δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῶσιν, ὅτι τρία τυπογραφικὰ φύλλα τῆς Μελίσσης ἐνεκα ἐλλείψεως χάρτου ἔμειναν ἐπὶ δύο μῆνας ἀτύπωτα, καίτοι ἔστοι χειρωθετῆμένα καὶ καθ' ὀλοκληρίαν ἔτοιμα πρὸς τύπωσιν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ βουλευτικοῦ ἀγῶνος, ἃς μᾶς ἐπιτρέψωσιν οἱ ἐντὸς τοῦ Κράτους ἀναγνώσται τῆς Μελίσσης νὰ εἴπωμεν, χάριν τῶν ἐκτὸς τοῦ Κράτους ὁμογενῶν, καὶ τι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐνταῦθα ἰσχυρισμῶν μας.

Εἰς τὸν ἀγῶνα κατήλθομεν κατὰ προτροπὴν ἄλλων. Καὶ εἰς μὲν τὴν Πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους οἱ πάντες ἐφρόνουσι, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ προγενέστερά τινα ἔργα καὶ παθήματα ἡμῶν ἐφείλκυσαν ἐφ' ἡμᾶς τὴν συμπάθειαν τῶν συμπολιτῶν, δὲν ἠθέλαμεν στερηθῆ τῶν ψήφων αὐτῶν. Τὰ δὲ χωρία, ἐφρόνουσι, καὶ ἂν μᾶς στερήσωσι τῶν ψήφων των, ὡς ἀγνώστων, δὲν ἤθελον μεταβάλλει τὸ εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιτυχίας ἡμῶν.

Κατὰ προτροπὴν δὲ πολλῶν περιγηθήμεν καὶ τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ πολλῆς δ' εὐχαριστήσεως εἰς πολλὰς μὲν καλύσας τῶν χωρικῶν εὐρομεν ἀναγινωσκόμενα τὰ φυλλάδια τῆς Μελίσσης, εἰς ἄλλας δὲ εὐρομεν τὰς ἐπὶ δημοσίων συναθροίσεων ὁμιλίας μας, καὶ εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ χωρία εὐρομεν συζητούμενας τὰς ἀρχάς μας. Τούτου δὲ ἕνεκα ἐκ μὲν τῶν ψήφων τῶν χωρικῶν, καίτοι ἀγνώστοι πρὸς αὐτοὺς ὄντες, ἐλάβομεν πλείονας τῶν ἡμίσεων, ἐκ δὲ τῶν ψήφων τοῦ Πειραιῶς πλείονας τῶν δύο τριτημορίων, καὶ ἐκ τῶν ψήφων τῆς Πρωτεύουσας, ὅπου ἐπικρατεῖ, ὡς γνωστὸν, ὁ περὶ τὰ πολιτικὰ ἔρωσι, καὶ ὅπου θεωροῦνται ἴσως γελοῖα τὰ διὰ τῆς Μελίσσης δημοσιεύόμενα, μόλις τὸ τριτημόριον τῶν ψήφων ἐλάβομεν. Ἐν συνόλῳ δὲ ἐλάβομεν ψήφους, δοθείσας μόνον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀρχῶν μας 3276, ἐκ τῶν 10885 ψηφοφόρων καὶ ἐκ τῶν 7695 ψηφοφορησάντων. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν εἶναι δυσάρεστον, ὅταν ἀναλογισθῆ τις, ὅτι μόνον μοιότατοι κατήλθομεν ἐπὶ τὸν βουλευτικὸν ἀγῶνα, εἰς οὐδενὸς τὴν προστασίαν ἢ τὸν συνδυασμὸν ἐτέθημεν, οὐδενὸς τὴν βοήθειαν ἐπεκαλέσθημεν, οὐδὲν οὔτε ἠθικὸν οὔτε ἀνῆθικον μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν ἡμῶν ἐδαπανήσαμεν καὶ παρ' ὅλων σχεδὸν τῶν κομμάτων ἐπολεμούμεθα. Τὰς πολυτίμους ἄρα ταύτας ψήφους μᾶς ἐχορήγησαν αὐθορμήτως οἱ συμπολιταί μας, ἕνεκα τῆς πεποιθήσεως αὐτῶν, ὅτι ἠθέλαμεν συντελέσει εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν ἀρχῶν μας.

Ἄς μᾶς ἐπιτρέψωσι πρὸς τοῦτοις οἱ ἐντὸς τοῦ Κράτους ἀναγνώσται τῆς Μελίσσης νὰ δημοσιεύσωμεν χάριν τῶν ἐξ ὁμογενῶν καὶ τὰ ἐξῆς ἔγγραφα.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

Συμπολιταί!

Μετὰ τὰ γνωστά σας δεινοπαθήματά μου προετίμησα νὰ ἐκτελῶ τὸ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καθήκον ὡς ἀκλόυς πολίτης.

Ἀλλὰ σεῖς καὶ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν πληρεξουσίων ἠθελήσατε νὰ μὲ περιβάλητε μὲ τὴν ἐμπιστοσύνην σας, (ἤθελον δὲ σὰς ἀντιπροσωπεύσω τῷ ὄντι εἰς τὴν ἔθνοσυνέλευσιν, ἂν μὴ συνέβαινον ὅσα εἶναι ἄκαιρον ἤδη νὰ ἀναμνήσω), καὶ ἤδη, καίτοι ἀπεσυρμένον τῶν πολιτικῶν, καὶ τρόπον τινα, λάχανα σπείροντα, ἠθελήσατε διὰ τῶν ἐντίμων ὑπογραφῶν σας νὰ μὲ κηρύξτε ὑποψήφιον βουλευτὴν σας.

Εὐγνωμονῶν διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην σας ταύτην, ὦφειλον ἴσως νὰ δημοσιεύσω λεπτομερῶς καὶ τὰς πολιτικὰς μου ἀρχάς· ἀλλὰ ταύτας οὔτε ἤδη, οὔτε καθ' ἣν ἐποχὴν καὶ ἡ ἐλαχίστη μεμψιμοιρία κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐτιμωρεῖτο μὲ πενταετῆ εἰρκτὴν, ἐδυσκολεύθη καὶ νὰ κηρύξω καὶ νὰ ὑποστηρίξω διὰ μόνης τῆς περιουσίας μου καὶ νὰ δημοσιεύσω. Τὴς ἀρχάς μου λοιπὸν ταύτας εὐρίσκει διατετυπωμέναις ὁ βουλούμενος καὶ εἰς ἅπαντα μὲν τὰ πολιτικὰ μου ἔργα, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὰς παρα νέσεις μου πρὸς τὸν μέλλοντα Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, τὰς δύο μῆνας πρὸ τῆς ἐκλογῆς τῆς Αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος δημοσιευθείσας, καὶ εἰς τὰς δύο ἐπὶ δημοσίων συναθροίσεων ὁμιλίας μου, τὰς ὁποίας καὶ ἠκούσατε καὶ ἐμελετήσατε.

Οὐδὲν οὔτε πλείοτερον οὔτε ὀλιγώτερον τούτων θὰ ἐπιδιώξω ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ συνταγματικοῦ αὐτῆς θρόνου· πάσας δὲ τὰς προσπάθειάς μου θὰ καταβάλω πρὸς τὴν ἐφικτὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν· εἰδικώτερον δὲ ὑπόσχομαι νὰ καταψηφίσω πᾶσαν ἔκνομον ἐπέμβασιν μεταξύ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν νομίμων καὶ ὑπευθίνων αὐτοῦ συμβούλων, πᾶσαν μὴ συνάδουσαν πρὸς τὰ ἦθη τοῦ ἔθνους θεσμοθεσίαν, πᾶσαν γιγνομένην ἤδη ἢ γενησομένην προσβολὴν κατὰ παντὸς κεκτημένου συνταγματικοῦ δικαιώματος, καὶ πᾶσαν παράνομον καὶ μὴ ἀπολύτως ἀναγκαίαν οἶσαν δαπάνην· παντὶ δὲ σθένει θὰ συντελέσω διὰ τῆς ψήφου μου εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι μεγαλειτέραν, ἀλλὰ καὶ καλῶς ἐννοουμένην οἰκονομίαν, καὶ εἰς τὴν ταχυτέραν καὶ ἐντελεστέραν ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας τοῦ τόπου.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 27 Μαρτίου 1865.

A. N. ΓΟΥΔΑΣ.

Πρὸς τοὺς τιμήσαντάς με διὰ τῆς ψήφου των ἐκλογεῖς Ἀττικῆς.

Συμπολιταί!

Κατήλθον ἐπὶ τὸν βουλευτικὸν ἀγῶνα μόνον, διότι πλείστοι ἐξ ὑμῶν διὰ τῶν προτροπῶν σας ἠθελήσατε νὰ μοι παρέξητε

ἐπίσημον στάδιον ἐνεργείας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας τῆς ὠραίας ἡμῶν πατρίδος. Ἄλλως δὲ ἐμὲ, καὶ τὸ τοῦ δημοσιογράφου στάδιον ἦτο καὶ θὰ ἦναι ἰκανῶς εὐρὺ καὶ τὸ τῶν δημοσίων συναθροίσεων ἔημα ἦτο καὶ θὰ ἦναι ἰκανῶς εὐχρον, ὅταν ἐγὼ μὲν γράφω καὶ ὀμιλῶ ἀλήθειαν, ὑεῖς δὲ μοὶ παρέχητε, ὅπως καὶ ἄχρι τοῦδε, σύμπασαν τὴν εὐμένειάν σας.

Σὰς εὐγυμνωῦ συμπολιταὶ διὰ τὴν τιμὴν ταύτην ἂν δὲ ἀπετύχομεν τοῦ σκ ποῦ, δὲν θὰ σπεριθῶμεν καὶ τῶν μέσων τοῦ νὰ συντελεσωμεν καὶ ὡς ἀπλοὶ πολῖται εἰς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος. Σὰς συγχαίρω δια τὴν εἰρηνικωτάτην ἐκλογὴν βουλευτῶν, καὶ σὰς μακρορίζω διότι ἀπεκρούσατε τὴν ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν καταπλημμυρῆσαν τὴν κοινωνίαν διαφορᾶν.

Συμπολιταὶ! Πρὸς προπαρασκευὴν τῆς μοναδικῆς εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ κόσμου μεταπολιτεύσεως σεμνύομαι ὅτι εἰργάσθη ὡς πολῖτης, ὅσον ἡδυνάμην πρὸς ἀντικιτάστασιν τοῦ κικκοῦ διὰ τοῦ καλοῦ οὐδεὶς Ἕλληνα καθυστέρησε τὸ χρέος του· ἐὰν δὲ τὸ ἔθνος καὶ σήμερον δὲν εὐδαιμονῆ, ἂν ὄλων τῶν χρηστῶν πολιτῶν τὰς καρδίας κατέχη καὶ σήμερον βαρυνεθῆς ἄλλος, ἂν ἡ Ἑλλάς ὁσημέραι ἀφίσταται περισσότερο ἀπὸ τοῦ νὰ κατασταθῆ πρότυπον βασιλείου ἐν τῇ Ἀνατολῇ, θεβαίως τῆς καταστάσεως ταύτης ἔνοχοι δὲν εἶναι οὔτε οἱ προπαρασκευάσαντες οὔτε οἱ ἐκτελέσαντες ἐνδόξως τὴν μεταπολίτευσιν, οὔτε τὸ ἔθνος.

Εἶθε ἡ Θεία Πρόνοια νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς τε ἀποτυχόντας εἰς τὰς ὁσφ εἰλικρινεῖς τοσοῦτω καὶ ἀφιλοκερδεῖς προσδοκίας των, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀμαρτάνοντας εἰς τὴν ταχεῖαν διόρθωσιν τῶν κακῶν, πρὶν παρέλθῃ ἡ ἐποχὴ τῆς ἐνόμου καὶ εἰρηνικῆς διορθώσεως αὐτῶν.

Εἶθε νὰ παγιωθῇ ὅσον ἐνεττι τάχιον ἡ τάξις καὶ ἡ εὐνομία εἰς τὴν ὠραίαν μας πατρίδα, εἶθε νὰ συμβαδίσωσι τοῦ λοιποῦ εἰλικρινῶς καὶ ἀπροσκόπτως ἢ τε καλιῶς ἐννοουμένη ἐλευθερία καὶ ἡ εὐημερία τῶν πολιτῶν μετὰ τῶν ἀναποσπάστων αὐτῶν συντρόφων εἰλικρινείας τε καὶ φρονήσεως τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας.

Εἶθε τέλος νὰ βαδίσωμεν ἅπαντες ἄρχοντες τε καὶ ἀρχόμενοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος, χωρὶς ποτὲ νὰ λάβωμεν ἀφορμὴν μεταμελείας οὔτε οἱ μὲν ὅτι ἠκούσαμεν, οὔτε οἱ δὲ ὅτι εἶπομεν ὀλίγα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Μαΐου 1865.

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑΣ.

ΠΑΡΑΙΝΗΣΕΙΣ

ΠΡΟΣ

ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΑ ΤΟΝ ΜΕΛΛΟΝΤΑ

ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

(Ἐκδοσις τρίτη).

Μεγαλειότατε!

Συνήθεια ἐπεκράτει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀνατολικοῖς λαοῖς τὸ προσφέρειν τὰς ἀπαρχὰς θεῷ τινὶ ἢ ἡγεμόνι· τὴν συνήθειαν ταύτην τῶν ἀνατολικῶν λαῶν σεβασθεῖσαι καὶ αἱ τρεῖς προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος δυνάμεις, προσέφερον τὰς ἀπαρχὰς τοῦ ἐλληνικοῦ ἑπταετοῦς ἀγῶνος ἐνὶ τῶν διαπρεπόντων ἐπὶ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ προηγήτων, τῷ εὐκλεῶς ἡγεμονεύοντι ἡδὴ τῶν Βεργων Λεοπόλδῳ. Ἀποποιηθέντος δὲ δυστυχῶς τούτου, προσέφερον αὐτὰς τῷ ἄρτι δικαίως ἐξωσθέντι τῆς Ἑλλάδος ἡγεμόνι Ὄθωνι.

Φύσει φιλάρχιος ὢν καὶ ἐν σπουδαῖς τότε τυγχάνων, ἐνθέρμως ἐπεθύμησα προσφέρειν καγὼ τὰς τῶν σπουδῶν μου ἀπαρχὰς τῷ τότε ἡγεμόνι τῆς Ἑλλάδος· καὶ δὴ Θεοῦ εὐδοκούντος, πρῶτος τῷ ὄντι ἡξιώθην ἀναγορευθῆναι διδάκτωρ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου. Τὴν αὐτὴν καὶ ἡδὴ θερμὴν ἐπιθυμίαν ἔχων, πρῶτος ἴσως ἐκ τῶν ὑπηκόων Σου τολμῶ νὰ Σοὶ προσφέρω τὰς ἀπαρχὰς τῶν κόπων μου. Αὐταὶ δὲ εἰσι τρία προεκδοθέντα πολιτικά ὑπομνήματα καὶ αἱ ἀνὰ χεῖρας παραινέσεις.

Καὶ διὰ μὲν τῶν πρώτων θέλει μάθει ἐν τινὶ λεπτομερείᾳ ἢ ἴμετέρα Μεγαλειότης τὰ αἰτία, αἵτινα προῦκάλεσαν τὴν δικαίαν πτώσιν καὶ ἐκθρόνισιν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου. Διὰ δὲ τῶν παραινέσεων μου ἐπιτρέψον μοι, Βασιλεῦ! νὰ ὑποβάλω εὐσεβᾶτως σκέψεις τινὰς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δύναται τις νὰ γείνη ἐν Ἑλλάδι ἂν οὐχὶ ἐνδοξος Βασιλεὺς, καὶ ἴσως ἐνδοξότερος παντός ἄλλου βασιλεύοντος ἡδὴ ἐν τῷ κόσμῳ, τοῦλάχιστον ὅμως εὐδαίμων καὶ τρισευδαίμων, ἀληθὲς ἀπεικόνισμα Θεοῦ καὶ εὐδωλον λατρείας παρὰ τῶν ὑπηκόων Του.

Περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου.

Ἡ Ἑλλάς, Μεγαλειότατε, καίτοι σμικρὰ τὸν πληθυσμὸν, σμικρὰ ἕως σήμερον καὶ τὴν πολιτικὴν ἀξίαν, ἔχει ὁμως θρόνον, εἰς τὸν ὅποιον ἡμεῖς τοῦλάχιστον οἱ Ἕλληνες, ἢ ἕως καὶ ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαοὶ, ἀποδίδομεν μεγίστην σπουδαιότητα καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν πολιτικὴν ἀξίαν. Φυσικὸν δὲ εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ ἀποδιδῆ εἰς ἕκαστον πρᾶγμα σημασίαν ἀνάλογον τῶν κόπων καὶ θυσιῶν, οὓς κατέβαλε πρὸς κατέβαλε πρὸς κτήσιν αὐτοῦ. Ἄγγλος τις περιηγητὴς, λέγεται, ὅτι κατώρθωσέ ποτε μέγα μὲν τῷ ὄντι, ἀλλ' οὐκ σπάνιον ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατόρθωμα, ἢ ἀγοράσῃ δηλαδὴ τὴν βακτηριαν τοῦ Σωκράτους, ἀντὶ μεγάλης ποσότητος χρημάτων· τὸσαύτην δὲ ἀξίαν ἐδίδεν εἰς τὸ ἀπλούστατον τοῦτο ξύλον, ὥστε δὲν ἀντήλλασεν αὐτὸ, ἔλεγεν, ἀντὶ ὄλων τῶν πολυτιμοτάτων κειμηλίων τοῦ κόσμου.

Γινώσκει δὲ βεβαίως ἡ Ἰμετέρα Μεγαλειότης ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας, ὅτι οὐδεὶς ἕως ἐν τῷ κόσμῳ θρόνος ἐδημιουργήθη διὰ τοσοῦτων ἀγώνων, τοσοῦτων θυσιῶν, τοσαύτης καρτερίας καὶ τοσαύτης αὐταπαρνήσεως, δι' ὧν ὁ Ἕλληνας θρόνος.

Δράξ τις ἀνθρώπων, οὐδὲν ἔτοιμον ἐχόντων, εἰς ἐποχὴν ἐντελεστάτης παγκοσμίου εἰρήνης, καὶ εὐθύς μετὰ τὴν ἱερὰν συμμαχίαν, καθ' ἣν ἐκ προοιμίων κατεδικάζετο πᾶσα ἐπανάστασις, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ καταστρέψῃ τὴν κραταιοτάτην τότε οὔσαν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ἐκ τεσσάρων τουρκικῶν κρατῶν συγκειμένην, καὶ ἢ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, τούτεστι διὰ τοῦ θρησκευματος ἐκείνου, τὸ ὅποιον πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἀντιπροσωπεύει σήμερον τὸν πολιτισμὸν. Ἡγωνίσθη μετ' ἀπαραδειγματίστου ἠρωϊσμοῦ καὶ καρτερίας, μετέπεισε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν ἠρωϊκωτάτων κατορθωμάτων τῆς καὶ αὐτὴν τὴν πείσμονα διπλωματίαν τῆς Εὐρώπης, κ' ἔπλασε διὰ τῆς χύσεως ποταμῶν αἵματος τὸν Ἕλληνα θρόνον.

Πίστευσον, Μεγαλειότατε, ὅτι ἐκάστη σπιθιμὴ γῆς τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐξυμωμένη μετὰ τὸ αἶμα τοῦλάχιστον ἑνὸς ἥρωος, καὶ ὅτι ὅπισθεν ἐκάστης ἐρριζωμένης πέτρας ἑλληνικῆς ἔπεσεν εἰς μάρτυς, μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας. Πίστευσον

ὅτι παρ' ἐκάστη σχεδὸν παραλίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατεβυθίσθη ἢ ναυαρχίς ἢ τρίκροτον ἢ δίκροτον ἢ ἀτμοδρόμων τοῦ τουρκικοῦ στόλου, καὶ ὅτι κάτωθεν ἐκάστου κύματος θαλάσσης τῶν ἀκτῶν τούτων κείνται τὰ ὀσᾶ πολλῶν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους κατεπόντισαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰ πυρπολικά καὶ σιταγωγὰ των πλοία. Πίστευσον ὅτι ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐνδοξὸς πτώσις αὐτοῦ, αἱ μάχαι τῆς Γραβιάς, τῆς Ἀραχόβης, τῆς Ἀμπλιανῆς, τοῦ Πέτα, τῶν Δερβενακίων καὶ πολλῶν ἄλλων κατὰ γῆν μερῶν, αἱ ναυμαχίαι τοῦ Γέροντος, τοῦ Καφηρέως καὶ τῶν Π. Πατρῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ τόλμημα τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν εἶναι πολὺ ὑποδεέστερα οὔτε τῶν ἐν Μαραθῶνι, ἐν Θερμοπύλαις, καὶ ἐν Πλαταιαῖς μαχῶν, οὔτε τῆς ἐν Σαλαμίνι ναυμαχίας. Πίστευσον ὅτι καὶ σήμερον οἱ Ἕλληνες ταξιδεύοντες, ἀναγνωρίζουσιν εἴτε εἰς τὰ ἐνδοτάτα τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἴτε εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀσίας μέρη καὶ ἀδελφούς καὶ ἀδελφὰς καὶ τέκνα καὶ συζύγους στεναζόντα ἔτι ὑπὸ τὸν ζυγόν, ὡς αἰχμαλωτισθέντα ἄλλοτε εἴτε ἐπὶ τῆς σπαραξικαρδίου αἰχμαλωσίας τῆς Χίου, εἴτε ἐπὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἠρωϊκῆς πτώσεως τῶν Ψαρῶν ἢ τοῦ Μεσολογγίου. Πίστευσον, λέγω, Μεγαλειότατε! ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς γαίαις μας ἀναγνωρίζομεν ἔτι καὶ σήμερον ἄταφα τὰ ὀσᾶ τῶν πατέρων μας, οἵτινες ἔπεσαν μαχόμενοι, ἵνα πλάσῃ τὸν θρόνον, ὅστις προσφέρεται ἤδη τῇ Μεγαλειότητί σου (1).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ θρόνος οὗτος ἐδημιουργήθη διὰ τοσοῦτων θυσιῶν, διὰ τοσαύτης καρτερίας, καὶ διὰ τοσοῦτων ἠρωϊκῶν κατορθωμάτων, δίκαιον ἄρα ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες τοῦλάχιστον ἢ ἀποδιδόμεν εἰς αὐτὸν μεγίστην ἀξίαν. Καὶ πιθανὸν μὲν νὰ μᾶς ἐλέγξῃ τις ὡς λίαν ζηλοτύπους, ἀλλὰ γνωστὸν εἶναι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅτι καὶ Ἄραψ τις, διαταχθεὶς ὑπὸ τινος Σουλτάνου ἢ ἀνεύρη καὶ παρουσιάσῃ αὐτὸ τὸ ὠραιότερον εἰς τὸ κράτος τοῦ παιδίου, μετὰ πολλὰς πρὸς τοῦτο ἐρεύνας καθ' ἅπαν

(1) Τὸ περισπούδαστον τοῦτο ἀντικείμενον ἀνεπτύξαμεν κατὰ τι πλατύτερον ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ἡμῶν ἐπὶ δημοσίας συναθροίσεως γενομένης κατὰ τὴν 25 Μαρτίου ε. ε. Τὴν ὁμιλίαν ταύτην, καίτοι τοῖς ἀνατυπωθεῖσαν, θὰ δημοσιεύσωμεν ἴσως βραδύτερον καὶ διὰ τῆς Μελίσης.

τὸ εὐρύτατον τοῦ σεβαστοῦ κυριάρχου του κράτος ὁ ἀγαθὸς Ἀραψ παρουσίασεν αὐτῷ, ὡς τὸ ὠραιότερον παιδίον τοῦ κόσμου, τὸ ἴδιον αὐτοῦ τέκνον, ὅπερ μάλιστα λέγεται ὅτι ἦτον καὶ Θεραπευτικόν· ἐπίτρεψόν μοι δέ, Μεγαλειότατε, νὰ φρονῶ, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς θρόνος καὶ ἂν δὲν ἔχη τὰ κάλλη τοῦ Ἀπόλλωνος, στερεῖται ὁμως καὶ τῆς ἀσχημίας τοῦ Θεραίου. Καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ ἀξία, ἣν ἡμεῖς τοῦλάχιστον οἱ Ἕλληνες ἀποδίδομεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον.

Περὶ πληθυσμοῦ

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐκείνης φεῦ! ἐν ἣ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔζων κατὰ τὸν Κλίντωνα πολλαὶ ἑκατομμύρια κατοίκων (1), ἐξ ἐνὸς περίπου ἑκατομμυρίου σύγκειται σήμερον· ἀλλ' ἐλπίζομενον εἶναι καὶ ἔσως οὐχὶ δυσκατόρθωτον ὁ πληθυσμὸς οὗτος νὰ ἐξισωθῆ μετὰ τὸ διπλάσιον τοῦ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος· καὶ ἤδη ἐγένετο καλὴ τι ἀρχὴ διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς ἀδελφῆς Ἑπτανήσου· τὸ λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι καὶ ἐν τῷ σμικρῷ τούτῳ πληθυσμῷ οὐδεὶς ὑπάρχει σήμερον δυστυχῶς τέλειος Περικλῆς, τέλειος Δημοσθένης, τέλειος Ἀγησίλαος, τέλειος Θεμιστοκλῆς, τέλειος Ξενοφῶν, τέλειος Μέγας Ἀλέξανδρος, τέλειος Ἀριστοτέλης, τέλειος Φειδίας, τέλειος Ἰπποκράτης· ὑπάρχουσιν ὁμως ἀναντιρρήτως ἅπαντα τὰ σπέρματα τῆς τελειότητος καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν, καὶ εὐκόλως δύνανται νὰ βλαστήσωσι καὶ καρποφορήσωσι ταῦτα, ἀρκεῖ μόνον ν' ἀξιοθῶσι καλοῦ καλλιεργητοῦ. Τὰ μέγιστα δ' ἐλατήρια, δι' ὧν δύναται τις νὰ καλλιεργήσῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὰ σπέρματα ταῦτα εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ δικαιοσύνη· ἡ φιλοτιμία, ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ παιδεία.

Περὶ ἐλευθερίας.

Εἶναι ἀπίστευτος ἡ ὑπενέργεια τῆς ἐλευθερίας παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Ἐνὸς σχεδὸν αἰῶνος ἐλευθερία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἤρκεσε ν' ἀναβιδάσῃ ἐκείνους μὲν εἰς τὸν κολοφῶνα

τῆς δόξης των, πολλὰς δὲ τέχνας καὶ ἐπιστήμας νὰ προαγάγῃ εἰς βαθμὸν τοσοῦτον, εἰς ὅσον δὲν παρήγαγον αὐτὰς παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἔθνεσιν ἄπειροι αἰῶνες· παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις, καὶ ἅπαντα τὰ ἀνυπολόγιστα βοηθήματα, ἅπερ κέκτηται σήμερον ὁ πολιτισμὸς. Ἐπταετῆς δὲ ἐλευθερία ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἤρκεσε παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι ν' ἀναδείξῃ πολλοὺς ἥρωας, μὴ πολὺ ὑποδεστέρους τῶν Ἀχιλλέων, τῶν Αἰάντων, τῶν Λεωνιδῶν καὶ τῶν Ἐπαμεινωδῶν. Λέγων δὲ ἐλευθερίαν, δὲν ἐννοῶ οὔτε τὴν ἄκρατον δημοκρατικὴν, οὔτε τὴν κοινοκτημονικὴν· ἀλλὰ μόνον τὴν συνταγματικὴν, εἰδικρινωῶς ὁμως ἐφαρμοζομένην· διότι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καίτοι ἐκ φύσεως δημοκρατικὰς τινὰς ἔχον ἔξεις, ἐνδομύχως ὁμως καὶ καὶ παμπηφει σχεδὸν αἰσθάνεται ὅτι μόνον διὰ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν δύναται νὰ εὐδαιμονήσῃ. Ἄλλως δὲ καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος ἑλληνικαὶ δημοκρατίαι ὠμοίαζον τὰς συνταγματικὰς μοναρχίας μάλλον, ἢ τὰς ἀκράτους δημοκρατίας, ἐν αἷς καὶ αὐτὴ ἡ φυσικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου δεσμεύεται ἐνίοτε. Τὸ δ' ἑλληνικὸν ἔθνος εἶναι τοσοῦτον φιλελεύθερον, ὥστε μόνον τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας δύναται ν' ἀνεχθῆ.

Οὐδὲν τῷ ὄντι ἔθνος φρονῶ εἶναι τόσον ζηλότυπον διὰ τὰς ἐλευθερίας του καὶ τόσον ἀδάμαστον διὰ τῆς βίας ὅσον τὸ ἑλληνικόν. Οἱ Τούρκοι διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν στρατῶν των κατέκτησαν μὲν τὰς ἑλληνικὰς γαίας, οὐδέποτε ὁμως καὶ τὰς ἑλληνικὰς καρδίας. Πολλαχοῦ μάλιστα τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν, καὶ αὐτῶν τῶν βράχων τὴν κατάκτησιν διεφιλονείκουν καρτερικώτατα οἱ Ἕλληνες, καὶ οὐδέποτε παρεχώρησαν αὐτοὺς εἰς τοὺς κατακτητὰς τῶν πεδιάδων. Μία μόνη περιπευ δεκάς χιλιάδος Μανιατῶν ἐδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ἀνυποτάκτους τοὺς κατακτήρους βράχους τῆς ἑαυτῆς πατρίδος ἐρ' ὅλης τῆς ἐποχῆς τῆς δουλείας. Πολλάκις μὲν ἀπεπειράθη δι' ἀπειραριθμῶν ὀρδῶν νὰ καθυποτάξῃ καὶ τούτους ἡ Τουρκία εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε διὰ τοῦ δόλου· ἀλλ' οἱ ἀτρόμητοι Μανιάται, αἰείποτε ἀντιτάσσοντες κατὰ μὲν τῆς ὕλικῆς βίας τὰ ἡρωϊκὰ στήθη των, κατὰ δὲ τοῦ δόλου τὴν λιτότητα, ζῶντες ὡς ἄλλοι Ἀρκάδες, ἔμειναν μέχρι τέλους ἀνυπότακτοι. Ἐκατοντάδες δὲ τινες πολεμιστῶν τοῦ ἡρώϊκου Σουλίου, χάριν τῆς ἐλευθερίας των κατέστρεψαν ἀπείρους ὀρδὰς Τούρκων· ὑπέκυπτον μὲν ἐνίοτε εἰς τὴν ἀνωτέραν δύναμιν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πρώτης εὐκαιρίας ἐδρατιον αὐθις τὰ ὄπλα, ἀνέκτων τὴν πατρίδα των καὶ κατέστεινον τοὺς βράχους αὐτῆς πάντῃ ἀπορρήτους. Τοσοῦτον δὲ ἔρωτα εἶχον

(1) Ἰδὲ Κλίντων Fasti Hellenici τόμ. 6'. σελ. 473.

ὑπὲρ τῶν ξηρῶν καὶ ἀγῶνων τούτων βράχων οἱ Σουλιῶται, ὥστε καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας μετοικήσαντες διὰ τῆς βίας ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασια, καὶ ἐκεῖθεν ἐδυνήθησαν νὰ δραπέτεύωσι καὶ ν' ἀνακτήσωσι τοὺς προσφιλεῖς αὐτῶν βράχους. Οὐδέποτε δὲ ἔλλειψαν, οὔτε ἀπὸ τῆς Πελοποννήτου, οὔτε ἀπὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, οὔτε ἀπὸ τῆς Ἡπείρου, οὔτε ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, οὔτε ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, οὔτε ἀπὸ τῆς Κρήτης οἱ ὀνομαζόμενοι ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, τούτεστιν ἔνοπλοι χριστιανοὶ ἀνυπότακτοι, ὅτε μὲν χρησιμεύοντες παρὰ ταῖς ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς ὡς καταδιώκται δῆθεν τῶν ἐνόπλιος διαμαρτυρομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀδελφῶν αὐτῶν, ἄλλοτε δὲ συμμαχοῦντες μετὰ τούτων καὶ πολεμοῦντες τοὺς κοινούς ἐχθροὺς Τούρκους. Καὶ αἰετοῦ μὲν κατεδίωκε δραστηρίως καὶ τούτους καὶ ἐκείνους ἢ τουρκικὴ Κυβέρνησις· οὐδέποτε ὅμως καὶ ὑπέταξε τελείως. Μόλις ἐφίνευεν ἢ ἀπεκεφάλιζεν ἢ ἀπηγχόνιζεν ἓνα ἀρματωλὸν ἢ κλέφτην ἢ τουρκικὴ Κυβέρνησις τότε, καὶ ἀμέσως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐκίρτυπεν αὐτὸν δι' ἄσματος ἤρωα καὶ μάρτυρα τῆς ἐλευθερίας. Ἐν δὲ τοιοῦτον ἄσμα, ἐν κλέφτικον τραγοῦδι, ἤκει συνήθως νὰ γεννησῆ δέκα ἄλλους ἤρωας ἀρματωλοὺς ἢ κλέφτας πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκλείψαντος.

Καὶ δὲν εἶχεν ἡ Ἑλλὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος; γραπτὰς μὲν εἶχε πολλὰς καὶ μεγάλας διὰ συνθηκῶν μάλιστα ἀναγνωρισθείσας καὶ μεθ' ὅρκου παραχωρηθείσας· πράγματι ὅμως οὐδεμίαν σχεδὸν εἶχεν ἐλευθερίαν. Κατὰ μὲν τὰς γραπτὰς ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος «ὁ τύπος ἦτο ἐλεύθερος καὶ οὐδεμία λογοκρισία ἐπετρέπετο» μόλις ὅμως ἐτόλμα δημοσιογράφος τις νὰ ἐπικρίνῃ πράξιν τινα τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐρρίπτετο ἀμέσως εἰς τὰς φυλακὰς, ἐσήπετο δὲ ἐν αὐταῖς ἀδικαστος πολὺν χρόνον, ἢ ἐδικάζετο καὶ δι' ἀνθητικῶν μέσων καταδικάζετο καὶ συνέζη μετὰ ληστῶν, πειρατῶν, κλεπτῶν, παραχαρὰκτῶν καὶ πάσης ἄλλης τάξεως κακούργων. Οὐδεμία φωνὴ φιλάνθρωπιᾶς οὐδεμία σύστασις δικαστηρίου εἰσηκούετό ποτε παρὰ τοῦ Ὀθωνος, προκειμένου περὶ δημοσιογράφου· μόνον ἢ ταπεινώσις καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τούτου ἐδύναντο ἐνίοτε νὰ διαπεράσωσι τὰ μὴ λίαν εὐαίσθητα βασιλικὰ ὄρα τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου. Κατὰ τὰς γραπτὰς μὲν ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος, ἀπὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν ἦτο ἀπαρῶνιστον· ὁ ἡγεμὼν ὅμως ἐκεῖνος ἀπεπειράθη σμικρὸν πρὸ τῆς πτώσεώς του νὰ καθιερώσῃ καὶ διὰ νόμου τὴν βεβήλωσιν τοῦ ἀπορρήτου τῶν

ἐπιστολῶν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν γίνεται κατάδηλον, ὅτι ὁ τόπος οὗτος οὐχὶ μόνον ἔμεινε πάντῃ ἀκαλλιέργητος καὶ ἄγονος διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος, ἀλλὰ καὶ δι' ἀκανθῶν καὶ τριβύλων ἐσπάρη.

Περὶ δικαιοσύνης.

Καὶ ποῖον ἔθνος ἄρα γε κατὰ τε τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δὲν νύτύχησε διὰ τῆς δικαιοσύνης; Καὶ ἤτο ποτε δυνατὸν ν' ἀκμάσωσιν οἱ τε ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καθὼς καὶ πᾶν ἄλλο ὅλον δὴ ποτε ἐν τῷ κόσμῳ ἔθνος, ἐὰν ἔλειπεν ἀπ' αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη; Ἄλλ' ὅσον ἀναντιρρήτον εἶναι τοῦτο, τοσοῦτον δυσχερὴς καθίσταται παρὰ τισι λαοῖς ἢ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης, ὅταν οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν συμβουλευῶνται τὴν ἰδίαν αὐτῶν καρδίαν μᾶλλον, ἢ τὸν νοῦν. Παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς ὑπάρχει καθιερωμένον τὸ δικαίωμα τῆς Βασ. χάριτος· διὰ τοῦ προνομίου των δὲ τούτου οἱ φρόνιμοι ἡγεμόνες εὐεργετοῦσιν ἐνίοτε τὰς κοινωνίας, καὶ ἐπιχέουσι θάλαμον ἱαματικῶν εἰς πολλὰς αὐτῶν πληγὰς· διὰ τοῦ αὐτοῦ εὐεργετικοῦ προνομίου ὁ ἐκθρονισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος κατεμάστισεν ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν. Σπανίως ἤξιώθη τῆς Β. χάριτος ἐπὶ Ὀθωνος καταδικασθεὶς τις τίμιος ἄνθρωπος, ἂν ὡς ἄνθρωπος πταίσας, ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῶν νόμων καὶ σπανιώτερον συγγραφεὺς τις ἢ δημοσιογράφος· ἀμφιβάλλομεν δὲ ἂν ὑπάρχῃ ἐν Ἑλλάδι ληστής τις ἢ κλέπτης, πειρατὴς ἢ πλαστογράφος, ἱερόσυλος ἢ πατραλίας, ὅστις νὰ μὴ ἤξιώθη ὑπ' αὐτοῦ οὐχὶ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις βασιλικῆς τινας χάριτος· οἱ ἄνθρωποι δὲ οὗτοι, καίτοι πρὸς οὐδὲν συνειθίσαντες ἐπὶ Ὀθωνος νὰ λογιζῶνται πᾶσαν ὡς δὴ ποτε ποινήν, οὐδ' αὐτῆς τῆς κεφαλικῆς ἐξαιρουμένης, σήμερον ὅμως ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως πρὸς καύχημα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡσυχάζουσιν.

Πρὸς τῷ προνομίῳ τῆς Β. χάριτος οἱ ἡγεμόνες πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἔχουσι καὶ ἕτερα ἀνεκτίμητα προνόμια, δι' ὧν γίνονται ἀληθῶς ἰσόθεοι, ὅταν κάμνωσι καλὴν χρῆσιν αὐτῶν. Πόσον ἄρα γε δὲν εὐεργετῆ τὴν κοινωνίαν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, ὅστις συμβουλευόμενος μόνον τὸν νοῦν, πέμπει εἰς κόρακας τοὺς χαμπεπεῖς κόλακας, καὶ εὐνοεῖ καὶ ἀμείβει μόνον τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἱκανότητα, ὅπου δὴ ποτε καὶ ἂν εὗρῃ αὐτὰς, ἔστω καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς προσωπικοῖς αὐτοῦ ἐχθροῖς; Ἄλλὰ καὶ τοῦ ἀνεκτιμητοῦ τούτου ἡγεμονικοῦ προνομίου ἐστερηθήσαν καθ' ὅλο-

κληρίαν ἐπὶ ὄθωνος οἱ Ἕλληνας· διότι συστηματικῶς καὶ ἐκ προθεσεως ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἔκαμεν ἀντίτρογον λήσιν τῆς ποιῆς καὶ τῆς ἀμοιβῆς. Κατὰ πόσον δὲ ὠφέλησε τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνον ἢ προμνημονευθεῖσα διαγωγὴ δύναται τις νὰ κρίνη ἐκ τοῦ ὅτι, περιοδεύοντος τελευταίου τούτου, ἐν μιᾷ μὲν ἐπαρχίᾳ τοῦ Κράτους τοῦ οἱ χαμερπεῖς κόλακες ἤγειρον ἄπειρα θριαμβευτικά τοῦξα, καὶ διεβεβαίουν αὐτὸν ὅτι λατρεύεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ του· ἐν ἄλλῃ δὲ ἐπαρχίᾳ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ἡμέραν ἐκρήγνυται τρομερὰ ἐπανάστασις· ἐπανακάμψαντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, οἱ κατὰ τὴν κόλακα λατρεύοντες αὐτὸν ὑπήκοοί του, τῷ κλειοῦσι τὰς θύρας καὶ αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων του, καὶ τὸν ἀποπέμπουσι τοῦ Κράτους του. Οὐδεμία δὲ φωνὴ συμπαθητικὴ ἐγείρεται ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος ἐκεῖνου, οὔτε ἐντὸς τοῦ Κράτους του, οὔτε καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν ἐπὶ τριακονταετίαν ὀλόκληρον ἐπεδαψίλευεν οὐχὶ μόνον τὰ ἐθνικὰ παράσημα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν δημόσιον πλοῦτον.

Ἄλλ' ἂν ἡ αὐστηρὰ δικαιοσύνη ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ παράγει αἴσια εἰς τὰς κοινωνίας ἀποτελέσματα, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαγγέλλεται νὰ παρέξῃ ἑκατονταπλασίως αἰσιώτερα. Καὶ οὐδὲν ἔθνος τῷ ὄντι γινώσκω, οὔτε ἐκ τῶν ἀρχαίων, οὔτε ἐκ τῶν νεωτέρων, εἰς τὸ ὅποιον ἡ κοινωνία οὐχὶ μόνον ν' ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδοκιμάζῃ πᾶσαν οἴαν δὴ ποτε αὐστηρὰν ποιήν, ἀρκεῖ μόνον ἡ ποιὴν αὐτὴ νὰ ᾖ δικαία. Ἐν Ἑλλάδι οὐδεὶς ἀσχολεῖται νὰ μάθῃ ἂν τὸν ἔνοχον τιμωρῇ ὁ νόμος δι' ἀγρόνης ἢ διὰ λαιμητόμου, δι' ἀνασκολοπισμοῦ ἢ διὰ συντρίψεως τῶν ὀστέων του ἐν ἰγδίῳ, ὅπως ἐτιμῶρον ἐνίοτε οἱ Τούρκοι τοὺς ἀρματωλοὺς ἢ τοὺς κλέφτας· ἅπαντα ἡ κοινωνία ὅμως κατεξάνισταται, ἅμα μάθῃ ὅτι ἐπέβληθη ποιὴν τις οἴα δὴ ποτε, ἔστω καὶ αὐτὴ ἡ ἀπλουστάτη ἐπιπλήξις κατὰ ἀθώου. Εἶναι δὲ ἀπίστευτον τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἐπιφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ καλῶς καὶ δικαίως ἐφαρμοζομένη ποιὴν. Ἐπὶ τοῦ τυράννου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασῆ ἢ προχειροτάτη συκοφαντία ὑπῆρχεν ὅτι «ὁ δεῖρα εἶρε θησαυρὸν»· πεσόντος δὲ τοῦ τυράννου ἐκεῖνου, ἀντικατέστησε τὴν συκοφαντίαν ταύτην, ὅτι «ὁ δεῖρα ἔχει θησαυροὺς τοῦ Ἀλῆ Πασῆ»· ἄπειρον ἐγένοντο τότε θύματα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας τῶν συκοφαντιῶν τούτων· ἐπὶ τέλους ὁ πολιορκητὴς τοῦ Μεσολογγίου Κιουταχῆς, βαρυνθεὶς τὰς συκοφαντίας, ἀπηγγόνισε σηκοφάντην τινὰ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ Μεσολογγίου. Τοῦτο καὶ μόνον τὸ περιστάτικόν ἤρκεσε νὰ κατα-

παύσῃ διὰ παντὸς πᾶσας τὰς τοιαύτης φύσεως συκοφαντίας οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐλευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολήν.

Τὸ σκληρὸν τοῦτο καὶ ἀποτρόπαιον μάθημα τοῦ βαρβάρου Ὄθωμανοῦ ἐὰν ἤθελε κατὰ τι νὰ μιμηθῇ καὶ ὁ βασιλεὺς Ὄθων καὶ νὰ τιμωρῆσθαι ἂν οὐχὶ δι' ἀγρόνης ἢ δι' ἀνασκολοπισμοῦ, τοῦλάχιστον ὅμως διὰ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ δυσμενείας ἕνα τῶν συκοφαντῶν ἢ ἕνα τῶν κολάκων ἢ ἕνα ἐκ τῆς πλῆθους τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνων, οἵτινες τοσοῦτον εὐθηνὰ τῷ ἐπόλουν ἀφροσύνῃ εἰς τὸν θρόνον καὶ εἰς τὸ ἄτομόν του, τὸ σκληρὸν, λέγω, τοῦτο τοῦ βαρβάρου Ὄθωμανοῦ μάθημα ἐὰν ἅπαξ μόνον ἐν τῷ βίῳ του ἤθελε νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ὁ βασιλεὺς Ὄθων, ἀμφιβάλλομεν ἐὰν ἐξεδιόκητο οὕτω ἀποτόμως τοῦ θρόνου του, ἢ τοῦλάχιστον ἤθελεν ἀφήσει ἐν τῷ Κράτει του ἕνα καὶ μόνον ἄνθρωπον, θυσιαζόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐκ διακοσίων τεσσαράκοντα καὶ δύο χιλιάδων Ἑλλήνων, πάντῃ ἐλευθέρως ψηφοφορησάντων τελευταίου πρὸς ἐκλογὴν βασιλέως, εἰς καὶ μόνον ἐψηφοφόρησεν ὑπὲρ τῆς παλινορθώσεως τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Τί ἐγένεον οἱ τόσοι κόλακες καὶ τόσοι ἀφωσιωμένοι, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τριακονταετίαν ὅλην διέτρεφεν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος;

Ἄλλως τε οὐδὲν ἔθνος ἔχει ἐρόζωμένον ἐν ἑαυτῷ τοσοῦτον βαθεὺς τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης ὅσον τὸ ἐλληνικόν. Ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος δι' ἑπτὰ ὅλα ἔτη ἦσαν ἂν οὐχὶ κατηρηγμένοι, τοῦλάχιστον ὅμως λίαν κεχαλαρωμένοι ἅπαντες οἱ κοινωνικοὶ δεσμοί. Μόνον κατὰ θεωρίαν ὑπῆρχον τότε καὶ κυβέρνησις καὶ δικαστήρια, καὶ νόμοι· ἢ δὲ ἀπαιτούμενη πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῶν ὑλικὴ δύναμις ἔλειπε σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ληστεία ἐγένοντο τότε, οὔτε κλοπαί· τούναντίον μάλιστα σπανιώτερα ἦσαν καὶ αὐτὰ τὰ κοινὰ ἐγκλήματα· ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ αὐτοὶ οἱ πολλάκις κακουργήσαντες ἐπὶ Ὄθωνος καὶ πολλάκις τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ χάριτος ἀξιώθεντες, ἤδη ἡσυχάζουσιν· ἤθελον δὲ ἐκλείψει ἴσως καθ' ὀλοκληρίαν ἤδη καὶ αὐτὰ τὰ σμικρὰ ἐπαναστατικὰ ἀποπήματα, ἂν ἐξηλείφοντο διὰ μιᾶς ἀπὸ τινῶν τῶν ἀρχόντων μας παλαιαί τινες κακαὶ ἐξέεις, τὰς ὁποίας ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ὄθων, καὶ ἰδίως ἂν ἔλειπον αἱ ἐξωτερικαὶ ραδιοργαίαι.

Μάρτυρας δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου τούτου ἐπικαλοῦμαι αὐτοὺς τοὺς ἐν Ἀθήναις διαμενοντας πρέσβεις καὶ ὑπήκοους τῶν ξένων

δυνάμεων· μάρτυρα επικαλοῦμαι καὶ αὐτὸν τὸν ὄθωνα, ὅστις καὶ ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως, καὶ ὅσῳ γενικῆς, τοσοῦτω καὶ δι-
καίας κατ' αὐτοῦ καταφορᾷ, ἐδυνήθη νὰ μεταφέρῃ ἐξ Ἀθηνῶν
εἰς Βαυαρίαν σῶα καὶ ἀνελλιπῆ ἅπαντα τὰ τε πολύτιμα καὶ
τὰ εὐτελῆ αὐτοῦ σκευὴ ἀπὸ τῶν ἀδαμάντων μέχρι τῶν βελο-
νῶν· μάρτυρας τέλος επικαλοῦμαι καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλικοὺς
κῆπους, οἵτινες, καίτοι γινώσκοντες τοῦ λαοῦ, ὅτι τὰ δένδρα
καὶ τὰ φυτὰ αὐτῶν ἐποτιζοντο μὲ τὰ ἐκ τῆς δίψης αὐτοῦ
δάκρυα, ἐφ' ὅλης ὁμῶς τῆς ἐπαναστάσεως διέμειναν, καὶ σήμε-
ρον ἔτι εἶναι ἐστολισμένοι οὐχὶ μόνον διὰ πάντων τῶν ὠραίων
αὐτῶν καρπῶν, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.
Εἰς ποῖον ἄλλο ἔθνος δὲν ἤθελον καταστραφῆ ἅπαντα ταῦτα
ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως; καὶ δὲν γινώσκει ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν,
ὅτι τὸ πρὸς πόσιν αὐτοῦ ὕδωρ διέρχεται διὰ τῶν ἀνακτορικῶν
κῆπων; καὶ δύναται ποτε νὰ λησμονήσῃ ὅτι ὅσῳ πλείοτερον
ἐδίψα οὗτος ἐπὶ θέρους, τοσοῦτον εὐρωστότερα ἐγίνοντο τὰ ἐν
τοῖς βασιλικοῖς κήποις δένδρα καὶ φυτὰ; καὶ ἀγνοεῖ ἄρα ὁ ἑλ-
ληνικὸς λαὸς, ὅτι ἐν τῇ Ἀττικῇ τοῦλάχιστον ὀλίγιστα δένδρα
καὶ φυτὰ εὐδοκιμοῦσιν ἄνευ ὕδατος; καὶ ὅτι ὁ ὄθων καὶ ἡ
Ἄμαλία ὀλίγον ἐφρόντιζον νὰ προσπορισθῶσιν ὕδωρ διὰ τοὺς
ἀπεράντους αὐτῶν κήπους; Ἄλλ' ὁμῶς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὔτε
πρὸς ἐκδίκησιν οὔτε κἂν πρὸς περιέργειαν κατεδέχθη νὰ γευθῇ
τοὺς καρποὺς τοῦλάχιστον τῶν κήπων τούτων ἐν καιρῷ ἐπα-
ναστάσεως· τοῦτο δ' ἐπραξε μόνον ἐξ αἰσθήματος αὐστηρᾶς
δικαιοσύνης.

Περὶ φιλοτιμίας.

Εἰς οὐδὲν ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ ἔθνος ἢ φιλοτιμία εἶναι το-
σοῦτον ἔμφυτος καὶ τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ὅσον εἰς τὸ ἑλληνικόν.
Σεβασμιὸς τις ἀλλοεθνῆς διδάσκαλος μικρῶν παιδῶν, πρὸ χρό-
νων μετερχόμενος ἐνταῦθα τὸ ἔντιμον αὐτοῦ ἐπάγγελμα, μοι
διηγείτο ὅτι οὐδεμίαν ποινὴν ἤτο ἱκανὴ νὰ διορθώσῃ τὰ παιδικὰ
ἀτοπήματα τῶν μικρῶν αὐτοῦ μαθητῶν· μόλις ὁμῶς μετεχει-
ρίσθη ἀντὶ τῶν ποινῶν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφ' ἧς οἱ μικροὶ διά-
βολοὶ του· μοι ἔλεγε, μετεσχηματίσθησαν εἰς ἀγγέλους. Ὁ
ἐπὶ πολὺ δὲ σπουδᾶσας τὸ ἑλληνικόν ἔθνος, δὲν ἔχει ἀνάγκην
νὰ σκεφθῆ πολὺ, ἵνα πεισθῇ ἀδιστακτικῶς, ὅτι καὶ πάντα οἷον
δή ποτε Ἕλληνα διὰ μὲν τῆς βίας, καὶ ἄγγελον ὄντα, τὸν κα-
θιστᾷ τις ἀληθῆ διάβολον, καὶ αὐτοῦ ἴσως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ

Βεελζεβούλ χείρονα· διὰ δὲ τῆς φιλοτιμίας, καὶ διάβολον ὄντα
δύναται τις ἐνίοτε νὰ μεταπλάσῃ εἰς ἄγγελον.

Ἐντεῦθεν δύναται τις νὰ ἐξηγήσῃ διατί οἱ μὲν ἀρχαῖοι Ἕλ-
ληνες, ἵνα κερδίσωσι στέφανον δάφνης ἢ ἐλαίας ἐπὶ τῶν ὀλυμ-
πίων, κατέτριβον ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν εἰς προπαρασκευάς,
εἰς μελέτας καὶ εἰς γυμνάσματα· οἱ δὲ νεώτεροι Ἕλληνες ἐπὶ
τοῦ ἀγῶνος μάλιστα, ἵνα ἀξιοθῶσιν ἐπαίνου τινὸς ὑπὸ τοῦ
ἀρχηγοῦ των, ὤρμων ὡς λέοντες εἰς τὰς ἀπειραριθμούς ὀρδᾶς
τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐκεῖ ἢ κατεστρέφοντο, ἢ ἔκοπτον κεφαλὰς τι-
νας, καὶ ἀντήλλασαν ἔπειτα αὐτὰς δι' ἐνὸς ἢ δύο φυσικῶν,
τὰ ὁποῖα ὁμῶς πάντοτε ἤθελον νὰ λαμβάνωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν
τοῦ ἀρχηγοῦ των. Ὡς ἐάν ἐγίνωσκεν ὁ ἐκθρονισθεὶς βασιλεὺς
ὄθων νὰ κάμῃ καλὴν χρῆσιν τοῦ παντοδυνάμου τούτου παρὰ
τοῖς Ἕλλησιν ἐλατηρίου, ἐδύνατο νὰ κατασταθῇ ἂν οὐχὶ ὁ ἐν-
δοξότερος, τοῦλάχιστον ὁμῶς ὁ εὐδαιμονέστερος ἡγεμῶν τοῦ
κόσμου.

Πίστευσον, Μεγαλειότατε, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπινον πρόσ-
κομμα, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ δυνῆθῃ ἐπὶ τέλος νὰ ὑπερπηδήσῃ ὁ
Ἕλληνας, ὅταν καταλλήλως διερεθισθῇ ἢ φιλοτιμία του· καὶ δὲν
ὑπάρχει ποινὴ, τὴν ὁποῖαν νὰ μὴ δύναται νὰ περιφρονήσῃ, ὅταν
τῷ ἐπιβάλληται αὐθαιρέτως· καὶ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος, τὸν
ὁποῖον νὰ μὴ δύναται ν' ἀψηφίσῃ, ἐν ἀποφύγῃ τὴν βίαν καὶ
τὴν αὐθαιρέσιαν. Συμπολίτης μου τις ἀξιοσέβαστος, ἐπὶ εἰκο-
σιπενταετίαν χρηματίσας ἔνορκος δικαστῆς, καὶ ἀπείρους λη-
στὰς καὶ ληστρικός συμμορίας δικάσας, μετὰ τοσοῦτον πολυ-
χρόνιον πείραν, μοι ἔλεγε πρὸ ἡμερῶν, ὅτι ἐξ ὄλων τῶν ληστῶν
μόλις τὸ δεκατημόριον ἐτράπη εἰς τὸν ληστρικὸν βίον, ἵνα πο-
ρισθῇ δι' αὐτοῦ ἀνετώτερον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα· ἅπαντες
δὲ οἱ λοιποὶ ἐγένοντο λησταί. ἔτε ἐν ἀποφύγῃσι τὰς κατα-
πίσεις τῶν χωροφυλάκων καὶ δημάρχων, εἴτε ἵνα διεκδική-
σωσι πολιτικά πάθη, χρησιμεύοντες μάλιστα ἐνίοτε ὡς ὄργανα
ἄλλων. Δημοσιογράφος δὲ τις ἐπὶ πολὺ διατρέψας ἐν ταῖς φυ-
λακαῖς καὶ νυχθημερόν συζῶν καὶ συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν
ὑποδίκων καὶ καταδίκων ληστῶν, μ' ἐβεβαίωσεν, ὅτι οὐδεὶς
σχεδὸν τούτων εἶναι ἀδιόρθωτος, οὐδεὶς ὡμὸς καὶ θηριώδης· εἰς
τὸ ἠθικὸν ἐνὸς τῶν τότε συνδαιτημόνα του, ἐπὶ κλοπῇ κατα-
δικασθέντος, ἐπέστησεν ἰδιαιτέραν τινὰ προσοχὴν· μετ' εὐχα-
ριστήσεως δὲ βλέπει αὐτὸν οὐ μόνον τιμίως ζῶντα, ἀλλὰ καὶ
σπουδαίως ἀσχολούμενον νὰ καλλιεργῇ τὸ ἠθικὸν τῶν ἄλλων.

ἂν πόσον ἤθελον ἐλαττωθῆ τὰ ἐγκλήματα ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν ἤθελεν εὐτυχῆσαι αὕτη ν' ἀξιώθῃ ἰσχυρᾶς, τιμᾶς καὶ εἰ δυνατὸν πατρικῆς Κυβερνήσεως, δυναμένης μὲν νὰ τιμωρῇ ἕξω καὶ μὲ ὄλην τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων, τοὺς κακοὺς, ἀλλὰ γινωσκούσης ν' ἀμείβῃ συνάμα καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἰδίως ν' ἀναζωπυρῇ τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων,

Πρὸς κατάπαυσιν τῆς ληστείας ποτὲ οἱ Τούρκοι ἀνεσκολόπιζον ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τῶν Ἰωαννίνων ἀμέσως καὶ ἀδικάστους πάντας τοὺς συλλαμβανομένους ἐνόπλους ἢ τοὺς ἀπλῶς ἐπὶ ληστεία κατηγορουμένους ἢ συκοφαντουμένους. Ὅσῳ δὲ πλειότερος ἀνεσκολόπιζον, τοσοῦτον πλειότερον ἤξανε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν λεγομένων ληστῶν. Μόλις ὅμως συνεβούλευσε πρόξενός τις Ἄγγλος τὸν Τούρκον διοικητὴν ν' ἀποδώσῃ δικαιοσύνην εἰς τινὰς ἀδικηθέντας, καὶ τούτου ἕνεκα ἐνόπλιως περιφερομένου, καὶ νὰ περιποιηθῇ κατὰ τι αὐτοὺς, μόλις, λέγω, ἐξετελέσθη ἡ σωτήριος αὕτη τοῦ Ἄγγλου συμβουλῆ, καὶ ἡ ληστεία ἐξηλείφθη ὡς διὰ μαγείας.

Ὁ ἐκθρονισθεὶς βασιλεὺς Ὄθων σύστημα κυβερνητικὸν εἶχε νὰ ἐξευτελίξῃ ὅτε μὲν διὰ τῆς βίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὅμως διὰ τῆς δολιότητος, πάντας τοὺς χαρακτῆρας, ἵν' ἀναδεικνύηται οὗτος ὡς σοφώτερος πάντων τῶν Ἑλλήνων. Τούτου δ' ἕνεκα ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας του οὐδέποτε σχεδὸν ἐξηλείφθη καθ' ὅλοκληρίαν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἡ δυσἀρέσκεια οὔτε ἡ ληστεία· ἅπας δὲ ὁ κόσμος γινώσκει ἤδη ὅτι ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὠργάνισε μὲν καὶ ἐπεμψεν εἰς τὰς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἑλληνικὰς ἐπαρχίας πολλὰς συμμορίας, μὴ πολὺ διαφερούσας κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦλάχιστον τῶν ληστρικῶν συμμοριῶν, ἀλλὰ δὲν ἐδουήθη νὰ περιστείλῃ ταύτας, ἐπανελθούσας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν· τούτου δ' ἕνεκα ἡ ληστεία ἐπλεόνασε τοσοῦτον τότε, ὥστε καὶ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πρωτευούσης οἱ λησταὶ ἐλθόντες καὶ Γάλλον τινὰ ἀξίωματικόν. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο καὶ τὴν λοιπὴν, γνωστοτάτην ἤδη οὖσαν διαγωγὴν τοῦ Ὄθωνος τότε, λαβοῦσαι ὡς ἐπιχειρήματα αἱ σύμμαχοι δυνάμεις Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἠπειλήσαν σπουδαίως τὸν θρόνον του· μόλις ὅμως ἔκαμεν ὁ Ὄθων τότε ἐκκλίσιν εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς ληστείας καὶ αὕτη ἐξηλείφθη ὡς διὰ μαγείας. Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἦτο τότε ὁ νῦν πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, εἰς ὃν ὀφείλει πᾶσι ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἄχ! πόσους ἥρωας προσέφερε

τότε οὐχὶ μόνον ἀγογγύστως, ἀλλὰ καὶ προθύμως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου μόνον χάριν τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας του καὶ ἵνα σώσῃ τὸν θρόνον τοῦ... ἡγεμόνος του· ἦτο ἄρα γε ἀληθεὶς λησταὶ ἅπαντες οἱ τότε καταδικασθέντες καὶ ἀποκεφαλισθέντες; καὶ τίς πρῶτον ἐσπρωῖεν αὐτοὺς εἰς τὸν ληστρικὸν βίον;

Ὁ ἀξιοτίμος διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μοι διηγήθη πρὸ ἡμερῶν καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν· ἐκραγείσης τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως, πολλοὶ μὲν πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων ἐσπευσαν νὰ πέμψωσιν εἰς αὐτὸν τὰς ἐθνικὰς σημαίας των, ἵν' ἀναρτήσῃ ἐπὶ τοῦ καταστήματος πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου· συνάμα δὲ οἱ φρουροῦντες τὴν τράπεζαν στρατιῶται ἀνήγγειλαν αὐτῷ ὅτι ἔπαυσε ἡ ἐντολὴ των· ὁ συνετὸς διοικητὴς ἀποποιηθεὶς εὐγενῶς τὰς σημαίας, ἀπήντησεν εὐφυστάτα εἰς τοὺς φρουροὺς *«ἤδη ἄρχεται ἡ ἐντολή, ἢν ἔχετε ὡς πολῖται»* μόνῃ ἡ ἀπάντησις αὕτη ἤρκεσε νὰ καταγοητεύσῃ τοὺς στρατιώτας· οἵτινες ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ διὰ τοῦ αἵματός των ἤθελον προστατεύσει, φρονοῦμεν, κάλλιον παντὸς ἄλλου τὴν εὐτυχῶς οὐδέποτε ἀπειληθεῖσαν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.

Περὶ πατριωτισμοῦ.

Δὲν ἀροῦμαι ὅτι ὁ πατριωτισμὸς παρ' ἅπασιν τοῖς πολιτισμένοις ἔθνεσιν εἶναι τὸ ἰσχυρότερον ἐλαττήριον τῶν πατριωτικῶν αὐτῶν πράξεων· ἀλλ' ἐπιτρέψόν μοι, Βασιλεῦ, νὰ φρονῶ, ὅτι ὁ πατριωτισμὸς παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν εἶναι θεῖον τι δῶρον ἀνεκτίμητον καὶ πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν, πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἐλαττήριον παραβαλλόμενον· ὁ Ἕλλην ἔχει πατριωτισμὸν καὶ ὅτε δὲν ἔχει πατρίδα.

Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὅτε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος σπανιώτατα ἐπροφέρετο ὑπὸ τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀλλοεθνῶν ἐξ αὐτάδελφοι συμπολίται μου Ζωσιμάδαί, ἀφ' οὗ διὰ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς οικονομίας των ἐθησαύρισαν ἄπειρον πλοῦτον, ἀντὶ νὰ ἐντροπῆσωσι δι' αὐτοῦ, συνεφώνησαν ἐγγράφως μεταξὺ των τὰ ἐξῆς· νὰ μείνωσι δηλ. ἄγαμοι, νὰ ζήσωσι λιτώτατα, ν' ἀποκλείσωσι σχεδὸν τῆς παρουσίας των καὶ αὐτοὺς τοὺς συγγενεῖς των (τουτέστι νὰ καταπνίξωσι πάσας τὰς ὀρμὰς τῆς φύσεως) καὶ ἀλληλοδιαδόχως ν' ἀφιερῶ-

σωσι και την ζωην και σύμπασαν την περιουσίαν των προς ανάστασιν τῆς πατρίδος των Ἑλλάδος. Ἀμφιβάλλω, Μεγαλειότητε, ἂν ὑπάρχη ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον τούτου παράδειγμα.

Ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος οἱ Ἕλληνες οὐδὲν, ὡς και ἀρχόμενος τοῦ λόγου μου εἶπον, εἶχον ἔτοιμον, ἵν' ἀντι- παραταχθῶσι κατὰ τεσσάρων συνάμα ἰσχυρῶν και πλουσίων τουρκικῶν Κρατῶν· ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ των εἰς ἅπαντα ἐπήρκεσαν. Εἶναι ἀπίστευτα, Μεγαλειότητε, τὰ μυθώδη ποσά, τὰ ὁποῖα μετ' ἐθνουσιασμοῦ προσέφερον ἢ ἐδαπάνων οἱ Ἕλληνες τότε χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ των, καιτοὶ μὴ ἔχοντες πατρίδα. Μία μόνη μικρὰ και ἀγονος νῆσος ἡ Ἰδρα, ἡ δέκα περίπου χιλιάδας κατοίκους ἔχουσα τότε, μία ἐτέρα ὀλιγανθρωποτέρα ἴσως ταύτης, αἱ Σπέτσαι, και τὰ ἠρωϊκὰ Ψαρά δι' ἰδίων των ἐξόδων ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη διετήρουν τρεῖς διακεκριμένους στόλους, διαφιλονεικοῦντας χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν πληρωμάτων των, οὐχὶ μόνον τὰς ἀκτὰς τῆς μὴ ὑπαρχούσης ἔτι πατρίδος των, ἀλλὰ και αὐτὴν τὴν κυριαρχίαν τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Μία μόνη Ἕλληνις, ἡ Μπουμπουλίνα, διὰ τῆς ἀνδρείας της οὐχ ἤττον, ἢ διὰ τῆς ἐλευθεριότητος, μεθ' ἧς χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ της ἐδαπάνη τὰ πλοῦτη της, σμικροῦ ἐδέησε νὰ λάβῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς Σεμιράμιδος.

Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος τί δὲν ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες και δι' αὐτοῦ ἔτι τοῦ ἡγεμόνος των προς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος των; μόλις πεισθέντες, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος και τὸ μέγα ἐθνικὸν δάνειον κακὴν κακῶς κατηνάλωσε και τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν μοναστηρίων χρήματα κατεβρόχθισε και τὸν δημόσιον πλοῦτον διὰ τῶν κολάκων του εἰς βυσιλικὰς ἐφορτὰς και εἰκοσιπενταετηρίδας κατησώτευεν, αἰεποτε δαπανῶν ὅσα εἰσέπραττε, και οὐδέποτε φροντίζων οὔτε περι βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, οὔτε προς ἀνεγερσιν ἐκπαιδευτικῶν και φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, μόλις, λέγω, πεισθέντες οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος οὐδὲν διανοεῖτο νὰ πράξῃ καλὸν ἐν τῇ Ἑλλάδι, και ἀνασκουμπωθέντες οὗτοι, κατώρθωσαν διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ των ὅσα ἴσως ἄλλα ἔθνη και ἀρχαιότερα και πλουσιώτερα και πολυπληθέστερα δὲν ἐδυνήθησαν ἔτι νὰ κατορθώσωσιν· ἀνήγειραν διὰ συνεισφορῶν λαμπρὸν Πανεπιστήμιον, δύο λαμπρὰ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτήρια τῶν κορασίων, ἐν ὄρφανοτροφεῖον τῶν ἀρρένων, μίαν ἀξιώλογον ἱερατικὴν σχολὴν, ἣν και πλουσιοπαρόχος ἐπροίκισαν,

ἐν καλὸν νοσοκομεῖον και πολλά ἄλλα ἐν Ἀθήναις και κατὰ τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους τοιαύτης φύσεως καταστήματα. Τί δὲν ἐδύνατο νὰ πράξῃ ἕτερός τις εὐλικρινὲς ἡγεμὼν, ἐὰν ἐγίνωσκε νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων;

Μόλις ὁ ἐξωσθεὶς Ὄθων τοῖς ὑπέδειξεν, ὅτι προτίθεται κατὰ τὸ 1854 νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς πόθους των, και ἀμέσως οἱ Ἕλληνες τῷ ἠνέφξαν τὰ ταμεῖά των και τῷ παρεχώρησαν ἄφθονον πλοῦτον. Ποῖαν δὲ χρῆσιν τότε τοῦ πλοῦτου ἐκεῖνου, και τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ὁ Ὄθων, δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμὲ νὰ ὑποδείξω εἰς τὴν Μεγαλειότητά σου Βασιλεῦ· γινώσκει ἤδη τοῦτο ἅπανα ἡ Εὐρώπη και ἄρτι ἐξέδωκε τὴν ἐτυμηγορίαν σύμπασα ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ· ἀλλ' ὅτι βεβαίως θέλει ἐκπληξῆαι τὴν Μεγαλειότητά σου, Βασιλεῦ, εἶναι τὸ ἐξῆς.

Πλούσιός τις πατὴρ μονογενοῦς θυγατρίου, ὅπερ ἡγάπα περιπαθέστατα, και σύζυγος προσφιλεστάτης συζύγου, Ἀγγλίδος μάλιστα, ἣν ἐλάτρευε διὰ τε τὰ κάλλη της και διὰ τὰς σπανιωτάτας ἀρετὰς της, ὁ αἰδίδμος Στουρνάρης, ἀποθηνήσκων προὔτιμησε χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ του, ν' ἀποξενώσῃ τῆς περιουσίας του και τὰ προσφιλέστατα αὐτῷ ταῦτα ὄντα. Μόλις μικρὰν τινα περιουσίαν ἐκληροδότησεν αὐτοῖς, ἵν' ἀποζῶσι, και ταύτην μάλιστα ἐπὶ τῷ ῥήτῳ ὄρω τοῦ νὰ ζῶσιν ἐν Ἑλλάδι· σύμπασαν δὲ τὴν λοιπὴν κολοσαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος του· και ποῖας πατρίδος; φεῦ! οὐχὶ βεβαίως τῆς γεννησάσης αὐτὸν Ἠπειροῦ, διότι αὐτὴ στεναρίζει ἔτι ὑπὸ τὸν ζυγὸν, ἀλλὰ τῆς ἐλευθερᾶς Ἑλλάδος. Εἶναι ἀδύνατον, Βασιλεῦ, νὰ φαντασθῇ τις τὸν βαθμὸν, μέχρι τοῦ ὁποίου φθάνει ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Ἰδίους ὄμμασιν εἶδον πολλοὺς Ἕλληνας ἐν Σμύρῃ, ὑποβαλλομένους μετ' ἐθνουσιασμοῦ εἰς τὰς μεγαλειτέρας στερήσεις, ἵνα ἐπαρξέσωσιν εἰς τὰς παντοειδεῖς ἀνάγκας τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων ἐξορίστων συμπατριωτῶν των ἐπὶ Ὄθωνος μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναυπλίου.

Ἀλλὰ τὴν ἀνεκτίμητον ταύτην ἀρετὴν τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος δὲν ἄφησε κατὰ δυστυχίαν πάντῃ ἀμίαντον και ἀγνήν ὁ Ὄθων· ἅμα μετὰ τὴν ἀφίξιν του, ἠθέλησε νὰ διεγείρῃ δῆθεν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς ἀπονομῆς παρασήμων, ὡς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην ὠθήσεως μέγας τις ποταμὸς, ἵνα εἰσβάλῃ τελευταῖον εἰς τὴν θάλασσαν. Δὲν ἀρνούμαι ὅτι ὑπάρχουσι και παρ' ἡμῖν πολλοί, οἱ θελγόμενοι ἐκ τῶν παρασήμων, ἀλλ' οἱ πλείστοι, και τοὶ σεβόμενοι τὰ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν εἰθισμένα,

ἔχουσι ὅμως ἔμφυτον τὸν πατριωτισμὸν καὶ καθὼς οὐδεμία ἀνθρώπινος δύναμις εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐκρίζωσῃ αὐτὸν, οὕτω καὶ οὐδὲν παράσημον, οὐδὲν ὕλικόν τεκμήριον εὐγνωμοσύνης εἶναι ἀναγκαῖον ν' ἀναζωπυρήσῃ αὐτὸν· τοῦτο δὲ εἶναι τοσοῦτον θέβαιον, καθ' ὅσον οὔτε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν χάριν τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ τῶν ἑκαμῶν τὰ μεγαλειότερα ὑπὲρ τῆς πατρίδος εὐεργετήματα οἱ Ζωσιμάδαι, ὁ Βαρβάκης, ὁ Χαπλάνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὑπῆρχον τὰ ἑλληνικά παράσημα, οὔτε εἰς ταῦτα ἐπέβλεπον ὁ Στουρνάρης καὶ Πλατυγένης, ὅτε ῥητῶς ἔγραφον νὰ δημοσιευθῇ μετὰ θάνατον ἢ διαθήκῃ των.

Περὶ παιδείας.

Ὁ Ἕλλην εἶναι φύσει φιλομαθὴς καὶ εὐπαιδευτός, ἐπομένως ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ διεγείρῃ τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτα, ἀλλὰ μόνον νὰ τὸν καθοδηγήσῃ. Τῆς δὲ ἐμφύτου ὁρμῆς τοῦ Ἕλληνος πρὸς τὴν παιδείαν ὑπάρχουσι μυρία ὅσα καὶ ἐκπληκτικὰ παραδείγματα παρὰ τε τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις. Ὁ Κλεάνθης εἰργάζετο θαναύσως τὴν νύκτα, ἵνα προσπορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ σπουδάζειν ἀναγκαῖα, διαρκούσης τῆς ἡμέρας. Πόσα ἄρα καὶ τοῦ Κλεάνθους ἐκπληκτικώτερα παραδείγματα ἀπαντᾷ τις καὶ σήμερον ἐν Ἑλλάδι! Ὁ γράφων Σοὶ τὰς λέξεις ταύτας, Βασιλεῦ, καίτοι γινώσκων ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ εὐρωπαϊός τις τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μέσων, δι' ἧν ἐκπαιδεύονται καὶ εὐδοκίμοισι μάλιστα οἱ Ἕλληνες, ἐδύνατο ὅμως νὰ Σοὶ διαγένη, πάμπολλα καὶ ἐκπληκτικὰ τῶ ὄντι παραδείγματα, ἂν μὴ ἐφείδετο τῶν πολιτῶν στιγμῶν Σου, καὶ οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ φοβηθῇ διάψευσίν τινα, διότι προχειροτάτας καὶ ζώσας ἔχει τὰς ἀποδείξεις. Ὁ ἔρωσ λοιπὸν πρὸς τὴν παιδείαν εἶναι ἔμφυτος καὶ ζωηρὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν· ἀλλὰ καθὼς κατὰ γενικὸν κανόνα ὅσῳ ζωηρότερος εἶναι τις τοσοῦτω καὶ μεγαλειότεραν ἀνάγκη ἔχει χειραγωγίας, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἵνα παρέξῃ καρποὺς ὁ ζωηρὸς αὐτῶν ἔρωσ πρὸς τὴν παιδείαν, ἔχει ἀνάγκην χειραγωγίας τινός.

Καὶ πρῶτον πάντων ἢ ὑπάρχουσα ἐκπαίδευσις ἐν Ἑλλάδι ἔχει ἀνάγκην τελείας ἀναπλάσεως· βάσις δὲ τῆς ἀναπλάσεως ταύτης ἔστω τὸ μὲν ἢ διάδοσις τῆς κατωτέρας παιδείας καθ' ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, τὸ δὲ ἢ ἐξ ὑπαρχῆς ἀναδιο-

γάνωσις τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. ἵνα ἐπιτευχθῇ δὲ κάλλιον τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῇ, νὰ μισθοδοτηθῇ, καὶ νὰ βεβαιολογηθῇ ὅσον ἔνεστι τάχιον ὁ κατώτερος κλήρος, καὶ νὰ συνδιασθῇ ἢ ἐκπαιδεύσις τοῦτου μετὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ. Οὐδεὶς τοῦ λοιποῦ νὰ χειροτονῆται ἱερεὺς, ἔστω καὶ τοῦ ἐλαχίστου χωρίου, ἂν μὴ ἔχῃ τοῦλάχιστον ἀπολυτήριον σχολαρχεῖου· ἅμα δὲ χειροτονηθῇ καὶ λάβῃ ἐνωρίαν τινα, αὐτοδικαίως νὰ λαμβάνῃ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ὡς ἱερεὺς καὶ μισθοδοσίαν, ἀνάλογον τῆς μισθοδοσίας τοῦ δημοδιδασκάλου. Ὁ τοιοῦτος ἱερεὺς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀγαπήσῃ ἕτερόν τι ἔργον πλείοτερον τοῦ δημοδιδασκαλικοῦ· ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν θὰ διδάσκη καὶ τὰ τέκνα τοῦ χωρίου ἢ τῆς ἐνωρίας του· ὅπου δὲ τοῦτο δὲν συμβῇ, ἄς φροντίσῃ ἡ Κυβέρνησις νὰ πέμψῃ ἐπίτηδες δημοδιδάσκαλον. Καὶ εὐποροῦντος μὲν τοῦ ταμείου τοῦ Κράτους, ἄς λαμβάνῃ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ὁ ἱερεὺς καὶ ὡς δημοδιδάσκαλος ἐπιμισθίον, ἀνάλογον τοῦ ἡμισσεως τῆς κανονισμένης μισθοδοσίας τοῦ δημοδιδασκάλου· μὴ εὐποροῦντος δὲ τοῦ ταμείου, ἄς ὑποχρεωθῶσιν οἱ δῆμοι νὰ πληρώνωσι τὸ ἐπιμισθίον τοῦτο. Καὶ οὗτος εἶναι ὁ ἐπιτυχεύστερος, νομίζω, τρόπος πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου· διότι καθὼς ἄχρι τοῦδε ἕκαστον χωρίον ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἔχῃ ἕνα τοῦλάχιστον ἱερέα, οὕτω καὶ τοῦ λοιποῦ ἕκαστον χωρίον, ἔχον ἕνα τοιοῦτον ἱερέα, ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ θὰ ἔχῃ συνάμα πρόχειρον καὶ ἕνα διδάσκαλον, τὸν ὅποιον δύναται νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων του κατὰ τὰ στοιχειώδη τοῦλάχιστον γράμματα. Ἐνταῦθα δύναται τις ν' ἀντιτάξῃ τὴν σπάνιν τοιούτων ἱερέων· ἀλλὰ δὲν εἶχομεν ἄχρι τοῦδε τοιούτους ἱερεῖς, διότι δὲν εἶχον μισθὸν τινα ὀρισμένον· μισθοδοτούμενοι δὲ τοῦ λοιποῦ, διὰ εἶου μάλιστα, φρονούμεν ὅτι πολλοὶ θὰ προτιμήσωσι τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα. Δι' ὅσα δὲ χωρία δὲν εὐρεθῶσι τοιοῦτοι ἱερεῖς, πρὸς τὴν ῥηθείσαν αὐτῶν μισθοδοσίαν, ἄς προκηρῦξῃ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἄλλας ἀμοιβάς· ἔλεπτολόγησα Βασιλεῦ, ἀλλ' ἦτο ἀναγκαῖον.

Πρὸς ἀνάπλασιν δὲ τῆς ἀνωτέρας παιδείας πρέπει νὰ καταργηθῶσιν ἅπαντες οἱ ἄχρι τοῦδε γενόμενοι διορισμοί. Εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃς, Βασιλεῦ, τὴν γενομένην ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος κατάχρησιν περὶ τοὺς διορισμοὺς διδασκάλων καὶ καθηγητῶν. Ὁσάκις ἡ Κυβέρνησις του εἶχεν ἀνάγκην ψήφων, ἠναγκαζέτο ν' ἀγοράζῃ ταύτας διὰ παντὸς εἶδος νομίσ-

σματος· ἐν δὲ τῶν προχειροτέρων νομισμάτων τότε ἦτο καὶ οἱ διορισμοὶ διδασκάλων καὶ καθηγητῶν· διὰ τοῦτο σήμερον ἔχομεν καὶ καθηγητὰς τινὰς καὶ διδασκάλους πάντη ἀγραμμάτους, οὐδεμίαν ἐπιστήμην ἢ γλῶσσαν γινώσκοντας· ἔχομεν ἄλλους, οἵτινες καίτοι πρὸ τριάκοντα ἐτῶν διδάσκοντες, καὶ μεγίστης ὑπαρχούσης ἀνάγκης συγγραμμάτων, οὐδεμίαν ὅμως σελίδα οὔτε συνέγραψαν οὔτε μετέφρασαν· ἔχομεν τέλος καὶ καθηγητὰς, οἵτινες ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος παντὶ σθένει εἰργάσθησαν πρὸς ὑποδοῦλωσιν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πάσης τῆς παιδείας εἰς τὰς ἀθηλαυτικὰς καὶ ὀπισθοδρομικὰς διαθέσεις τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου· ἐκ τούτων τινὲς μὲν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ΟΥΔΑΕΝ ἐδίδαξαν· ἄλλοι δὲ, καίτοι πάνσοφοι ἀπαγγελῶμενοι, ᾧδὰς ὅμως μόνον συνέταττον καὶ ὕμνους πρὸς ἐκθείασιν τῶν ἀρετῶν τοῦ Ὀθωνος καὶ τῆς Βιτελσβαχικῆς οἰκογενείας.

Ἡ κατάργησις λοιπὸν παντός διορισμοῦ καθηγητοῦ εἶναι ἀναγκαιοτάτη, ἀμέσως δὲ νὰ ὀρισθῶσι τὰ προσόντα ἐκάστης ἑδρας καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου. Τινὲς δὲ τῶν ἐχόντων ἀδιαφιλονείκητα τὰ προσόντα ταῦτα νὰ σχηματίσωσιν ἐπιτροπὰς ἢ δικαστήρια, ἐνώπιον τῶν ὁποίων νὰ διαγωνισθῶσιν οἱ ἐπιθυμούντες διορισμὸν καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου· οἱ δὲ ἐπιτυχάνοντες διὰ τοῦ διαγωνισμοῦ νὰ κηρύττωνται οὐχὶ μόνον ἰσόβιοι, ἀλλὰ καὶ ἀμετάθετοι ἄνευ προδικασμοῦ καὶ συγκαταθέσεώς των.

Συνάμα δὲ νὰ εἰσαχθῇ πανταχοῦ ὁ διαγωνισμὸς, νὰ κηρυχθῶσι ἐραβεῖα, δι' ὧν ν' ἀμειβῆται μόνη ἡ ἀρετὴ, ἢ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἰκανότης· νὰ πεμφθῶσι νέοι εἰς τὴν Εὐρώπην, ἵνα σπουδάσωσι δαπάνη μὲν ἀλλὰ καὶ ἐπιτηρήσει τῆς Κυβερνήσεως κατ' ἐξοχὴν μὲν τέχνας, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ καὶ τινὰς ἐπιστήμας καὶ ἰδίως τὰς εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν ἀναγκαίους, τὰς ὁποίας δυσκόλως δύναται τις νὰ σπουδάσῃ ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις. Ἐνα μόνον ἄνδρα εἰδικόν, ἐὰν ἐξεπαιδεύεν ὁ Ὀθων καὶ καθίστα αὐτὸν ἰκανὸν νὰ ἐκμεταλλεύσῃ τὰ παντοίας φύσεως ἰαματικά ὕδατα καὶ τὰ ὄρυκτά τῆς Ἑλλάδος, ἤθελεν αὐξήσει ἴσως κατὰ πολλὰ ἑκατομμύρια τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Κράτους τοῦ (1)· ἐὰν δ' ἐπροστάτευεν εἰλικρινῶς τὰ γράμματα,

(1) Ὅ,τι δὲν ἐπραξεν ὁ Ὀθων τότε, ὅ,τι δὲν συνηθάνθη ἴσως οὔτε σήμερον ἢ Κυβέρνησις, εὐτυχῶς τὸ ἐνόησαν οἱ ἐπιχειρη-

ἤθελε καταστήσει ὑποτελῆ φόρου καὶ ἅπαντα τὰ πολιτισμένα ἔθνη τοῦ κόσμου· διότι οὐδεὶς καταλληλότερος τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐκδώσῃ τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας συγγραφεῖς· διὰ τῆς ἐκδόσεως δὲ τούτων οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ὑποβάλλουσι σήμερον ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη εἰς ἀληθῆ φορολογίαν.

Πίστευσον, Βασιλεῦ, ὅτι διὰ συντόνου τινὸς μερίμνης περὶ τὴν παιδείαν δὲν εἶναι δύσκολον νὰ μορφώσῃς ἐντὸς ὀλίγου χρόνου εἰς τὸ Κράτος Σου νέους Ἀριστοτέλας, νέους Δημοσθένεις, νέους Πλάτωνα, νέους Ἴπποκράτας, νέους Φειδίαν καὶ νέους Πραξιτέλας. Μὴ φοβείσαι δὲ, ὡσπερ ὁ προκατόχος σου, νὰ προστατεύσῃς τὰς ἐπιστήμας· ὁ ἀληθῶς πεπαιδευμένος εἶναι ὁ καλύτερος πατριώτης, πᾶς δὲ καλὸς πατριώτης εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ σέβηται τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του καὶ νὰ μὴ λατρεύῃ τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς καθήμενον, ἐὰν οὗτος πρῶτος δίδῃ τὸ καλὸν παράδειγμα τοῦ πρὸς τοὺς νόμους σεβασμοῦ. Εἶναι δὲ λίαν ἐσφαλμένη ἡ δοξασία τινῶν, νομιζόντων, ὅτι ἂν προστατευθῶσιν ἐν Ἑλλάδι αἱ ἐπιστήμαι, θὰ ὀπισθοδρομήσωσιν ἢ θὰ μείνωσι στάσιμοι ἕνεκα τῆς λειψανδρίας αἱ τέχναι, ἢ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία, ὧν ἔχει ἀπόλυτον καὶ κατεπείγουσαν τῷ ὄντι ἀνάγκην ἡ Ἑλλάς. Οὐδὲν ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ ἔθνος ἔχει στάδιον παιδείας τοσοῦτον εὐρὸν, ὅσον τὸ ἑλληνικόν. Ὁ Ἄγγλος, ὁ Γάλλος, ὁ Ἰταλὸς καὶ ὁ Γερμανὸς ἐκπαιδεύονται, ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν. Ὁ πεπαιδευμένος ὅμως Ἕλληνας, πλὴν τοῦ κοσμοπολιτικοῦ χαρακτῆρός του, ἔχει καθήκον σήμερον νὰ φωτίσῃ τὴν Ἀνατολὴν καὶ νὰ κατακτήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς παιδείας πρότερον. Ἡ δὲ κατάκτησις τῆς Ἀνατολῆς δυστυχῶς εἶναι τοιαύτη σήμερον, ὥστε καὶ ἅπαντες οἱ ὑπήκοοί Σου, ἐὰν ἦσαν πεπαιδευμένοι, ἐδύνατο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ν' ἀσχοληθῶσι μόνον διὰ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν. Οὐδεὶς δὲ κίνδυνος ὑπάρχει νὰ στερηθῶσιν αἱ τέχναι καὶ ἡ γεωργία βραχιόνων· διότι συνήθως εἰς τὰς εὐδαιμονούσας κοινωνίας γίνεται παλίρροιά τις τοῦ λαοῦ· ὅσοι πεπαιδευμένοι ἐξέρχονται, ἑκατονταπλάσιοι τούτων ἀπαίδευτοι εἰσέρχονται, ἵνα φωτισθῶσι καὶ εὐδαιμονήσωσιν.

ματία τῆς Δύσεως. Εἶναι ἀνυπολόγηστα τὰ εὐεργετήματα, τὰ ὁποῖα θὰ παραχθῶσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἐν τῷ δήμῳ Λαυρίου σκουριᾶς. Εἶθε νὰ γεινώσι ταχέως καὶ ἄλλαι τοιαύτης φύσεως ἐπιχειρήσεις.

Ἐνταῦθα ἴσως εἶναι ὁ κατάλληλος τόπος νὰ εἶπω τινὰ καὶ περὶ τῆς λοιπῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους Σου καὶ ἰδίως περὶ οἰκονομίας αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπίτρεψόν μοι, Βασιλεῦ! νὰ Σοὶ εἶπω ὅτι οὐδέποτε ἐσπούδασα οὔτε διενόηθην νὰ γείνω πολιτικός ἀνὴρ, ἢ διπλωμάτης, ἢ οἰκονομολόγος· ἐξ ἀπλοῦ πατριωτισμοῦ ὀρῶμενος, παρέργως πως ἐδημοσίευσα πρὸ ἑνὸς ἔτους πληροφορίας τινὰς περὶ βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ Κράτους, καὶ ἰδίως τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ. Τὰς πληροφορίας ταύτας συμπαρέλαβον ἐν τῷ δευτέρῳ μου ὑπομνήματι, καὶ ἂν εὐαρεσθῆται δύναται νὰ διέλθῃ αὐτὰς ἡ Μεγαλειότης Της· ἐνταῦθα δὲ ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ φορολογικοῦ συστήματος.

Τὸ φορολογικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος, Βασιλεῦ, εἶναι καταστρεπτικώτατον διὰ τε τὴν γεωργίαν, διὰ τὴν κτηνοτροφίαν, καὶ διὰ πᾶσαν οἶαν δὴ ποτε ἐν τῷ τόπῳ παραγωγὴν. Σμικρὸν τι διαφέρει τοῦ ἐπὶ τῆς Τουρκίας, κατὰ τινα μάλιστα εἶδη εἶναι καὶ καταπιεστικώτερον. Πλὴν δὲ τῆς Ἑλλάδος, οὐδεὶς ἄλλος ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ τόπος ἔχει μεγαλειτέραν ἀνάγκην ἐγγωρίου παραγωγῆς καὶ μεγαλειτέραν ἐλπίδα νὰ πολλαπλασιασθῇ ταύτην, καὶ μεγαλειτέραν βεβαιότητα ν' ἀνταλλάξῃ ταύτην διὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἄλλων ἔθνων. Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσιν, ἂν οὐχὶ αἱ κατὰ ποσὸν εὐφορώτεραι, τοῦλάχιστον ὅμως αἱ κατὰ ποῖόν παραγωγικώτεροι γαῖαι τοῦ κόσμου· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον μας καὶ αὐτὰ τὰ κρέατά μας δυστυχῶς κατὰ μέγα μέρος ἀλλαχόθεν προσπορίζομεθα. Εἶναι δὲ ἀδύνατον ν' αὐξήσῃ ἡ ἐγγώριος παραγωγή, ἂν μὴ καταργηθῇ πᾶς οἶος δὴ ποτε ἔγγειος φόρος. Ἀλλὰ πόθεν θὰ πληρωθῇ ἐν τῷ προὔπολογισμῷ τὸ μέγα κενόν, ὅπερ θ' ἀφήσῃ ἡ καταργησις τοῦ φόρου τούτου; Σμικρὸν τι ἐὰν ἐγκύψῃ τις εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος, μυρίους θέλει ἀνικαλύψει τρόπους, καθ' οὓς δύναται νὰ κάμῃ μεγάλας οἰκονομίας, Σμικρὸν δὲ τι ἐὰν σπουδάσῃ καὶ ἐκμεταλλεύσῃ τοὺς ἐθνικοὺς πόρους, μυρίας δύναται ν' ἀνακαλύψῃ πηγὰς, ἀπ' ὧν δύναται ν' αὐξήσῃ μέγας τὸν δημόσιον πλοῦτον. Ἄλλ' ἂν οὔτε διὰ τῶν οἰκονομικῶν, οὔτε διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐθνικῶν πόρων δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπληρωθῇ σύμπαν τὸ ἐκ τῆς καταργήσεως τοῦ ἐγγείου φόρου ἔλλειμα, τότε εἶναι προτιμώτερον νὰ ἐπιβληθῇ φόρος εἰς εἶδη τινὰ τῆς πολυτελείας· διαιτί, π. χ. νὰ μὴ πληρωθῶσιν, ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, φόρον τινὰ οἱ καπνίζοντες; διατί νὰ μὴ πληρῶνωσι φόρον οἱ πολῦτιμα ἐνδύματα φοροῦν-

τες, καὶ οἱ ἐν μεγαλοπρεπέσιν ἰδιωτικοῖς μεγάροις οἰκοῦντες; Δὲν εἶναι ἀδικον νὰ πληρώνη φόρον βαρυτάτον ὁ γεωργός, καὶ νὰ μὴ πληρώνη οὐδένα σχεδὸν φόρον ὁ τοκογλύφος;

Καὶ ταῦτα μὲν εἰσι τὰ ἐλατήρια, δι' ὧν δύναται τις νὰ καλλιεργήσῃ τὰ ὑπάρχοντα σήμερον ἐν Ἑλλάδι σπέρματα, ἵν' ἀναδείξῃ ταῦτα μεγάλας ἐθνικὰς ἀρετάς. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως ὑπάρχουσι καὶ σκόπελοι τινες, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἐνδέχεται νὰ ναυαγήσῃ τις. Τοιοῦτοι δὲ σκόπελοι εἶναι τέσσαρες· ἡ ἐπίδειξις, ἡ κατάχρησις τῆς ἀνεκτικότητος τῶν Ἑλλήνων, ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ λεγόμεναι ἐπιβόαι.

Περὶ ἐπίδειξεως.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐτι φημίζεται διὰ τὴν λιτότητα καὶ ἀπλότητα τῶν ἠθῶν του. Σήμερον δὲ κατέστη παροιμιώδης ἡ τε λιτότης καὶ ἡ οἰκονομία τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτον λοιπὸν ἔθνος οὐχὶ μόνον δὲν ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ μισεῖ τὴν ἐπίδειξιν, θεωρεῖ μάλιστα αὐτὴν ὡς ἀρμόζουσαν εἰς Ἀσιατικὸν χαρακτῆρα. Ἐν δὲ τῶν αἰτίων, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀπέτυχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Ὄθων, ἦτο καὶ ἡ ἐπίδειξις. Διὰ τὴν κάμῃ δὲ ταύτην μετέφερον ἐκ Βαυαρίας στρατεύματα, ἀρχιθαλαμηπόλους, ἀρχιῦποκόμους, ἀρχαιονοχοῦς, αὐλάρχας, σταυλάρχας, μεγάλην κυρίαν, μικρὰς κυρίας, καὶ μεγάλην ἄλλην σωρείαν ὀνομάτων, μηδεμίαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας προξενούντων. Καὶ τὰ μὲν στρατεύματα τοῦ Ὄθωνος τοσοῦτον πολὺ ἐφοβήθησαν οἱ Ἕλληνες, ὥστε οἱ Μανιάται ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ἔλευσιν αὐτῶν ἐπανεστάτησαν. Περμθέντων δὲ κατ' αὐτῶν τῶν βαυαρικῶν στρατευμάτων, οἱ ἀνδρείοι Μανιάται δὲν ἤκρυσθησαν μόνον νὰ τ' ἀποκρούσουν, ἀλλὰ καὶ αἰχμαλωτίσαντες πολλοὺς Βαυαροὺς στρατιώτας καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τοὺς διατρέφουν, τοὺς ἐπώλουν κατὰ δεκάδα ἀντὶ μιᾶς ὀρμαθίᾶς κρομμύων· τοῦτο θέλει φανῆ ἴσως ἀπίστευτον ἢ ὑπερβολικὸν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ἀλλ' ἐγγυόμεθα περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας αὐτοῦ.

Τοὺς δὲ λοιποὺς τιτλοφόρους ἀξιοματικὸς τοῦ παλατίου τοῦ Ὄθωνος καθ' ἑκάστην σχεδὸν περιέπαιζον οἱ Ἕλληνες ἐν τε ταῖς ἰδιαιτέρας αὐτῶν συναναστροφαῖς, ἐνίοτε μάλιστα καὶ κατὰ πρόσωπον, ὡσάκις τοὺς ἐβλεπον ἐπίσημον στολὴν φέροντας. Τί δὲν ἐπενόησαν, ἵνα χλευάσωσι τὴν συνθήειαν τοῦ ἡγεμόνος

ἐκείνου, ὅστις πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἤθελε νὰ φέρῃ τὰ βασιλικά αὐτοῦ παράσημα. Πόσον δὲν ἠγανάκτων, ὅτε τὸν ἐβλεπον αἰτίποτε ἐφιππον ἢ ἐποχοῦμενον, καὶ διὰ μεγάλης συνοδείας περιφερόμενον, οὐδέποτε δὲ πεζόν, οὐδέποτε ἄνευ βασιλικῶν παρασήμων, καὶ οὐδέποτε λιτῶς ἐνδεδυμένον; Πίπτει δὲ, Μεγαλειότατε, ὅτι οὐδὲν τῶν σκανδάλων τούτων ἤθελε συμβῆ, ἂν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, καὶ ἡ ἀξία αὐτοῦ σύζυγος δὲν εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ κάμωσι πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐπίδειξιν. Οὐδέποτε ἐπέτρεπον παρουσιάσιν, οὔτε εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑπέρτασ των, ἄνευ ἐπισήμου στολῆς.

Οἱ δ' Ἕλληνες ἔχουσι μὲν ὡς καὶ ἀλλαγῶν εἶπον τοῦτο, δημοκρατικὰς τινὰς ἔξεις, ἀλλ' εἶναι καὶ σφόδρα φιλότιμοι καὶ λίαν περιφίλαυτοι. Ὡ πόσον ἀγάλλονται, πόσον σεμνύνονται ὁσάκις βλέπουσιν ἀληθῶς πεπαιδευμένον τινὰ καὶ εὐγενῆ Εὐρωπαῖον νὰ τοῖς ὀμιλῇ μετ' οἰκειότητος καὶ νὰ μὴ θέλῃ νὰ κάμῃ ἐπίδειξιν οὔτε τῆς παιδείας του, οὔτε τῆς καταγωγῆς του, οὔτε τοῦ πλοῦτου του. Ὁ αἰμυνηστος λόρδος Βύρων κατέκτησε τὰς καρδίας ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐδύνατο, ἐὰν εἶχεν καὶ ἤθελεν, ἐν μιᾷ στιγμῇ ν' ἀναγορευθῆ καὶ βασιλεὺς αὐτῶν, διότι ἐγίνωσκεν οὐχὶ μόνον νὰ μὴ κάμῃ τὴν ἐλαχίστην ἐπίδειξιν οὔτε τῶν ἠθικῶν οὔτε τῶν φυσικῶν σπανίων ἀρετῶν του, ἀλλὰ καὶ τρόπον τινὰ ν' ἀποκρύπτῃ ταύτας. Οὐδὲν δ' ἕτερον πληγώνει τόσο καίριως, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν τοῦ Ἕλληνος, ὅσον ἡ ἐπίδειξις καὶ μάλιστα τῆς καταγωγῆς· τοῦτο δὲ εἶναι φυσικὸν καὶ εὐεξήγητον, διότι ὁ Ἕλλην ὅσῳ μικρὰς καταγωγῆς καὶ ὅσῳ ἀμαθῆς καὶ ἂν ἦναι σήμερον, συναισθάνεται ὅμως καὶ γινώσκει κάλλιστα, ὅτι εἶναι ἀπόγονος ἐκείνων, οἵτινες ὑπῆρξαν τρόπον τινὰ τὰ πρωτότυπα τῆς εὐφυΐας, τῆς παιδείας, τοῦ ἠρωϊσμοῦ, τῆς εὐαισθησίας, τῆς φιλοκαλίας, τῆς καλλιτεχνίας, ἢ ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν ἀνέχεται λοιπὸν τοῦ νὰ καταδεικνῇ τις καὶ μάλιστα δι' ἐπίδειξιν καταγωγῆς τὴν σημερινὴν γυμνότητά του. Καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησιν ὑπάρχει τάξις τις ἀνθρώπων, ἐν ᾗ διαπρέπουσι πολλοὶ καὶ ὡς νοήμονες καὶ ὡς πεπαιδευμένοι, καὶ ὡς διὰ πολλῶν ἄλλων ἀρετῶν πεπροικισμένοι· ἐπειδὴ ὅμως τινὲς ἐκ τῆς τάξεως ταύτης τῶν ἀνθρώπων ἐγκαυχῶνται ἐπὶ τῇ ἐκ τοῦ Φαναρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταγωγῇ των, αὐτοκαλούμενοι *Φαναριῶται*, μόνον, λέγω, διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι ἀντιδημοτικοί.

Μακρὰν λοιπὸν πάσης πομπῆς καὶ μάσης ἐπίδειξεως. Με-

γαλειότατε! Οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχεις μεγάλης ἀκολουθίας καὶ μάλιστα ξενικῶν στρατευμάτων, οὐδεμίαν ἀνάγκην στολῆς ἐπισήμου ἔχει ἡ ἀκολουθία σου, ἵνα ἐπιβάλλῃ σέβας εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τέχνας μόνον ὅσας δύνασαι πλειότερον μετᾶφρον ἐκ τῆς Δύσεως, καὶ τὸ πολὺ πολὺ ἓνα οἰκονομολόγον, ἵνα διδάξῃ διὰ μιᾶς καὶ ὑποδείξῃ εἰς τε τὴν ἡμετέραν Μεγαλειότητα καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησίν της τὸν καταλληλότερον τρόπον, δι' οὗ δύναται τις νὰ ἐκμεταλλεῖται ἅπαντας τοὺς παντοιοειδῆς καὶ πλουσιωτάτους πόρους τοῦ Κράτους. Εἶναι δὲ ἀδύνατον, φρονῶ, νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῷ κόσμῳ πολλὰ ἄλλα Κράτη, ἔχοντα τόσους πλουσίους ἐθνικοὺς πόρους, ὅσους τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλ' ὅμως ἅπαντες οἱ πόροι οὗτοι ἔμειναν ἄχρι τοῦδε νεκροὶ καὶ τεθραμμένοι εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Ἴνα δὲ ἐννοήσῃ τοῦτο κάλλιον ἡ Μεγαλειότης Σῆς, ἃς μοι ἐπιτρέψῃ νὰ ἀναφέρω τὸ ἐξῆς. Ἐκαστον στρέμμα γῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, δίδει κατὰ μέσον ὄρον (λογίζομένης ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς) δέκα καὶ τεσσάρων φράγκων καθαρὸν ἐτήσιον εἰσόδημα. Ἐκαστον δὲ στρέμμα γῆς ἐν Ἑλλάδι ἀποφέρει μόνον δύο φράγκων καθαρὸν ἐτήσιον εἰσόδημα. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ διὰ τῆς τέχνης μόνον γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ γεννήματα καὶ γαιώμηλα καὶ χόρτα ἄφθονα· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι καὶ φυσικῶς γίνονται καὶ ἀξιόλογον καὶ ἄφθονον ἔλαιον, καὶ πολλή καὶ ἀρίστη Κορινθιακὴ σταφίς, καὶ ἀφθονώτατοι οἶνοι, καὶ κικίδια (βελανίδια) καὶ σῦκα πολλὰ, καὶ μαλλία, καὶ τυρὸς οὐκ ὀλίγος, καὶ μέταξα καὶ προϊόνια ἄλλα πολλὰ καὶ οὐ τῆς τυχούσης ἀξίας.

Διὰ νὰ ἐκμεταλλεῖσιν ὅμως εὐκολότερον καὶ ταχύτερον οἱ πόροι οὗτοι τοῦ Κράτους, ἀνάγκη καὶ ἀνάγκη κατεπείγουσα ν' ἀνορθωθῇ ἡ δυστυχῶς ἐπὶ Ὀθωνος πολὺ ἐκπεσοῦσα δημοσία πίστις. Διὰ ν' ἀνορθωθῇ δὲ αὕτη, ἀνάγκη καὶ καθῆκον εἶναι ν' ἀναγνωρισθῶσι τὰ τε παλαιὰ, τὰ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ξένα, καὶ τὰ νέα, τὰ ἐπὶ Κυβερνήτου χρέη τοῦ Κράτους, καὶ νὰ κανονισθῇ ὀριστικῶς ἡ ἀπότισις ἀπάντων τούτων. Μὴ σὲ ἐκπλήξῃ, Βασιλεῦ! τὸ μέγεθος αὐτῶν· πρῶτον μὲν διότι τὸ Κράτος σου ἔχει, οὗς εἶπον, ἀνεκμεταλλεύτους πολλοὺς καὶ πλουσιωτάτους πόρους· δεύτερον δὲ, διότι διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἀπίστευτα δύναται τις νὰ διαπράξῃ καὶ τρίτον διότι οὔτε οἱ ἰδιῶται δανείσται τῆς Ἑλλάδος, οὔτε αἱ προστάτιδες καὶ ἐγγυήτραι Δυνάμεις θὰ καταδεχθῶσι ν' ἀπαιτήσῃσι μεγάλα καὶ πολλὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπὸ τοῦ μικροῦ καὶ μὴ πλουσίου Κράτους σου.

Ἄλλως γινώσκεις, Βασιλεῦ, ὅτι οἱ δανεισταὶ τοῦ παλαιοῦ δανείου ἐδάνεισαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὅλης Ἑλλάδος, μολίς δὲ τὸ πεμπτημόριον αὐτῆς ἠλευθερώθη, καὶ δὲν εἶναι δίκαιον τὸ πεμπτημόριον τοῦτο νὰ πληρώσῃ τὰ χρεῖα τῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν εἰσέτι στεναζουσῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Παρεξέτραπην κατὰ τι τοῦ προκειμένου θέματος, Βασιλεῦ, ἀλλ' ἦτο ἀναγκαῖον, διότι ἐλησμόνησα νὰ εἶπω τὰ δέοντα ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Περὶ καταχρήσεως τῆς ἀνεκτικότητος τῶν Ἑλλήνων

Ἀρχαία τις παροιμία λέγει, ὅτι διὰ ν' ἀπατηθῇ εἷς Γενοβέζος ἀπαιτοῦνται τρεῖς Ἑβραῖοι, διὰ ν' ἀπατηθῇ ὁμοίως εἷς Ἕλλην ἀπαιτοῦνται ἑπτὰ Γενοβέζοι. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος μόνον ἐπὶ νομισούῃ τῷ ὄντι δὲν δύναται τις νὰ ἐλέγξῃ δικαίως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι πολλάκις ἀνέχεται μεγάλως, καὶ προσποιεῖται μάλιστα διὰ τῆς ἀνοχῆς του, ὅτι ἀδιαφορεῖ· οὐδέποτε ὁμοίως ἀπατάται καὶ οὐδέποτε ἀδιαφορεῖ, οὔτε ὅταν προσποιῆται ἀδιαφορίαν. Τοῦτο γινώσκων καλῶς καὶ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσίων, τότε μόνον διέταξε νὰ μετριάσῃ ἢ κατὰ τῶν ὑπηκόων του Ἑλλήνων τυραννία, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι οὗτοι ἰσχυράζουσι καὶ προσποιοῦνται ἀδιαφορίαν διὰ τὰ παθήματά των. Τὸ διδακτικὸν τοῦτο μάθημα τοῦ Διονυσίου, ἐὰν ἐλάβανον πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτε Ὀθων καὶ ὅσοι κατὰ καιροὺς κατεχράσθησαν τῆς προσποιητικῆς ἀδιαφορίας τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ἐκεῖνος ἤθελε πάθει τελευταῖον, ὅσα ἔπαθεν, οὔτε οὗτοι ἤθελον ἀπολέσει ἀδίκως ἴσως ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέγα μέρος τῆς ἐπιβροχῆς των, οὔτε ἄλλοι ἀνευ τῆς ἐλαχίστης προσπάθειας ἤθελον κερδίσει ὅσα ἐκέρδιον.

Εὐθύς σχεδὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος οἱ Ἕλληνες διὰ διαφόρων νομίμων μέσων ἐδείκνυον ἀείποτε τὴν δυσαρέσκειάν των κατὰ τῆς ἀντεθνικῆς διαγωγῆς του· οὗτος ὁμοίως, ἐπειδὴ τὸν ἠνέχοντο, καὶ ἐνίοτε μάλιστα προσποιοῦντο ἀδιαφορίαν, διὰ τοῦτο ἀείποτε κατεχράτο πλειότερον τῆς ἀνεκτικότητος τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τέλους ὁμοίως ἐπίσθη καὶ οὗτος, φρονῶ, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀνέχονται μὲν, ἀλλ' οὔτε πράγματι ἀδιαφοροῦσιν, οὔτε ἀπατῶνται.

Δύο μεγάλοι τῆς Εὐρώπης δυνάμεις ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσία διὰ τῶν ἀπείρων εὐεργετημάτων των ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους

ἀπέκτησαν ἀδιαφιλονείκητα ἐν αὐτῷ δικαίωματα εὐγνωμοσύνης. Ἐπειδὴ ὁμοίως τινὲς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρακτόρων τῶν δυνάμεων τούτων κατεχράσθησαν μεγάλως τῆς ἀνοχῆς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαῶν, προσπαθοῦντες νὰ πέμψωσιν αὐτοὺς εἰς τὸν παράδεισον, οἱ μὲν διὰ τῆς ὀρθοδοξίας, οἱ δὲ διὰ τῆς παπικῆς προπαγάνδας, διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις αὗται ἀπώλεσαν κατὰ δυστυχίαν μέγα μέρος τῆς συμπαθείας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν. Ἢ ἂν ἐγίνωσκον οἱ λαοὶ καὶ οἱ πεφωτισμένοι ἡγεμόνες τῶν δυνάμεων τούτων πόσον κακὸν προξενοῦσιν οἱ πράκτορες των εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τῆς προπαγάνδας, ἤθελον ἀποσκορακίσει καθ' ὀλοκληρίαν τὸ πάντη ἄχρηστον τοῦτο εἰς τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ὄπλον. Τὸ κακὸν ὁμοίως εἶναι ὅτι ἅπαντες ἐξαπατῶνται ἐκ τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, καὶ σπανίως κατὰ δυστυχίαν ὠφελοῦνται ἐκ τε τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς συγχρόνου ἱστορίας. Μετὰ τὸν Μωαμεθανισμόν κατώρθωσε τις ποτὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέγα τι διὰ τῆς θρησκείας; Τί σημαίνει, ἐὰν Φλάροι τινὲς ἢ ἡ Ἰησοῦται ἢ ἀδελφοὶ τοῦ ἐλέους, π. χ. ἀδιαφοροῦσης τῆς τε χριστιανικῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ, προσηλυτίζωσιν ἐνίοτε εἰς τὸν παπισμόν ὀλίγους τινὰς ὀρθοδόξους; ἢ ἀ πληρώσωσιν ἄρα γε δι' αὐτῶν τὸν παράδεισον; ἢ κερδίσωσιν ἄρα γε δι' αὐτῶν τὴν Ἀνατολὴν; Τί σημαίνει, ἐὰν εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῶν ἀκούωσιν οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ εἰς τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν; ἢ παραστήσωσιν ἄρα γε διὰ ταύτης μᾶλλον ἢ δι' ἐκείνης ἐντονώτερον τὰ δικαιώματά των, ὅταν ἦναι ἀμαθεῖς; Αἱ κοινωνίαι κκτ' εὐτυχίαν σήμερον ὠρίμασαν, ἢ Ἀνατολὴ μάλιστα ὠρίμασε πλειότερον ἴσως ἢ ὅσον τινὲς φαντάζονται· οἱ δ' ἐν αὐτῇ χριστιανοί, καίτοι μὴ ὀλιγορῶντες καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας, κυρίως ὁμοίως ἀσχολοῦνται πῶς νὰ σώσωσι τὰ σώματα αὐτῶν ἀπὸ τῆς δουλείας, ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαθείας. Περὶ τούτων λοιπὸν μόνον ἂς φροντίζωσιν ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικοὶ τε καὶ θρησκευτικοὶ πράκτορες πασῶν τῶν δυνάμεων, ἂν εἰλικρινῶς ἀγαπῶσι τὴν Ἀνατολὴν· καὶ ἂς μὴ καταχρῶνται τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν.

Ἴνα πεισθῶσι δὲ οἱ τυχόν ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν λόγων μου, ἂς λάβωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ τελευταῖον ἐν τῇ Ἀνατολῇ συμβάντα. Πάμπολλοι βεβαίως Ἕλληνες καὶ ἀτομικῶς εὐεργετήθησαν πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τῆς Ῥωσίας, διότι ἐν αὐτῇ σχεδὸν μόνῃ εὑρισκον ἄσυλον, ὡσάκις κατεδιώ-

κοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἅπαν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ὀρθοδόξων δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι πολλάκις ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπρωστατεύθη ἡ θρησκεία του, ὡσάκις ἠπειλείτο ὑπὸ τῆς Τουρκίας· οἱ πλείστοι δὲ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἰδίως τῶν ἐν Ἑλλάδι πεπαιδευμένων, εἰς τὴν Γαλλίαν βεβαίως ὀφείλουσι τὰς γνώσεις των, διότι ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασιν αὐτῆς ἢ καθ' ὅλοκληρίαν ἐξεκπαιδεύθησαν ἢ ἐν μέρει ἐτελειοποιήθησαν. Τούτων ἕνεκα ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔσεται αἰωνίως ἀνεξάλειπτος ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ὑπὲρ τε τῶν ἐθνῶν καὶ των δυνάμεων Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας. Προκειμένου ὅμως λόγου, περὶ ἐκλογῆς βασιλέως των, οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἰδιαζόντως ἐτράπησαν, διότι μόνον οἱ τοῦ Ἀγγλικοῦ θρησκευματος ἐν τῇ Ἀνατολῇ πράκτορες, οὐδέποτε σχεδὸν κατεχράσθησαν τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἑλλήνων, καὶ μόνον οἱ Ἄγγλοι καίτοι μὴ ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ θρησκευματος των, προσπαθοῦσιν ὅμως, ὅσον δύνανται περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐημερίας τῶν ἄλλων.

Οὐδέμια λοιπὸν κατάχρησις τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἑλλήνων πρέπει νὰ γείνη, Βασιλεῦ, οὔτε περὶ τὸ θρησκεῦμα, οὔτε περὶ τὸ πολίτευμα, διότι ὅσον ἀνεκτικοὶ εἶναι οὗτοι, τοσοῦτον καὶ ζηλότυποι· ἄλλως τε φυσικὸν εἶναι εἰς ἕκαστον φιλότιμον λαὸν νὰ γίνηται κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἐπίμονος, ἐνίοτε μάλιστα καὶ φανατικὸς εἶς τε τὰς πολιτικὰς καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ δοξασίας, καθ' ὅσον μάλιστα ἐννοεῖ, ὅτι ἄλλος τις, καταχρώμενος τῆς ἀνοχῆς του, ἐπιβουλεύεται ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον προσπαθεῖ νὰ ἐκμεταλλεῖται αὐτάς.

Περὶ πολυτελείας.

Εἰ καὶ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ ἡ πολυτέλεια εἶναι βεβαίως ἡ μεγαλειτέρα μάλιστα, ἡ μαστιζοῦσα καὶ Κράτη καὶ κοινω- νίας καὶ ἄτομα, εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὅμως ἔθνος κατὰ τὴν παροῦσαν μάλιστα ἐποχὴν ἡ μάλιστα τῆς πολυτελείας εἶναι ὀλεθριωτάτη ἐνδέχεται νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, ἂν μὴ ἐγκαιρῶς ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια. Ὁ Ἕλλην πᾶν ὅ,τι εἶχε τὸ ἀπόλεσεν ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Μόνον τῆς ἐρημωθείσης γῆς καὶ τῶν τάφων τῶν πατέρων του ἔμεινε κύριος· τούτου δὲ ἕνεκα δὲν εἶναι μὲν σήμερον οὔτε ἀκτῆμων οὔτε πένης, οὐδέμιαν ὅμως δαπάνην ματαίαν δύναται ἢ πρέπει νὰ κάμῃ· διότι ἐπὶ τῆς τριακονταετοῦς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος,

οὐχὶ μόνον δὲν ἐδυνήθη ν' ἀναλάβῃ, ἀλλ' ἕνεκα τῆς συστηματικῶς ἐνεργουμένης διὰ τε τῆς πολυτελείας καὶ δι' ἄλλων ἀνηθικῶν μέσων διαφθορᾶς τῶν χαρακτήρων, ὑπέστη βλάβας, ἠθικὰς μάλιστα πολὺ μεγαλειτέρας τῶν υλικῶν, καὶ ἀσυγκρίτως χείρονας τῶν ἐπὶ τῆς δουλείας του.

Σήμερον λοιπὸν, Μεγαλειότατε, ἐπὶ τῆς βασιλείας Σου, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος πρόκειται νὰ θεραπεύσῃ τὰς τε ἠθικὰς καὶ τὰς υλικὰς ζημίας, ὡσας ὑπέστη ἐπὶ τε τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος. Προσφορώτατα δὲ πρὸς τοῦτο μέσα εἶναι ἡ λιτότης καὶ ἡ οἰκονομία· κατ' εὐτυχίαν δὲ τὰ μέσα ταῦτα οὐχὶ μόνον δὲν ἀντίκεινται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα, ἀλλ' εἶναι τρόπον τινὰ καὶ ἔμφυτα. Ὅσον μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν τῶ ἔντι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρὸς ἐπίδειξιν τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου των, πανταχοῦ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς κυριαρχίας αὐτῶν ἀνεγείροντες μεγαλοπρεπεστάτους ναοὺς καὶ δημόσια καταστήματα, τοσοῦτον λιτώτατοι καὶ ἀφελέστατοι ἦσαν περὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον των. Πολλαχοῦ ἀπαντᾷ τις οὐχὶ μόνον περιγραφὰς, ἀλλὰ καὶ λείψανα αἰώνια τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων μεγαλείου, οὐδὲν ὅμως ἔχνος ὑπάρχει καὶ οὐδέμια περιγραφὴ σώζεται οὔτε τῶν παλαιῶν τοῦ Ἀχιλλέως ἢ τῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὔτε τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν τοῦ Περικλέους ἢ Θεμιστοκλέους, οὔτε τῶν ἐνδυμάτων τοῦ Σόλωνος ἢ τοῦ Λυκούργου. Ἐὰν δὲ που συγγραφεὺς τις μνημονεύει καὶ τούτων, εὐθὺς ὁ ἀναγνώστης θαυμάζει τὴν λιτότητα καὶ ἀφέλειαν, μεθ' ὧν ἔσαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας θαυμάζονται καὶ οὐδέποτε θὰ λησμονηθῶσι.

Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι οὔτε ἡ φιλοκαλία οὔτε τὰ μέσα ἔλειπον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἵνα ἀγαπήσωσι τὴν πολυτέλειαν, ἐὰν ἦσαν μάταιοι· διότι ἀμφιβάλλω, ἐὰν ὑπάρχῃ ἐν τῷ κόσμῳ μεγαλοπρεπέστερον καὶ φιλοκαλέστερον ἔργον τοῦ Περικλέους, καὶ δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ πιστεύσω, ὅτι ὁ Περικλῆς, ὁ δαπανήσας τοὺς θησαυροὺς τῶν συμμάχων τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀνέγερσιν αὐτοῦ, ἢ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ κατακτήσας τὴν Ἀσίαν μὲ δύο μυριάδας Μακεδόνων, ἔστεροῦντο τῶν μέσων, ἵνα ἀποδυσθῶν εἰς τὴν πολυτέλειαν.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῇ ὅτι καὶ ὁ Φωκίων ὁ μέγας στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἔνα εἶχε τριβῶνα, ὡσάκις δὲ ἐπλυε τοῦτον, ἠναγκάζετο νὰ οἰκουρῇ, καὶ ὅτι καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Ἐπαμινώνδα πολλάκις καὶ λάχανα συνέλεγε μετὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτῆς Ἐθναίων καὶ εἰς τὴν βρύσιν ἐπλυεν.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν λιτοί, κατὰ δὲ τοὺς πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἠναγκάσθησαν νὰ γίνωσι λιτώτεροι ἕνεκα τῆς τυραννίας, ἣν ὑπέστησαν. Θάνον τὸν Κανακάρην, τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ὁ φρούραρχος Κορίνθου εὖρε τιγανίζοντα ὡς, καὶ ἐτοιμάζοντα ἰδίαις χερσὶ τὸ λιτώτατον δεῖπνον, ὅτε τῷ ἀνήγγειλεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τὴν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλι ἐγκατάλειψιν τῆς Ἀκροκορίνθου· μόνον δὲ ὁ ἀμαχητεὶ ἐγκατάλιπὸν τὴν θέσιν τοῦ φρούραρχος γινώσκει τὴν τύχην τῶν ὡῶν ἐκείνων μετὰ τοιοῦτον ἀκουσμα. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ μέγας στρατάρχης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὁ στρατηγὸς Νικήτας, ὁ ἐπικληθεὶς Τουρκοφάγος, σπανίως, λέγεται, μετεχειρίζοντο ἵππους ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των, ἀλλ' ἢ τοὺς ἰδίους των πόδας, ἢ ὅταν μὲ τούτους δὲν ἐπῆρουν, μετεχειρίζοντο ἡμιόνους, ἵνα ἀποφύγῃσι πᾶσαν ἐπίδειξιν· καὶ τίς τῶν Ἑλλήνων ἐγίνωσκε πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐστιλβωμένα χειρόκτια, τὰ εὐώδη χρίσματα τῆς κόμης, τὰς ἐπισήμους καὶ ἡμισπισήμους στολάς, τὰς βασιλικὰς ἐορτὰς καὶ παρεόρτια, τὰς βασιλικὰς γαμηλιετηρίδας καὶ γεννεθλιετηρίδας, καὶ εἰκοσιπενταετηρίδας καὶ τσαυτάς ἄλλας ἀλλοκότους αὐλικὰς ἐθιμοταξίας, μὲ τὰς ὁποίας μόνως ἐπροίκισε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἢ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος; καὶ τίς ποτε τῶν Ἑλλήνων κατεδέχετο πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ χρεώνηται, ἵνα κάμῃ τὴν σύζυγόν του εὐπαρουσίαστον εἰς τὴν μεγάλην κυρίαν τῆς Αὐλῆς, ἢ εἰς τοὺς βασιλικούς χορούς; καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι βασιλείαν πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ δὲν εἶχον οἱ Ἕλληνες, δὲν ἐστεροῦντο ὁμῶς οὔτε πλοῦτου οὔτε ἄλλων εὐκαιριῶν, ἵνα ἐπιδείξῃσι διὰ τῆς πολυτελείας τὴν ματαιότητάν των, ἀν ἀληθῶς ἦσαν μάταιοι· ἀλλὰ μὲ ὅλα τὰ μυθῶδη πλοῦτη, τὰ ὁποία ἐδαπάνησεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος Λάζαρος ὁ Κουντουριώτης, δὲν κατεδέχθη ὁμῶς οὔτε τὴν ἐνδυμασίαν του ν' ἀλλάξῃ, καίτοι πολλὰ ἔτη ζήσας καὶ γερουσιαστῆς μάλιστα διορισθεὶς ἐπὶ Ὀθωνος, οὐδέποτε ὁμῶς συγκατετέθη οὐδ' ἀπαξ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν πολυτελεστάτην αὐτοῦ αὐλήν. Ὡς πόσον διδακτικώτατον θὰ ἦτο τὸ πρακτικὸν τοῦτο μᾶθημα τοῦ νέου Κάτωνος τῆς Ἑλλάδος διὰ πολλοὺς τῶν συμπατριωτῶν μου Ἑλλήνων, ἀν μὴ ἐβιάζοντο οὗτοι νὰ γείνωσιν αὐλικοὶ καὶ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τοὺς βασιλικούς χορούς.

Οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων θὰ σοὶ ἀρνήθῃ ποτε, Βασιλεῦ, πᾶσαν αἶαν δὴ ποτε ἐντιμον ὑπηρεσίαν εἴτε ὑπὲρ τῆς πατρίδος του εἴτε ὑπὲρ τῆς Μεγαλειότητός Σου. Πρόσεξον ὁμῶς πολὺ νὰ ἐκ-

ριζώσης ἀπὸ πολλῶν ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς λιτότητος καὶ ἀφελείας κακὰς τινὰς ἔξεις, μὲ τὰς ὁποίας τοὺς ἐπροίκισεν ὁ Ὄθων.

Οἱ Ἕλληνες ὡς φύσει δημοκράται εἶναι καὶ εὐτράπελοι· ἀγαπῶσι τὰς συνανατροφὰς καὶ δὲν ἀποφεύγουσι τὰς διασκεδάσεις· γινώσκουσι κάλλιστα νὰ προσφέρωσι τὸ ἀνήκον σέβας εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς τὴν παιδείαν καὶ εἰς τὴν ἰκανότητα, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ἀληθές μεγαλεῖον παντὸς ἀνθρώπου, καὶ δὲν ἔχουσι ἀνάγκην νὰ τοῖς ἐπιβληθῇ ὁ σεβασμὸς οὔτε διὰ τίτλων οὔτε διὰ παρασῆμων, οὔτε διὰ πολυτελῶν ἐνδυμάτων· θέλεις νὰ ὠφελῆσαι ἐκ τῶν πρακτικῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων; ἀποφευγε ὅσον δύνασαι τοὺς ἐπισήμους χορούς καὶ τελετὰς καὶ τελετὰς καὶ παρουσιάσεις, καὶ προκάλει ὅσον ἐνεσσι πλειότερος ἰδιαίτερας συνανατροφὰς ἐκ διαφόρων τάξεων ἀνδρῶν, προσπάθει δὲ πάντοτε νὰ εὐρίσκῃσι Σέ τε καὶ τὴν Βασιλίссαν, εἰ δυνατόν, λιτώτερον τῶν ὑπηκόων Σου ἐνδεδυμένους· τότε μόνον σοὶ ἀνοίγει ὅλην τὴν καρδίαν του ὁ Ἕλληνας, τότε μόνον δύνασαι νὰ ὠφελῆθῃς ἐκ τῶν πρακτικῶν γνώσεων του· ἄς μοὶ ἐπιτραπῇ δὲ νὰ προσθέσω ἐνταῦθα ὅτι αἱ πρακτικαὶ γνώσεις τοῦ Ἕλληνος δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητοι· ἤκουσέ ποτε ἡ Μεγαλειότης Τῆς περὶ τινος βαθυπλοῦτου Σίνα, τοῦ πλουσιωτέρου ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ πολίτου, περὶ τινος Ράλλη, περὶ τινος Σκαραμαγκᾶ, περὶ τινος Ροδοκανάκη καὶ περὶ τινος Βερναρδάκη, οἵτινες διαχειρίζονται σήμερον σύμπαν σχεδὸν τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς καὶ μέγα μέρος τοῦ ἐμπορίου τῆς Δύσεως; Ἕλληνες εἶναι οὗτοι· ἅπαντες σχεδὸν ὑπήκοοι Σου· γινώσκεις τινὸς τούτων τὴν ἰσορίαν καὶ τὴν καταγωγὴν; θὰ ἐκπλαγῆς βεβαίως, ὅταν τὴν μάθῃς. Οἱ πλείστοι τούτων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἦσαν πένητες καὶ ἄσημοι· σήμερον δὲ κατέστησαν καὶ δανεισταὶ βασιλέων καὶ αυτοκρατόρων καὶ μεγάλων ἐν τῷ κόσμῳ δυνάμεων. Τοιούτων λοιπὸν ὑπηκόων Σου αἱ πρακτικαὶ γνώσεις οὔτε ἀνωφελεῖς θὰ ἀποβαίνωσιν οὔτε ὀχληραὶ, ἐλπίζω, εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς Σου. Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι ἄλλοι ἡγεμόνες ἀρέσκονται μᾶλλον εἰς τὰς πρακτικὰς γνώσεις τῶν μεγάλων στρατηγῶν καὶ ναυάρχων των ἢ τῶν μεγάλων διπλωματῶν, οὐδ' εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου εὐχομαι νὰ μεριμνᾷς πάντοτε μόνον περὶ τῆς ἐσωτερικῆς εὐδαιμονίας τοῦ Κράτους Σου· ἀλλ' ὅπως σήμερον ἔχουσι τὰ τοῦ Κράτους Σου, ἐγὼ τοῦλάχιστον ἤθελον εὐχηθῆναι εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου ἀν οὐχὶ ἄλλο, τοῦλάχιστον ὁμῶς τὸ τῶν ἀρχαίων προγόνων μου σοφὸν ἀπόφθεγμα «σπευδε θραδέως.»

Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἢ ἐν τῇ Αὐλῇ τῆς ἡμετέρας Μεγαλειότη-

τητος πολυτέλεια, τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀποφύγῃς ὡς πάντῃ ἀχρηστον εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου καὶ καταστρεπτικωτάτην εἰς τοὺς ὑπηκόους Σου· ἀλλὰ πρέπει κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν ν' ἀποφύγῃς καὶ πᾶσαν ἄλλην πάσης οἷας δὴ ποτε φύσεως πολυτέλειαν, καὶ νὰ πολεμήσῃς μάλιστα αὐτὴν εἰς οἷαν δὴ ποτε κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἂν τὴν ἀπαντήσῃς.

Κατὰ δυστυχίαν μας δὲ οἱ διδάσκαλοί μας Βαυαροὶ μᾶς ἐπροίκισαν μὲ πολλῶν εἰδῶν πολυτελείας· μία δὲ τῶν ὀλεθρίων πολυτελειῶν εἰς τὸ Κράτος Σου εἶναι καὶ ἡ πολυτέλεια ἢ ἡ πληθὺς τῶν ὑπαλλήλων· ἀλλὰ περὶ τῆς πολυτελείας ταύτης ἐπιτρέψον μοι νὰ σοὶ εἶπω προφορικῶς τὴν κρίσιν, ἂν ποτε μὲ ἀξιώσῃς παρουσιάσεως, ἢ τοῦλάχιστον νὰ δημοσιεύσω αὐτὴν βραδύτερον· ἤδη δὲ ὁ καιρὸς ἐπέγει νὰ εἶπω τινὰ ἔτι περὶ ἄλλου εἶδους πολυτελείας. Ὁ προκατόχος Σου, εἶπον καὶ ἀνωτέρω, οὐδέποτε σχεδὸν περιεπάτει πεζός, εἰς οὐδὲν ποτε κατάστημα δημόσιον ἢ ἰδιωτικὸν εἰσῆλθεν ἄνευ προηγουμένης πομπῆς καὶ παρατάξεως, ἀμφιβάλλω δὲ ἂν καὶ ἐν τῇ κλίνῃ του ἐκοιμήθη ποτὲ ἄνευ τῶν βασιλικῶν παρασῆμων· τὸ εἶδος δὲ τοῦτο τῆς πολυτελείας καὶ τὴν ὑγείαν αὐτοῦ κυρίως ἐβλάψε καὶ ἀπὸ τοῦ λχοῦ του τὸν ἀπεμάκρυνεν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐπὶ τέλους τὴν νύκτα τῆς 18/22 Ὀκτωβρίου ἐγένετο τὸ διαζύγιον. Καὶ τὸ εἶδος λοιπὸν τοῦτο τῆς πολυτελείας προσπάθησε Μεγαλειότατε! ν' ἀποφύγῃς ὡς τὴν ὀλεθριωτέραν πανώλην· ὡς ἂν ἐγίνωσκον οἱ ἡγεμόνες πόσον εὐεργετικοὶ γίνονται εἰς τὰς κοινωνίας, ὅταν αἰφνης εἰσέρχωνται, ὡς πολῖται ἐνδεδυμένοι, νῦν μὲν εἰς τὴν παράδοσιν ἐνὸς καθηγητοῦ. νῦν δὲ εἰς τὸ ἐργαστήριον ἐνὸς τεχνίτου, ἄλλοτε εἰς ἐν νοσοκομεῖον, ἄλλοτε εἰς ἐν ἀγροκῆπιον, ἄλλοτε εἰς τὸ γραφεῖον ἐνὸς ὑπουργοῦ ἢ νομάρχου, ἄλλοτε εἰς ἐν στρατώνα καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ ἀκροατήριον ἐνὸς δικαστηρίου, ἐὰν ἐγίνωσκον, λέγω, οἱ ἡγεμόνες πόσον εὐεργετικοὶ γίνονται, οὕτω πράττοντες. ἤθελον παρακαλέσει τὸν Θεὸν νὰ μηκύνῃ, ὅσον ἐνεστι, τὰς ἡμέρας, ἵνα δαπανῶσιν αὐτὰς εἰς τοιαύτης φύσεως εὐεργετήματα. Οὐδὲν τούτου συντελεστικώτερον τῷ ὄντι, Μεγαλειότατε, ἵνα κατακτήσῃς τὰς καρδίας πάντων τῶν ὑπηκόων Σου, καὶ ἵνα διὰ μόνης τῆς παρουσίας Σου συντελέσῃς τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόδον τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς γεωργίας. Παρ' ἀξιοπίστου πηγῆς ἔμαθον, ὅτι ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς Αἰγύπτου ἀγράμματος καὶ βάρβαρος Ὄθωμανὸς Μεχμεταλῆς ἐσυνεΐθιζεν οὐχὶ μόνον νὰ ἐπισκέπτηται αἰφνιδίως ἅπαντα τὰ τοιαῦτα καταστήματα, ἀλλὰ καὶ νὰ συν-

διαλέγεται ἄγνωστος μετὰ τῶν γεωργῶν φελαγῶν ὑπηκόων του· ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἤκουσε παρ' ἐνὸς τούτων, ὅτι στερεῖται βόθς καὶ σποράς, καὶ ὅτι ἂν εἶχε ταῦτα, ἤθελε φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον τῆς εὐδαιμονίας· τὴν ἐπιούσαν ὁ ἀγράμματος σατράπης ἔπεμψε τὰ ἐλλείποντα εἰς τὸν φελάχην γεωργόν. Οὗτος δὲ μετ' οὐ πολὺ κατέστη τῷ ὄντι εἰς τῶν πλουσιωτέρων ὑπηκόων του· περιττὸν δὲ εἶναι νὰ εἶπω ὅτι ὁ φελάχης οὗτος κατέστη καὶ ὁ ἐνθερμότερος θιασώτης καὶ λάτρης τῶν ἀρετῶν τοῦ ἡγεμόνος τῶν.

Περὶ ἐπιβροῶν.

Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσι δυστυχῶς τινες, οἱ νομίζοντες, ὅτι ἐπειδὴ ὁ πάππος των ἢ ἡ μάμη των, ὁ ἐξάδελφός των, ἢ ὁ ἀνεψιός των, ὁ πατήρ των ἢ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι προσέφερον ποτε τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν τινὰ, δικαιῶνται ἄρα καὶ οὗτοι νὰ ἔχωσι τὰς πρωτοκαθεδρίας πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Δὲν ἀνοῦμαι, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ παρ' ἡμῖν τινες, οἵτινες ἀπέκτησαν ἀδιαφιλονεικῆτα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους. Ἐπίσης εἶναι ἀναντιρρήτον, ὅτι καὶ πολλοὶ υἱοὶ τούτων, οἱ κληρονομήσαντες μόνον τὰς ἀρετὰς, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν πατέρων των, εἶναι ἄξιοι πάσης ὑπολήψεως ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς κοινωνίας· ἀλλ' οὗτοι δυστυχῶς εἶναι ὀλίγοι, καὶ σπανίως ἐξευτελιζόνται εἰς τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐνοχλήσωσιν εἴτε τὸν ἡγεμόνα εἴτε τὴν κοινωνίαν, καυχόμενοι εἴτε ἐπὶ πατραγαθίαις, εἴτε ἐπὶ ἀρχαίαις ἐκδουλεύσεσιν· ἀλλ' ὅσον ὀλίγοι εἶναι οὗτοι, τοσοῦτον δυστυχῶς πλεονάζουσιν οἱ ἐγκαυχόμενοι εἰς τὰς ἐπιβροάς. Ὅθεν οὐδόλως θέλω παραξενευθῆ, ἂν μάθω, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἔλευσίν Σου εἰς μὲν θέλει παρουσιασθῆ ἐνώπιόν Σου, καὶ διὰ παντός τρόπου θέλει σοὶ ὑποδείξει τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιβροήν ἐπὶ τινος ἐπαρχίας, σύσσωμον δὲ τὴν ἐπαρχίαν του καὶ τὴν ἐπιβροήν του θέλει ἔχει ἀείποτε εἰς τὰς διαταγὰς Σου, δὲν θὰ λησμονήσῃ νὰ προσθέσῃ, ἐὰν εὐαρεστηθῆς, νὰ παραλάβῃς αὐτὸν ὡς ὑπουργόν Σου. Εἷς δ' ἕτερος εὐχαρίστως θέλει σοὶ προσφέρει τὴν ἐφ' ἐνὸς ὀλοκλήρου νομοῦ ἐπιβροήν του, ἐὰν ἡ Μεγαλειότης Σου εὐαρεστηθῆς νὰ διορίσῃς αὐτὸν γερουσιαστὴν ἢ πρέσβυν. Εἷς τρίτος ἐνδέχεται νὰ σοὶ ὑποδείξῃ καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Σολήνης ἐπιβροήν του, καὶ δι' αὐτῆς νὰ σοὶ ὑποσχεθῆ, ὅτι θέλει ἐρέχει συνεχέστερον τοῦ λοιποῦ εἰς

Ἀθήνας, ἂν ἡ Μεγαλειότης Σου εὐαρεστηθῆς νὰ διορίσῃς αὐτὸν πρωθυπουργόν.

Πανταχοῦ τοῦ κόσμου γινώσκεις Βασιλεῦ, ὅτι δὲν ἐλλείπουν οὔτε οἱ ἀγύρται, οὔτε οἱ κἀπηλοι, οὔτε οἱ ἐμπορευόμενοι τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πρὸς ἴδιον αὐτῶν εὐτῶν εὐτελές συμφέρον· οὐδὲν παράδοξον λοιπὸν ἂν καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχωσι τοιοῦτοι. Δὲν λανθάνει ὅμως ἐπίσης τὴν Μεγαλειότητά Σου, ὅτι καὶ πανταχοῦ τοῦ κόσμου οἱ φρόνιμοι ἡγεμόνες κἀνουν τὴν κατάλληλον χρῆσιν ἐκάστου· καὶ οὐδέποτε εἶναι δυνατόν εἰς φρόνιμος ἡγεμῶν συνταγματικῷ μάλιστα Κράτους νὰ προσφέρῃ τὰ ὅσα τοῖς κυσί καὶ τὰ βέβηλα τοῖς ἀγίοις.

Μὴ ἀπατηθῆς, Μεγαλειότατε, ὥσπερ ἠθέλησε ν' ἀπατηθῆ ἔνιοτε καὶ ὁ προκατόχος Σου ἐκ τῶν ψευδῶν τούτων ἐπιβροῶν. Αἱ κοινωνίαι, ὡς καὶ πρότερον εἶπον, ὠρίμασαν ἤδη, καὶ μόνη ἡ ἀρετὴ, μόνη ἡ πραγματικὴ ἰκανότης, μόναι αἱ ὑπὲρ αὐτῶν εὐεργεσίαι ἐξασκούσιν ἐπιβροῆν τινα ἐπ' αὐτῶν οὐδέποτε δὲ αἱ πατραγαθίαι, οὐδέποτε ἡ πρόσκαιρος ἐκείνη ἰσχὺς, ἣν ἀπέκτησάν τινες ἐκ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας, καὶ ἦν κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς ὀρέξεις των, ὅτε μὲν μετεχειρίζοντο ὑπὲρ τῆς παρασχούσης αὐτοῖς τὴν ἐξουσίαν Κυβερνήσεως, ἄλλοτε δὲ κατ' αὐτῆς.

Ἄλλως δ' ἐν Ἑλλάδι τοῦλάχιστον οὐδεμία ἀμερόληπτος Κυβέρνησις ἔχει ἀνάγκην ἐπιβροῆς τινος, ἵνα διοικήσῃ ἀταράχως τὸν λαόν· διότι λαὸς εὐαγωγότερος καὶ εὐδιοικητότερος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχῃ ἕτερος ἐν τῷ κόσμῳ, ἀρκεῖ νὰ ἦναι δικαία, νὰ ἦναι πατρικὴ, καὶ νὰ μὴ φατριάζῃ, ὥσπερ ἐφατρίαζε δυστυχῶς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ ὀκθρονισθείς ἡγεμῶν, σήμερον μὲν μετεχειριζόμενος τὴν μίαν φατρίαν, ἵνα καταβάλλῃ τὴν ἄλλην, αἴριον δὲ ταύτην, ἵνα καταβάλλῃ τὴν πρώτην· ἐντεῦθεν δ' ἐννοεῖται οἰκοθεν, ὅτι ὁ ἡγεμῶν ἐκεῖνος μόνον πρὸς φατριασμὸν ἠναγκάζετο νὰ μετεχειρίζεται τοὺς πωλοῦντας εἰς αὐτὸν ἐπιβροάς· ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς κάλλιστα ἐγίνωσκεν, ὅτι αἱ οὕτως εὐθηνῶς προσφερόμεναι ἐπιβροαὶ ἦσαν ψευδεῖς.

Ἀλλὰ ποίαν ἀνάγκην ἔχει ἐν Ἑλλάδι φρόνιμος τις ἡγεμῶν νὰ φατριάζῃ; μήπως ὑπάρχῃ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἕτεραί τις δυναστεῖαι, ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐκθρονίσαι τῆς βασιλευούσης; ἢ μήπως ὑπάρχει τις φρόνιμος ἐν Ἑλλάδι, ὁ μὴ θεωρῶν τὴν συνταγ-

ματικὴν μοναρχίαν ὡς τὸ μόνον πολίτευμα, δι' οὗ πρέπει νὰ εὐδαιμονήσῃ καὶ ἀποκτήσῃ σύμπαν τὸ μεγαλεῖόν τῆς ἡ πατρὸς; Καὶ δὲν ὑπάρχουσιν Ἕλληνες, οἵτινες καὶ ἡγεμονικούς θρόνους καὶ μυθῶδη πλοῦτη προσέφερον μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος των καὶ πρὸς ἀνέγερσιν συνταγματικῆς μοναρχίας;

Οὐδεμίαν ἀνάγκην λοιπὸν ἔχει οὐδεὶς βασιλεὺς, καὶ οὐδεμία τιμία Κυβέρνησις νὰ μεταχειρίζηται, ἢ μάλλον εἰπεῖν ν' ἀγοράζῃ διὰ πορασῆμων καὶ θέσεων ἢ δι' ἐξειδιασμένων εὐνοιῶν, τοὺς πωλοῦντας ἐπιβροῆν, διότι τὴν ἀληθῆ ἐπιβροῆν τῆς οὐχὶ μόνον μίᾳ πατρικῆ Κυβέρηνσις, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ μίᾳ φατριάζουσα εὐρίσκει ἐν ἅπαντι τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Μάρτυρα τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου τούτου ἐπικαλοῦμαι καὶ αὐτὸν τὸν Ὄθωνα, ὅστις καὶ ὅτε ἐφατρίαζε καὶ ὅτε ἀκόμη ἐπεβουλεύετο τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ὄλους τοὺς Ἕλληνας εὕρισκε προθύμους νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν θρόνον του, ὡσάκις ἠπειλεῖτο ὑπὸ ἐξωτερικοῦ κινδύνου, καὶ ὡσάκις ὁ ἡγεμῶν ἐκεῖνος ἔκαμιν ἐκκλησίαν εἰς τὴν φιλοτιμίαν καὶ εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐὰν δὲ τίς ἀναγκασθῇ νὰ μετεχειρισθῇ ἓνα ἐκ τῶν πωλοῦντων ἐπιβροάς, θὰ δυσαρεστήσῃ ἅπαντας τοὺς ἄλλους, οἵτινες θὰ νομίζωσιν, ὅτι αἱ ἐπιβροαὶ των εἶναι καὶ καλλίτεραι καὶ ἰσχυρότεραι· θὰ διεγερθῇ ἀντιζηλία καὶ πᾶλη, καὶ ὁ μετεχειρισθείς τὴν ἐπιβροῆν τοῦ ἐνός, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ φατριάσῃ. Γνωστὸν δ' εἶναι εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου, ὅτι ἐνός ἀτόπου δοθέντος, μυρία ὅσα ἔπονται· ἅπαξ μόνον ἂν φατριάσῃ ἢ Κυβερνήσῃ, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὕρῃ διέξοδον.

Μακρὰν λοιπὸν ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεώς Σου ἡ ἀγοραπωλησία τῶν ἐπιβροῶν, μακρὰν πᾶς οἷος δὴ ποτε φατριασμός. Νομίζετις, ὅτι ἔχει ἐπιβροῆν; ἂς ἐξασκήσῃ ταύτην, ἵν' ἀναδειχθῇ νομίμως δῆμαρχος ἢ βουλευτὴς, ἂν ἀντιπολιτευθῇ ἔπειτα νομίμως τὴν Κυβέρηνσιν, ἵνα διορισθῇ καὶ ὑπουργός. Ἐπέτυχεν ἢ ἐκλογῇ; τόσον τὸ καλλίτερον διὰ τε τοὺς ἐκλογεῖς, διὰ τὸ ἐ-

θνος και διὰ τὴν Μεγαλειότητά Σου. Ἀπέτυχεν αὐτὴ; τύσον τὸ χειρότερον μόνον διὰ τοὺς ἐκλογεῖς και διὰ τὸ ἔθνος· ἐπ' αὐτῶν θὰ θαρύνωσιν ἅπασαι αἱ συνέπειαι· ἡ δὲ Μεγαλειότης Σου μένει πάντῃ ἀνεύθυνος.

Οὐδεὶς δὲ λαὸς συνήθως ἀγνοεῖ νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἀρχοντάς του, ὅταν ἀφθῆ ἑλεύθερος και ἀνεπιρρέαστος· πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἀγνοεῖ νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, τὸν ὅποιον μόνον ἐπὶ ἑλλείψει νοημοσύνης, ὡς εἶπον και ἄλλοτε τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ ἐλέγξῃ. Ταῦτα δὲ και περὶ σκοπέλων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Γράφων δὲ τὰς λέξεις ταύτας, ὑποθέτω, ὅτι ταχέως θὰ παύσωσιν αἱ ἀντιζηλίαι τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, και θὰ ἐκπληρωθῶσιν αἱ ἔνθερμοι ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας εὐχαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (1). Ἄν ὅμως παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν βραδύνη τοῦτο, τότε κίνδυνος εἶναι ν' ἀνάψῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν μεγάλη πυρκαϊά· ταύτης δὲ τὰς διαστάσεις οὐδεὶς δύναται νὰ προῖδῃ· κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ἡ πυρκαϊά αὐτὴ δὲν θ' ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστους και τοὺς κωλύοντας τὴν ἀναίμακτον εὐδαιμονίαν τῆς Ἀνατολῆς. Δὲν εἶναι δὲ ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν οἱ Ἀνατολίται προεῖδον τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τοῦλάχιστον συμβάντα πολὺ πρὸ τῆς διπλωματίας· οὐδ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τις προφητικὸν πνεῦμα, ἵνα προῖδῃ τὸ τί δύναται νὰ κάμῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν λαὸς φιλότιμος, σώφρων, νοήμων, δραστήριος και ἐπιχειρηματικὸς, ὅταν νομίσῃ, ὅτι περιπαίζεσθαι ὑπὸ τῆς διπλωματίας τῆς Δύσεως.

(1) Ἄς μὴ λησμονήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἡ πραγματεία αὐτὴ ἐδημοσιεύθη ἑλληνιστὶ τὴν 5 Φεβρουαρίου 1863, τούτέστιν εἰς ἑβδομάδας πρὸ τῆς ἐκλογῆς τῆς Αὐτοῦ ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος, και ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀγνωστον ἦτο ἐὰν θὰ συνεφώνουν αἱ τρεῖς προστατίδες τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεις εἰς ἐκλογὴν Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Ἐὰν δ' ἡ ταχεῖα ἐκπλήρωσις τῶν σημερινῶν εὐχῶν τοῦ ἔθνους μου, Βασιλεῦ, προλάβῃ τὰ ἐνδεχόμενα ταῦτα, και δυνηθῆ; Σὺ νὰ διέλθῃς, ὡς καλὸς κυβερνήτης τοὺς περιγραφέντας ἐνταῦθα σκοπέλους, ἐὰν δυνηθῆς, ὡς καλὸς καλλιεργητῆς, ν' ἀναπτύξῃς διὰ τῶν περιγραφέντων ἐνταῦθα ἐλατηρίων τὰ ὑπάρχοντα παρὰ τοῖς Ἕλλησι σπέρματα μεγάλων ἀρετῶν, τότε τοὺς μὲν ὑπηκόους Σου θ' ἀναδείξῃς ταχέως ἐφαμίλλους τῶν ἑαυτῶν προγόνων· τὰ δὲ πλεονάζοντα πλήθη τῆς Δύσεως, τὰ καθ' ἑκάστην μετοικοῦντα εἰς τὸ ἕτερον ἡμισφαίριον τῆς γῆς πρὸς εὐρεσιν πόρου ζωῆς, θὰ μετοχετεύσῃς εἰς τὸν ὠραῖον οὐρανόν, εἰς τὸ γλυκὺ κλίμα, και εἰς τὴν αἰετοπε φιλόξενον γῆν τῆς Ἑλλάδος. Πίστευσον δὲ, Βασιλεῦ! ὅτι εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν φυσικῶν προϊόντων και εἰς τὴν ὀρυκτολογίαν τῆς Ἑλλάδος, δύναται τις νὰ εὕρῃ πλοῦτον ἴσως μεγαλειότερον τοῦ ἐν τοῖς χρυσορύχτοις τῆς Αὐστραλίας και τῆς Καλλιφρονίας.

Μόνον τὰ γράμματα ἐὰν ἰδίως προστατεύσῃς, Βασιλεῦ! μόνον τὸν ἐγγεῖον φόρον ἐὰν καταργήσῃς, μόνον τὴν ἐθνοφυλακὴν και τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἐὰν περιποιηθῆς, και μόνον τοσοῦτον και τοιοῦτον στρατὸν μόνιμον ἐὰν διατηρήσῃς, ὥστε ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἕκαστος στρατιώτης νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὀδηγὸς εἰς τὰ τάγματα τῆς ἐθνοφυλακῆς, τότε δὲν ἔχεις ἀνάγκην μεθοριῶν· διότι σύμπασα ἡ Ἀνατολὴ θὰ γείνη ἀναιμάκτως, ἂν οὐχὶ τὸ διπλωματικῶς ἀνεγνωρισμένον, τοῦλάχιστον ὅμως τὸ ἠθικῶς κεκτημένον Κράτος Σου. Μὴ λησμονήσῃς δὲ, Βασιλεῦ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς αἰετοπε ὑπῆρξε τόπος θαυμάτων· μὲ μυρίους μόνον Ἕλληνας ὁ Ξενοφῶν εἰσέδυσε μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Ἀσίας· μὲ δισμυρίους δὲ Μακεδόνας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος και κατέκτησεν αὐτήν.

Εἶθε νὰ ἐκπληρωθῶσιν αἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος του και τῆς Μεγαλειότητός Σου εὐχαὶ

Τοῦ ἐλαχίστου τῶν ὑπηκόων Σου

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑ ἰατροῦ.

Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις τὴν 5/17 Φεβρουαρίου 1863.

τὴν ἀτμοσφαίραν πρὸς γέννησιν ἐπιδημίας τινός, σπάνιοι εἶναι οἱ μὴ προσβαλλόμενοι ἐκ τῆς ἐπιδημίας ταύτης· ἐπὶ ἐπιδημίας γρύπης, π. χ' σπάνιοι εἶναι οἱ μὴ παθόντες γρύπην, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἐπιδημιῶν τῆς χολέρας τούναντιον σπάνιοι σπανιώτατοι εἶναι οἱ προσβαλλόμενοι ὑπ' αὐτῆς ἄνευ τινός ἄλλης αἰτίας.

Τὸ κυριώτερον δὲ αἷτιον, τὸ προξενοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν χολέραν, εἶναι ὁ φόβος. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν ὅσον ἀθώοτερον πολλῶν ἄλλων ἐπιδημιῶν νοσημάτων εἶναι τὸ νόσημα τοῦτο, τόσον μεγαλειότερος εἶναι ὁ ἐξ αὐτοῦ φόβος. Τὸν φόβον δὲ τοῦτον ἐμπνέουσιν εἰς τὰς κοινωνίας τὸ μὲν πρῶτον αἱ Κυβερνήσεις διὰ τοῦ πολλοῦ ζήλου των· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, αἱ δεισιδαιμονίαι καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν λαῶν, καὶ κατὰ τρίτον λόγον ἡ φαινομένη ὀξύτης τοῦ νοσήματος.

Καὶ ἀπεδείχθη ἤδη ἐκ τῆς πείρας ὅλων τῶν ἐθνῶν, ὅτι ὁσον πλείοτερα μέτρα λαμβάνουσιν αἱ Κυβερνήσεις πρὸς ἀποτροπὴν δῆθεν τῆς ἐπιδημίας διὰ λοιμοκαθαρητηρίων καὶ καθάρσεων, τοσοῦτον ἐντελέστερον ἀποτυγχάνουσι τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ τοσοῦτον πανικώτερον ἐμπνέουσιν εἰς τὰς κοινωνίας φόβον, ὅστις ἐπειτα συντελεῖ τὰ μέγιστα πρὸς χειροτέρευσιν τοῦ κακοῦ. Ὅσῳ δὲ ἀμαθέστερος εἶναι ὁ μαστιζόμενος ὑπὸ τῆς χολέρας λαός, ὅσῳ μεγαλειότερα ἔχει κατὰ τοῦ νοσήματος τούτου δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις, τοσοῦτω μεγαλειότεραν προξενεῖ ἐν αὐτῷ θραῦσιν ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1849, ὅτε οὔτε ἡ Κυβέρνησις οὔτε ὁ λαός ἐθοροβήθησαν ἐκ τῆς ἐνσκήψεως τῆς χολέρας, ἐξ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου κατοίκων, τοὺς ὁποίους εἶχον τότε οἱ Παριεῖσι, ἡ μεγαλειότερα θραῦσις τῆς χολέρας ἐφθασεν εἰς ἑνεακοσίους ἐξήκοντα θανάτους τὴν ἡμέραν· ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιδημίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1854, ὅτε ἡ Κυβέρνησις, διὰ νὰ δεῖξῃ δῆθεν τὴν στοργὴν τῆς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, διώρισε πρὸς τὴν πληθὺν τῶν ἐν Ἀθήναις ἰατρῶν καὶ πληθὺν ἄλλων ἀγνώστων ἀνθρώπων ὡς ἰατρῶν δῆθεν καὶ ὡς βοηθῶν κατὰ τῆς χολέρας, ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας, λέγω, τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ εἴκοσι μόλις χιλιάδων κατοίκων, τοὺς ὁποίους εἶχον τότε αἱ Ἀθηναί, ἀπεβίωσαν καὶ μέχρι τῶν ἑκατῶν ἢ καὶ ἑκατῶν πεντήκοντα καθ' ἡμέραν τούτέστιν εἰς μὲν τοὺς Παρισίους ἡ μεγάλη θνησιμότης ἐφθασεν ὡς εἰς περίπου θάνατος εἰς χιλίους πεντακοσίους κατοίκους· εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας, ὡς εἰς θάνατος εἰς ἑκατῶν πενή-

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Α. Ν. ΓΟΥΔΑ

ἰατροῦς

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ τὴν 4 Ἰουλίου 1865.

ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΟΜΟΝΟΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΧΟΛΕΡΑΣ.

Κύριοι!

Μαστιζομένης ἤδη τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τῆς χολέρας, καὶ πολλῶν φοβουμένων αὐτὴν, καθήκόν μου ἐθεώρησα νὰ ἐκθέσω καὶ ἐπὶ δημοσίας συναθροίσεως τὴν περὶ τοῦ νοσήματος τούτου κρίσιν μου.

Καὶ τί μὲν ἐστὶ χολέρα δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ τὸ περιγράψω ἐνταῦθα, διότι πολλοὶ ἐξ ὑμῶν καὶ τὴν εἶδατε, τινὲς δὲ ἴσως καὶ τὴν ἐπάθετε.

Ἄν δὲ ἡ χολέρα ᾖ τσοῦτον ἐπίφοβος ὅσον τινὲς τὴν νομίζουσι, καὶ ἂν ᾖ ἀνίατος, ὅπως τινὲς ἄχρι τοῦδε ἐφρόνουσιν αὐτὴν, τοῦτο θὰ ᾖ τὸ ἀντικείμενον τῆς σημερινῆς ὁμιλίας μου.

Ἡ χολέρα, ἀφ' οὗ ἐφάνη ἐν τῷ κόσμῳ, ἀπεδείχθη, ὅτι εἶναι νόσημα μiasματικόν, γεννώμενον ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἐλωδῶν μiasμάτων, προσβάλλον σχεδὸν μόνον ἐκείνους, οἵτινες τὴν προκαλοῦσιν εἴτε διὰ διαιτητικῶν καταχρήσεων, εἴτε διὰ ὑπερβολικοῦ φόβου, καὶ οὐδέποτε μεταδιδόμενον ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὀλίγα ἴσως ἐπιδημικὰ νοσήματα εἶναι ἀθώοτερα τῆς χολέρας. Ναὶ Κύριοι, ὡς ἰατρός, τέσσαρας θανατώδεις ἐπιδημίας τῆς χολέρας σπουδάτας, δύναμαι νὰ σᾶς διαβεβαιώσω, ὅτι ὀλίγα τῶ ὄντι ἐπιδημικὰ νοσήματα εἶναι ἀθώοτερα τῆς χολέρας· διότι γενικῶν ὑπαρχόντων αἰτίων εἰς

κοντά ἢ διακοσίους κατοίκους. Πόση διαφορά μεταξύ μερίμνης Κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ θνησιμότητος τῆς χολέρας.

Ἄλλ' ἡ χολέρα εἶναι νόσημα ὄξυ, φονεύει καὶ τὸν εὐρωστότερον ἄνθρωπον ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος τὴν φοβεῖται.

Οὐδὲν ἀδικώτερον τούτου· ἐπὶ τῆς ἐν Παρισίοις χολέρας εἶδον ἢ ἀποβιώσων ἐντὸς ἐνὸς μόνου νοσοκομείου, τοῦ λεγομένου hôtel-Dieu, ἐξήκοντα πέντε χολερικοί ἐν τῷ διαστήματι μιᾶς μόνης ἡμέρας· ἠρεύνουσα τὸ ἱστορικὸν ὄλων τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων καὶ τότε καὶ ἀκολούθως ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις χολέρας, καὶ ἐπέσθην ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἡ χολέρα δὲν εἶναι τόσον ὄξυ νόσημα ὅσον τινὲς νομίζουσιν αὐτήν. Εἶναι δὲ κατ' ἐμὲ ἀδύνατον νὰ υπάρξῃ χολέρα καὶ νὰ γείνη μάλιστα θανατηφόρος, χωρὶς νὰ συμβῶσι πρὸ μιᾶς ἢ καὶ πρὸ δύο ἡμερῶν πρὸδρομὰ τινὰ συμπτώματα τῆς νόσου, καὶ ἰδίως χωρὶς νὰ προκληθῇ ἡ νόσος εἴτε ἐνεκα ὑπερβολικοῦ φόβου, εἴτε ἐνεκα ἄλλης τινὸς καταχρήσεως.

Ἄλλ' ἡ χολέρα ἐνδέχεται νὰ εἴη τις εἶναι κολλητικὴ, διότι ἄμα ἐνσκήψῃ ἐν κοινωνίᾳ τινί, δὲν ἀρκεῖται εἰς ἓν ἢ εἰς ὀλίγα μόνον θύματα, ἀλλὰ ζῆτει πολλά, φονεύει κατὰ δεκάδας κατὰ ἑκατοντάδας ἢ κατὰ χιλιάδας ἐκ τῶν παθόντων κοινωνίας τινὸς καὶ ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Ὅσον βεβαία εἶναι κατὰ δυστυχίαν ἢ ἄχρι τοῦδε τοῦλάχιστον παρὰ πάντων ὁμολογουμένη μεγάλη θνησιμότης τῆς χολέρας, τόσον ἀβεβαία εἶναι ἡ κολλητικότης αὐτῆς.

Ἐάν ἡ χολέρα ἦτο κολλητικὴ, βεβαιωθῆτε Κύριοι, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἰατρῶν, οὐδεὶς τῶν νοσοκόμων, οὐδεὶς τῶν ἱερέων, οὐδεὶς τῶν νεκροθαπτῶν ἤθελεν ἐπιζῆσει μετὰ μίαν ἐπιδημίαν χολέρας· διότι πρὸς καύχημα τῶν μετερχομένων τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα, εἶναι σπανιώταται αἱ περιστασεις, καθ' ἃς ἠρνήθησαν τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἐν καιρῷ ἐπιδημίας χολέρας οἱ ἔχοντες καθῆκον νὰ ὑπηρετῶσιν οὕτω τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ ἰατροὶ μάλιστα τῶν νοσοκομείων καὶ οἱ νοσοκόμοι ἐν ταῖς μεγάλας πόλεσι καθ' ἑκάστην ἐρχονται εἰς ἐπαφὴν μετὰ ἑκατοντάδων χολερικῶν· ἀλλ' ὅμως οἱ ὀλιγώτερον προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῆς χολέρας ἐν καιρῷ ἐπιδημίας εἶναι οἱ ἰατροὶ· πλὴν δὲ τούτων ἀπειράριθμα ἐγίνοντο ἄχρι τοῦδε μεταξύ ἰατρῶν πειράματα πρὸς μετάδωσιν τῆς χολέρας ἀπὸ πάσχοντος εἰς ὑγιᾶ, καὶ οὐδὲν τούτων ἐπέτυχε. Χωρὶς δὲ νὰ Σᾶς ἀναφέρω τὰ εἰς ἑμαυτὸν γενόμενα πειράματα, Σᾶς διαβεβαίω μὲ τὸν θετικώτερον τρόπον, ὅτι

ἰδίαις χερσιν ἠμβολίασα ἐν τῷ hôtel-Dieu τῶν Παρισίων καὶ μὲ τὸ αἷμα χολερικῶν, καὶ μὲ τὰ ἐμέσματα αὐτῶν καὶ μὲ τὰ ἀποπατήματα αὐτῶν διαφόρους συναδέλφους, ἀλλ' ὅμως εἰς οὐδένα ἐξ αὐτῶν συνέβη χολέρα. Σᾶς βεβαίω ἐπίσης μὲ τὸν θετικώτερον τρόπον, ὅτι ἄλλοι ἀξιότιμοι ἰατροὶ εἶδον καὶ ἐξετέλεσαν εἰς ἑαυτοὺς καὶ διάφορα ἄλλα ὅσον μουσὰρὰ τοσοῦτον καὶ θετικὰ πειράματα· ἀλλ' ὅμως εἰς οὐδένα ἐξ αὐτῶν συνέβη χολέρα· ἐγὼ αὐτὸς ἐθεράπευσα καὶ ἔσωσα κατὰ τὸ 1854 τὴν Μαρίαν Κωνσταντίνου Κυπρίου, ὁδὸς Μητροπόλεως ἢ Ντέκα ἀριθ. 234, παθοῦσαν τότε γνησιωτάτην χολέραν καὶ θηλάζουσαν τετράμηνον νήπιον· ἀλλ' ὅμως ἡ μὲν μήτηρ, διεληθούσα δι' ὄλων τῶν σταδίων τῆς χολέρας, ἐπέζησε καὶ ζῆ ἄχρι τῆς σήμερον· τὸ δὲ θρέφος τῆς, τὸ ὁποῖον οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἔπαυσε νὰ βυζᾶνῃ τὸ χολερικὸν γάλα τῆς μητρὸς του, οὔτε χολέραν ἔπαθε τότε καὶ ἄχρι τῆς σήμερον ζῆ.

Ἄλλ' οἱ παραδεχόμενοι τὴν κολλητικότητα τῆς χολέρας ἐνδέχεται νὰ ἰσχυρισθῶσιν, ὅτι ἀπ' οὗ χρόνου καθωλικεύθη ἡ χρῆσις τοῦ ἀτμοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ συνετμήθη τὸ ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν διάστημα, ἀπὸ τότε ἤρχισαν ἢ ἀναφαινῶνται συνεχέστεραι καὶ αἰ ἐπιδημιαὶ τῆς χολέρας ἐν Εὐρώπῃ· ἐνδέχεται νὰ ἰσχυρισθῶσιν ἐπίσης, ὅτι εἰς πολλὰς χώρας ἡ χολέρα ἐφάνη, ὅτι ἀνεπτύχθη μετὰ τὴν ἔλευσιν χολερικῶν ἐξ ἐπιχολέρων μερῶν· ἐνδέχεται ὡσαύτως νὰ ἰσχυρισθῶσιν, ὅτι ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οικογενεῖᾳ ἡ χολέρα ἐνίστη δὲν ἀρκεῖται εἰς ἓν μόνον θύμα.

Ὅσα κατὰ δυστυχίαν φανατικώτερον διαδίδονται ἅπαντα ταῦτα, τοσοῦτον ἀβεβαιότερα καθίσταται ἢ τε κολλητικότης τῆς χολέρας καὶ ἡ πραγματικότης τῶν διαδόσεων τούτων· διότι καὶ μὲν ἡ χολέρα ἀναφαίνεται συχνότερον ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς χρήσεως τοῦ ἀτμοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς παντελοῦς χρήσεως αὐτοῦ, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, ἡ χολέρα ἐμάστιζε τὸν τε ἀρχαῖον καὶ τὸν νέον κόσμον.

Τὸ 1817 ἐφάνη τὸ πρῶτον ἐν Γουσσέρα, τὸ 1819 ἐφθασε μέχρι Μαδράσσης, Καϋλάνης καὶ Βομβάης· τὸ 1820 καὶ 1821 ἐνέσκηψεν εἰς τὴν Περσίαν, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν Μουσχάτην, εἰς τὴν Ἰσπαχάνην καὶ εἰς ἅπασαν τὴν Ἀμερικὴν τὸ 1822 ἐμάστισε τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν Τίγρεως καὶ Εὐφράτου καὶ ἐφθασε μέχρις Ἀλεπίου· τὸ 1823 ἐνέσκηψεν εἰς διαφόρους λιμένας τῆς Ρωσσίας καὶ εἰς τὸν Καύκασον. Κατὰ δὲ τὸ 1830 καὶ 1831 ἐμάστισε σχεδὸν πᾶσαν τὴν Εὐρώπην· γνωστὸν δὲ

είναι, ὅτι κατὰ τὰς ἐποχὰς ταύτας ἡ χρῆσις τοῦ ἀτμοῦ ἦτον ἢ πάντῃ ἀγνώστος ἢ λίαν περιορισμένη· ἀμφιβάλλομεν μάλιστα ἂν ὅτε κατὰ τὸ 1820 ἐμάστισε πᾶσαν τὴν Ἀμερικὴν ἡ χολέρα, εἶχε ταξιδεύσει ἀτμόπλοιοι εἰς τὰς Ἰνδίας· ἐπίσης ἀμφιβολοῦν εἶναι ἂν κατὰ τὸ 1830 καὶ 1831 ὅτε ἐμάστισεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἦτο κατ' αὐτὴν ἐν καθολικῇ χρήσει ὁ ἀτμός.

Ἄλλως δὲ καὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης διάφοροι ἰατροὶ περιέγραφαν διάφορους ἐπιδημίας χολέρας· οἷον κατὰ μὲν τὸ 1750 λέγεται ὅτι συνέβη χολέρα ἐν Παρισίοις· κατὰ δὲ τὸ 1822 καὶ ἐν Λουγδούνῳ (Lyon), κατὰ δὲ τὸ 1773, 1774, 1775, 1780, καὶ 1787 συνέβησαν εἰς διάφορα ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου πολλαὶ ἐπιδημιαὶ χολέρας καὶ ὑπάρχουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον τέλει περιγραφαὶ τῶν ἐπιδημιῶν τούτων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκόμη τοῦ Ἱπποκράτους δὲν ἦτο πάντι ἀγνώστος ἡ χολέρα. Καὶ ἂν ἡ κατωτέρω περιγραφὴ τῆς χολέρας ὑπὸ Ἱπποκράτους οὔτε τελεία εἶναι, οὔτε ἀναφέρεται εἰς πολλοὺς, τὸ νὰ περιγραφῆται ὅμως ὑπὸ τοῦ θεσπεσίου τούτου ἀνδρὸς ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν ἐπιδημιῶν, σημαίνει ὅτι καὶ ἄλλοι ἔπασχον τὸ νόσημα τούτο. Ἴδου δὲ πῶς περιγράφει ὁ Ἱπποκράτης τὴν χολέραν.

« Ἀθήνησιν, ἀνδρα χολέρῃ ἔλαβεν, ἤμει τε καὶ κάτω διήει, καὶ ὠδυνάτο, καὶ στήναι οὐκ ἐδύνατο οὔτε ὁ ἔμετος οὔτε ἡ νύποχώρησις, καὶ ἦ τε φωνὴ ὑπολειοίπει, καὶ κινέεσθαι ἐκ στῆς κλίνης οὐκ ἐδύνατο, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἀχλυώδεις καὶ ἐγκοίλοι ἦσαν, καὶ σπασμοὶ εἶχον ἐκ τῆς κοιλίης· ἀπὸ τοῦ ἐντέρου ὁμοίως, λυγξ . . . ἤγουν ἐν Ἀθήναις ἔπαθ' τις χολέραν, ἐμοῦσε καὶ ἀπεπατοῦσεν ἀκατασχέτως, καὶ ἔσβυσεν ἡ φωνή του, καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ κινήθῃ ἐκ τῆς κλίνης, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔγειναν κοίλοι καὶ ἀχλυώδεις, καὶ ἐγεννῶντο σπασμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας καὶ ἐκ τῶν ἐντέρων, καὶ ἐπῆλθε λυγξ »

Τὴν χολέραν ἄρα δὲν μετεκόμισαν ἐξ Ἰνδιῶν τὰ ἀτμόπλοια, διότι αὕτη ὑπῆρχεν ἐν Εὐρώπῃ καὶ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ἀτμοῦ, ἦτο γνωστὸν μάλιστα καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ νόσημα τῆς χολέρας καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱπποκράτους.

Οὐδεμία δὲ θετικὴ ἀπόδειξις ὑπάρχει ὅτι ἡ χολέρα ἐνεσκήψεν εἰς μέρη τινὰ μετὰ τὴν ἔλευσιν ἀνθρώπων ἐξ ἐπιχολέρων μερῶν, ἢ ὅτι αὕτη δὲν ἤθελεν ἐνσκήψει ἐκεῖ, καὶ ἂν μὴ ἤρχοντο οἱ ἄνθρωποι ἐξ ἐπιχολέρων μερῶν.

Κατὰ τὸ 1848 ἐστάλην, Κύριοι, ὡς γινώσκετε, παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς Σκιάθον, ἵνα βοηθήσω τοὺς χολέραν πάσχοντας, καὶ ἵνα συντελέσω εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ κακοῦ ἐντὸς τῆς νήσου. Μετὰ τὴν παύσιν τῆς χολέρας μοι ἐξεφράσθη ἐπισήμως καὶ καὶ ἡ βασιλικὴ εὐαρέσκεια διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο κατορθώμα !! ἄλλ' ἐν συνειδήσει ὁμολογῶ, ὅτι ἤκιστα συνετέλεσαμεν τότε ἐγὼ τε καὶ τὰ λοιμοκαθαρτήρια καὶ τὰ ὑγειονομεία πρὸς τὴν μὴ διάδοσιν τῆς χολέρας. Ἡ χολέρα δὲν διεδόθη τότε πρὸς τὴν ἐλευθέρην Ἑλλάδα, ὅχι διότι τὴν ἐμπόδισαν τὰ λοιμοκαθαρτήρια, ἀλλ' ἕως διότι δὲν ἔπνεον ἐκ τῆς Σκιάθου πρὸς τὸ ὑπόλοιπον Κράτος ἀνεμοὶ, ἕως διότι δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἐλευθέρην Ἑλλάδα ἡ ἀτμοσφαιρικὴ διάθεσις, ἢ καὶ δι' ἄλλους ἐτι ἀγνώστους λόγους, οὐδέποτε ὅμως διότι τὰ μέτρα τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἡ προσπάθεια τῶν ἰατρῶν τὴν ἐμπόδισαν.

Ἡ χολέρα λοιπὸν δὲν εἶναι κολλητικὴ, ἀλλ' ἀτμοσφαιρικὴ, ἄρα δὲν δύναται νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἡ Κυβέρνησις μετὰ τὰ συνετὰ μέτρα τῆς· ἄρα ἂν θελήσῃ νὰ ἐνσκήψῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ χολέρα, θὰ τὴν πάθωμεν, ἄρα εἶναι ἀπελπισία, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ προφυλαχθῇ ὑπ' αὐτῆς καὶ εἰς κρυστάλλινον παλάτι ἐὰν κατοικήσῃ καὶ τοὺς γονεῖς του καὶ τὰ τέκνα του καὶ τὴν σύζυγόν του ἐὰν ἀποχωρισθῇ.

Ὅσον βέβαια εἶναι ὅλα ταῦτα, τόσον βέβαιον εἶναι ἐπίσης ὅτι ἂν θέλωμεν, καὶ ἐν Ἑλλάδι τυχὸν ἐνσκηψάσης τῆς χολέρας, δυνάμεθα νὰ προφυλαχθῶμεν.

Ναί, Κύριοι, εἴμεθα παντοδύναμοι εἰς τὸ νὰ προφυλαχθῶμεν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ φοβώμεθα, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ παρεκτραπῶμεν εἰς οὐδεμίαν διαιτητικὴν ἢ ἄλλην κατάχρησιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ παρεκκλινώμεν οὐδεμιᾶς τῶν φρονίμων συνθηγιῶν μας, καὶ νὰ θεραπεύωμεν ἐγκαίρως πᾶσον οἶαν δήποτε νόσον ἔστω καὶ αὐτὴν τὴν ἀδιαθεσίαν.

Αἱ δὲ ὑπὸ τῆς πείρας ἀποδειχθεῖσαι καταλληλότεραι τροφαὶ ἐν καιρῷ ἐπιδημίας χολέρας, εἶναι οἱ ζῶμοι τῶν βωίων ἢ καὶ προβίων, ἢ καὶ τραγίων κρεάτων, ἀφ' ὧν καλὸν εἶναι ν' ἀφαιρῆται πρότερον τὸ πολὺ λίπωμα· αἱ λεγόμεναι σούπαι ἐξ ὀρίζης, ἐκ σημιδάλεως, ἢ καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων ἀλευρωδῶν ζυμῶν· τὰ βραστά καὶ ψητὰ τρυφερὰ βόδια ἢ πρόβια, ἢ τραγία κρέατα, τὰ ὀρνιθόπουλα· ἡ μετρία χρῆσις τοῦ καλοῦ οἴνου οὐχὶ μόνον δὲν ἀπαγορεύεται, ἀλλὰ καὶ συνιστάται· ἀπολύτως μὲν δὲ ἀπαγορεύεται καὶ ἡ μετρία χρῆσις ὄξυνωπῶν ὀπωρῶν, ἀλλὰ ταύτας ἀντὶ νὰ τρώγῃ τις ὠμάς, καλὸν εἶναι νὰ τὰς προτιμᾷ

ἐψημένας. Πρὸ πάντων ἐν καιρῷ ἐπιδημίας χολέρας πρέπει ν' ἀποφεύγη τις μετὰ προσοχῆς πᾶσαν οἶαν δῆποτε κατάχρησιν, καὶ πρὸ πάντων τροφῶν, ποτῶν, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἄλλων φυσικῶν ὀρέξεων. Καλὸν εἶναι ἐπίσης ν' ἀποφεύγη τις καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὰς οἰκογενειακὰς δυσαρσεκειάς καὶ λύπας καὶ διενέξεις ἢ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπερβολικὴν ἐργασίαν.

Ἐν καιρῷ ἐπιδημίας χολέρας, πρέπει ν' ἀποφεύγη τις μετὰ προσοχῆς τὴν χρῆσιν κατ' ἐξοχὴν τῶν ἐγγελύων, καὶ τῶν χοιρείων κρεάτων καὶ τῶν ὀστρακοδέρμων ἢ καὶ αὐτῶν τῶν δυσπέπτου φύσεως ἰχθύων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν χρῆσιν γαλακτερῶν, καὶ τὴν κατάχρησιν ὀπρίων, καὶ σαρδελῶν, καὶ λακέρδας καὶ πάντων τῶν λεγομένων ἀλμυρῶν καὶ καπνιστῶν. Ἡ εἰς εὐτέρον καὶ θερπνὸν μέρος διαμονὴ δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ἐν καιρῷ ἐπιδημίας χολέρας. Καλὸν ὅμως εἶναι νὰ προτιμῶνται τὰ μέρη ταῦτα τῶν ἀκαθάρτων, τῶν μὴ ὑγιεινῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐχόντων μεγάλας σναθροίσεις ἢ συσσωρεύσεις ἀνθρώπων.

Καὶ οὐδέποτε μὲν πρέπει ν' ἀμελῆ τις πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν ἀδιαθεσίαν ἐν καιρῷ χολέρας, ἀλλ' οὐδέποτε πρέπει νὰ νομίξῃ ὅτι καὶ πᾶς ἔμετος, ἢ πᾶσα εὐκοιλίότης ἢ καὶ πᾶσα διάρροια εἶναι χολέρα. Καὶ ὅσον βέβαιον εἶναι κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅλου τοῦ κόσμου, ὅτι ἅπαντα ταῦτα, ἢ καὶ αὐτοὶ οἱ κακοθέστατοι διαλείποντες πυρετοὶ εἶναι συχνότατα ἐν καιρῷ ἐπιδημίας χολέρας, τοσοῦτον ἀναντιρρόητον καθίσταται ἤδη ἐπίσης, ὅτι ἅπαντα ταῦτα ἢ καὶ αὐτὴν τὴν ἀνεπτυγμένην χολέραν δύναται τις εὐκόλως νὰ θεραπεύσῃ καὶ ὡς διὰ μαγείας.

Ναὶ κύριοι πιστεύω ἀδιστακτικῶς, ὅτι καθὼς σήμερον θεωρεῖται ἄξιος μομφῆς ὁ ἰατρὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐγκαίρως προσκληθεὶς δὲν ἐθεράπευσε τὸν πάσχοντα κακοῆθη πυρετὸν, οὕτω ἄξιος μομφῆς θέλει θεωρῆται τοῦ λοιποῦ καὶ ὁ ἰατρὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐγκαίρως προσκληθεὶς δὲν ἐθεράπευσε τὴν χολέραν.

Ἄπαντα τὰ ἐπὶ χολέρας συμβαίνοντα Κύριοι, εἶναι ἀποτελέσματα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς αἰτίας, τῆς δηλητηριάσεως τῆς ἀτμοσφαιρας ἐξ ἑλωδῶν μiasμάτων. Κατὰ πάντων δὲ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς δηλητηριάσεως ἐξ ἑλωδῶν μiasμάτων ἢ θεία πρόνοια μᾶς παρέσχεν ἀσφαλτον ἀντίδοτον.

Καὶ ποῖον εἶναι τὸ ἀντίδοτον τοῦτο; τὸ ἀντίδοτον τοῦτο κύριοι, εἶναι ἡ κινήνη καὶ ὄλαι αἰ σκευασίαι τοῦ Περούβιανου φλοιοῦ. Ἀλλὰ καὶ διὰ τί ἄχρι τοῦδε δὲν ὠφέλησε πολὺ ἡ κινήνη καὶ κατὰ τῆς χολέρας; Πολὺ μὲν ὁμολογουμένως δὲν ὠφέλησεν,

ἀλλὰ ὅτι ὠφέλησε πλεονέκτον παντὸς ἄλλου ἰάματος, τοῦτο εἶναι ἀναντιρρόητον. Τοῦτο κπέδειξαν ἄχρι τοῦδε ἄλλοτε πολλοὶ, τοῦτο ἀπέδειξα καὶ αὐτὸς ἐγὼ ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις χολέρας κατὰ τὸ 1854· οἱ περισωθέντες ἐκ τῶν ὑπ' ἐμοῦ θεραπευομένων τότε δὲν ὀφείλουσι τὴν ζωὴν των εἰμὴ μόνον εἰς τὴν κινήνην. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἐδημοσίευσα ἔκτοτε, εἰ δὲ μεταφράσαντες καὶ ἀναδημοσίευσαντες αὐτὰ καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας εὐηρεστήθησαν νὰ προσθέσωσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς αἰ παρατηρήσεις αὐταὶ τοῦ Κ. Γούδα φέρουσι τὸν τύπον ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας.»

Δὲν ὠφέλησε δὲ ἄχρι τοῦδε ἡ κινήνη πολὺ καὶ κατὰ τῆς χολέρας, διότι μόλις εἰσῆγετο διὰ τοῦ στόματος καὶ ἀπεπέμπετο δι' ἐμέτου ἢ διὰ διάρροίας· σήμερον ὅμως ἡ θεία πρόνοια μᾶς ἀπεκάλυψεν ἄλλην ὁδὸν, δι' ἧς δυνάμεθα καὶ ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον καὶ εὐκολώτερον νὰ εἰσάξωμεν τὴν κινήνην εἰς τὸν ὄργανισμόν, εἴτε ἐμεῖ εἴτε δὲν ἐμεῖ ὁ ἀρρώστος, εἴτε πάσχει εἴτε δὲν πάσχει οὗτος διάρροϊαν, εἴτε θέλει μάλιστα εἴτε δὲν θέλει νὰ λάβῃ τὸ ἀντίδοτον τοῦτο, διὰ νὰ σωθῇ ἐκ τῆς δηλητηριάσεως τοῦ αἱματός του, τῆς γενομένης ἐκ τῆς ἀπορρόφησεως τῶν ἑλωδῶν μiasμάτων. Ναί, Κύριοι, σήμερον φρονῶ, ὅτι εἴμεθα τοσοῦτον παντοῦνημοι καὶ κατὰ τῆς χολέρας, ὅσον ἡμεθα ἄχρι τοῦδε καὶ κατὰ τῶν διαλείποντων πυρετῶν· διότι ἔχομεν εἰς τὰς χεῖράς μας τὸ ἀλάνθαστον μέσον, δι' οὗ δυνάμεθα εὐκόλως, ταχέως καὶ ἀσφαλῶς νὰ εἰσάξωμεν τὸ ἀντίδοτον εἰς τὸν ὄργανισμόν μας.

Ἐπιτριβομένη εἰς τὸ ἠρεθισμένον ὃν πρότερον δέρμα τοῦ ἀρρώστου ἡ κινήνη, Κύριοι, δύναται ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ν' ἀπορροφηθῇ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ θαυμασιῶς· διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εἶδον ἐντὸς μιᾶς μόνης ἡμέρας νὰ διαλυθῶσι τελείως τεράστια ἐξογκώματα τοῦ σπληνός, εἶδον νὰ θεραπευθῶσιν ἀσφαλῶς καὶ ταχέως κακοῆθεις διαλείποντες πυρετοὶ, εἶδον νὰ παύσωσιν ὡς διὰ μαγείας λιὰν ὑποπτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διάρροϊαι καὶ ἔμετοι· χθὲς δὲ καὶ προχθὲς μὲ τέσσαρας ἐπιτρέψεις κινήνης διέλυσα δύο μεγάλα ἐξογκώματα τοῦ σπληνός, ἕκαστα νὰ παύσῃ ὁ πυρετός, καὶ ν' ἀναλάβωσιν οἱ ἀρρώστοι πᾶσαν τὴν φυσικὴν αὐτῶν εὐχροϊαν καὶ εὐρωστίαν. Πρὸ τῆς ἐπιτρέψεως τῆς κινήνης πολλοὶ τῶν ἀρρώστων μου, πυρέσσοντες, εἶχον ἑκατὸν εἰκοσιν καὶ ἑκατὸν τριάκοντα σφυγμοὺς, ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἐπίτρεψιν οἱ σφυγμοὶ ἠλαττώθησαν κατὰ 10, 15 ἢ καὶ εἰκοσιν ἐρ' ἐκάστης πρώτης τῆς ὥρας στιγμῆς.

Τὸ ὁμολογουμένως λοιπὸν ἀσφαλτον τοῦτο καὶ παντοδύναμον ἀντίδοτον κατὰ τῶν μiasματικῶν νοσημάτων εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐνεργῇ ἐπιτυχῶς καὶ σωτηρίως καὶ κατὰ τῆς χολέρας, ἥτις δὲν εἶναι, εἰμὴ ὁ ὑπέρτατος ἴσως βαθμὸς τῶν μiasματικῶν νοσημάτων· διότι καθὼς ἐπὶ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν τὸ αἷμα, δηλητηριάζομενον, ἐναποθέτει τὰ ἰνώδη μόρια αὐτοῦ εἰς τὸν σπλῆνα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς χολέρας τὸ αὐτὸ αἷμα, δηλητηριάζομενον, ἐναποθέτει τὰ λευκωματώδη αὐτοῦ μόρια εἰς τὸν πεπτικὸν σπλῆνα, ἐκεῖθεν δὲ ἐξέρχονται ταῦτα τοῦ ὀργανισμοῦ δι' ὀρρώδων ἢ κροκιδοειδῶν ἐμετῶν καὶ διαρροίας. Ἐν δὲ ἰσχυρὸν καὶ παντοδύναμον ἀντίδοτον κατὰ τῆς δηλητηριάσεως τοῦ αἵματος, εἰσαγόμενον εἰς τὸν ὀργανισμὸν διὰ τῆς διὰ τοῦ δέρματος ἀπορροφήσεως, θεραπεύει ἐν ἀκρεῖ τὴν τε ἐξόγκωσιν τοῦ σπληνός καὶ τὸν πυρετὸν, ἅτινα εἶναι ἀποτελέσματα τῆς δηλητηριάσεως ταύτης· τὸ αὐτὸ ἄρα γε ἀντίδοτον, διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου εἰσαγόμενον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ τὰ αὐτὰ εὐάρεστα ἀποτελέσματα καὶ κατὰ τῶν ἐμετῶν καὶ τῆς διαρροίας, ἅτινα εἶναι ἀποτελέσματα τῆς αὐτῆς δηλητηριάσεως τοῦ αἵματος; τούτου δὲ γενομένου, δὲν δυνάμεθα ἄρα γε ἔπειτα νὰ θεραπεύσωμεν καὶ τὸ σύνολον τῆς χολέρας, ὅπως θεραπεύωμεν καὶ τὸ σύνολον τῶν πυρετῶν, καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ μάλιστα ἀσφάλτου ἀντιδότου; Τοσαύτην δὲ πεποιθήσιν ἔχω περὶ τούτου Κύριοι, ὥστε ἐὰν εἶχον ἐλευθέραν τιν περιουσίαν μου, ἤθελον προκηρύξει, ὅτι ἀσφαλίζω δι' αὐτῆς τὴν ζωὴν πάντων τῶν φοβουμένων τὴν χολέραν, ἀρκεῖ μόνον νὰ με προσκαλῶσιν ἐγκαίρως, καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὰς ἰατρικὰς παραγγελλίας μου.

Μόλις ἔκαμα τὰ ἐπιτυχῆ ταῦτα πειράματα κατὰ τῶν ἐξογκώσεων τοῦ σπληνός καὶ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν καὶ ἐνεσκίψην ἡ χολέρα εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Πλήρη δὲ ἔχων πεποιθήσιν εἰς τὴν ὀρθότητά τῶν σκέψεών μου, ἐζητησάμην δι' ἀνφορᾶς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὰ μέσα τοῦ ν' ἀπέλθω εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις διὰ λόγους εὐνοήτους οὔτε ἀπαντήσεως με ἤξιώσεν.

Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν διεκοίνωσα δι' ὑπομνήματός μου τὰς σκέψεις καὶ παρατηρήσεις μου ταύτας καὶ εἰς πολλὰς ἰατρικὰς Ἀκαδημίας καὶ εταιρίας, αἵτινες πιστεύω, ὅτι δὲν θὰ ἔχωσι τοὺς λόγους τῆς Κυβερνήσεώς μας, τοῦ νὰ μὴ ἀποπειραθῶσι τοῦλάχιστον πειραμάτων· καὶ κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον πιστεύω τούτο, καθόσον ἐπὶ τῶν πειραμάτων τούτων ἐφαρμόζεται κάλλιστα τὸ *ὄφελειν ἢ μὴ βλάπτειν*. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο θὰ δημοσιευθῇ κατ' αὐτάς, ἢ αὔριον ἴσως, καὶ ἐνταῦθα Ἑλληνιστί καὶ Γαλλιστί.

Εὐχόμενος δὲ ἤδη οὐδέποτε νὰ λάβητε ἀνάγκην νὰ ἐφαρμόσητε θεραπείαν τινά, εἴαν δὴ ποτε κατὰ τῆς χολέρας, καθῆκόνμου νομίζω, νὰ σᾶς ἐκθέσω κατὰ τὴν κρίσιν μου τὴν καταληκτοτέραν.

Εὐθὺς ἅμα πάθη τις ἐμετον ἢ διαρροίαν ἐν καιρῷ ἐπιδημίας χολέρας, ἀμέσως νὰ καλύψῃ ὅλην τὴν κοιλίαν τοῦ με ἰσχυρὸν σιναπῶδες κατάπλασμα, τὸ ὅποιον ν' ἀφήτῃ ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ μέχρις οὐ κοκκινίσῃ τὸ δέρμα· πρὶν δὲ ἀφαιρέσῃ τὸ σιναπῶδες τοῦτο κατάπλασμα, νὰ λάβῃ ἡμίσειαν ἢ μίαν δραχμὴν κινίνης, νὰ τὴν διαλύσῃ εἰς τέσσαρας ἢ ὀκτὼ δραχμάς οἰνοπνεύματος, ἢ ρουμίου, ἢ ἀπλοῦ ρακί· ἅμα δὲ ἐρεθισθῇ τὸ δέρμα τῆς κοιλίας καὶ ἀφαιρηθῇ τὸ κατάπλασμα, νὰ λάβῃ τριχίνην ψύκτραν (βούρτζαν) ἢ μάλλινον ὕφασμα, νὰ ἐμβάπτῃ ἐν τούτων εἰς τὴν διάλυσιν τῆς κινίνης καὶ νὰ ἐπιτρέβῃ ὀλόκληρον τὴν κοιλίαν, μέχρις οὐ δαπανηθῇ ὅλη ἡ διάλυσις τῆς κινίνης.

Κατὰ τὸν τρόπον τούτον εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ θερμανθῇ τὸ σῶμα, ἐν ἧτο πρότερον ψυχρὸν, καὶ νὰ μὴ παύσῃ ἀμέσως ὁ ἐμετός καὶ ἡ διαρροία. Ἄμα δὲ συμβῶσι ταῦτα, ν' ἀρχίσῃ νὰ καταπίνῃ ὁ ἀρρώστος κατὰ πᾶσαν ἡμισίαν ὥραν δέκα κόκκους κινίνης, εἰς καφρὲν ἀπλοῦν ἢ εἰς ροῦμι· διαλελυμένης κάλλιον παρὰ εἰς χάπια, τὰ ὅποια ἐνόησε καὶ διὰ τοῦ σχήματός των προξενοῦν ναυτίασιν· νὰ λάβῃ δὲ τοιαύτας δόσεις τέσσαρας ἢ ἕξ· καὶ ἐν μὲν δὲν ἐμέσῃ κάμμιαν δόσιν, ἀρκοῦν τέσσαρες, τούναντίον πρέπει ν' ἀντικαθίστῃ τὰς ἐμυμένας.

Τὴν δὲ ἐνέργειαν τοῦ σιναπῶδους καταπλάσματος δύναται τις νὰ τὴν ἐπιφέρῃ ἐντὸς στιγμῆς, ἐὰν ἀνατρέψῃ τὴν κοιλίαν ἢ καὶ ὀποιοδήποτε ἄλλο μέρος τοῦ δέρματος με μίγμα, συγκείμενον ἐξ ἐνός μέρους ἐλαίου σινάπεως καὶ δεκαπέντε μερῶν οἰνοπνεύματος. Τέσσαρες σταγόνες ἐλαίου σινάπεως καὶ μία δραχμὴ οἰνοπνεύματος ἀρκεῖ νὰ ἐπιτρέψῃ τις οὐχὶ μόνον τὴν κοιλίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μέρη τοῦ δέρματος. Καλὸν εἶναι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ ροφᾷ ὁ ἀρρώστος ἐγγύμα ἰδρῶσμου, μαντζοράνας, ἢ ἀνθέων κουφοξυλιάς, ἢ ἀνθέων χαμαιμήλων ἢ ἀνθέων φιλλήρας. Εἰς ἕκαστον δὲ φλιντσάνιον ἐκ τούτων καλὸν εἶναι νὰ ῥίπτῃ ἕως δέκα σταγόνες ρουμίου· κατὰ δὲ τὰ ἄλλα νὰ διατιτᾷται ὅπως εἶπον· καὶ ἐπὶ τῆς ἐλαχίστης δὲ ἐνοχλήσεως ἐν καιρῷ χολέρας νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰ αὐτά.

Ἄλλ' εἴθε ν' ἀποτραπῇ ἀπὸ τῆς κοινωνίας μας κάθε κίνδυνος, εἴθε νὰ μὴ λάβωμεν ἀνάγκην οὐδενὸς φαρμάκου κατὰ τῆς χολέρας.

Πρὸς τὸν Κ. Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις
Ἱατρικῆς Ἑταιρίας.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Περὶ τροποποιήσεώς τινος τῆς θεραπείας κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, καὶ περὶ τιμος κατὰ τῆς χολέρας θεραπείας, ἧτις ἴσως εἶναι ἡ καλύτερα.

Κύριε Πρόεδρε!

Ἰφείλον ἴσως νὰ πολυπλασιάσω τὰ πειράματά μου περὶ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν καὶ περὶ τῆς χολέρας, πρὶν ἀποταθῶ εἰς ἐπιστημονικὸν σύλλογον τοσοῦτον σοφόν, ὅσον εἶναι ὁ παρ' ὑμῶν προεδρευόμενος.

Ἀλλὰ τὸ μὲν τὰ ἐκ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν παθήματα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἡ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν μεγάλη δαπάνη χρόνου καὶ ἀργυρίου, τὸ δὲ ὁ ἐπαπειλῶν ἤδη σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα κίνδυνος, ὁ ἐκ τῆς ἐνσκήψεως τῆς χολέρας εἰς τὴν Εὐρώπην, μοὶ ἐπιβάλλουσι τὸ καθήκον νὰ σᾶς κοινοποιήσω τὰς ὁποίας ἕκκα ἐπὶ τῶν δύο τούτων φρικωδῶν νοσημάτων παρατηρήσεις μου, χωρὶς νὰ ἔχω τὴν ἐλαχίστην ἀξίωσιν οὔτε ὅτι ἕκκα ἀνακάλυψιν τινα, οὔτε ὅτι ἀξιούμαι ἀμοιβῆς τινος πρὸ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν εὐχῶν μου τούτων διὰ μεταγενεστέρων παρατηρήσεων.

Μετερχώμενος πρὸ εἴκοσι δύο ἐτῶν τὸν ἱατρὸν εἰς μέρος, ἔνθα ἐπικρατοῦσιν ἐνδημικῶς οἱ διαλείποντες πυρετοὶ ὑπὸ ὄλου τοὺς τύπους καὶ ὄλας τὰς παραδόξους αὐτῶν μορφάς, σπουδάσας δὲ καὶ τὴν χολέραν εἰς τέσσαρας ἐπιδημίας ἱκανῶς θανατώδεις (τουτέστιν εἰς τὴν τῆς Σκιάθου κατὰ τὸ 1848, εἰς τὴν τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1849 καὶ 1850, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν καθηγητῶν Chomel, Trousseau, Beuillaud, Jobert-da-Lamballe καὶ εἰς τὴν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1854, αἰτινες ἦτον αἱ θανατωδέστεραι πασῶν) ἠδυνήθην νὰ δημοσιεύσω περὶ τῶν νοσημάτων τούτων παρατηρήσεις τινάς, αἰτινες ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν σοφῶν συλλόγων.

'A Monsieur le président de l'Academie Impériale
de Medécine à Paris.

MÉMOIRE

Sur une modification du traitement des fièvres intermittentes et leurs effets, et sur un traitement du choléra-morbus, qui est, peut-être, le plus convenable.

Monsieur le Président,

Je devrais, peut-être, multiplier mes expériences sur les fièvres intermittentes et le choléra-morbus avant de m'adresser à un corps scientifique aussi savant que celui que vous présidez.

Mais d'un côté les souffrances de l'humanité, causées par les fièvres intermittentes, la perte de temps, les dépenses considérables que l'on doit faire pour leur traitement; et de l'autre côté le danger qui menace l'humanité tout entière de l'invasion du choléra-morbus dans l'Europe, m'engagent de vous communiquer les observations que j'ai faites sur ces deux maladies terribles, sans avoir la moindre prétention d'une découverte, ou d'une récompense quelconque, avant la réalisation de mes vœux par des expériences ultérieures.

Exerçant la médecine, depuis vingt-deux ans, dans un pays où régnent endémiquement les fièvres intermittentes sous tous les types et toutes les formes les plus singulières, ayant pu étudier le choléra-morbus dans quatre épidémies bien mortelles, c'est-à-dire celle de Sciathos en 1848, celle de Paris en 1849 et 1850, sous la direction des M^{rs} les professeurs Chomel, Trousseau, Bouilleaud, et Jobert-de-Lamballe, et celle du Pirée et d'Athènes en 1854, qui a été, peut-être, la plus meurtrière de toutes celles qui ont paru jusqu'à présent; j'ai pu publier quelques observations là-dessus qui ont attiré l'attentions des corps savants.

Τινές τῶν περὶ διαλειπόντων πυρετῶν παρατηρήσεών μου μετεφράσθησαν, καὶ ἐδημοσιεύθησαν μετ' εἰδός τι ἐπιδοκιμασίας εἰς τὴν Ἱατρικὴν Ἐνώσει τῶν Παρισίων, εἰς τὴν Ἑβδομαδιαίαν Ἱατρικὴν Ἐφημερίδα τῶν Παρισίων καὶ εἰς ἄλλα ἐπισημονικὰ περιοδικὰ συγγράμματα τῆς τε Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰσπανίας, καὶ τῆς Ἰταλίας.

Τὰς δὲ περὶ χολέρας παρατηρήσεις μου μετέφρασε κατὰ γράμμα ἡ Γερμανικὴ Κλινικὴ τοῦ Βερολίνου, εἰς τοὺς ἀριθμοὺς 33 καὶ 34 τῆς 16 καὶ 23 Αὐγούστου τοῦ 1856. Ἀναδημοσιεύων τὰς παρατηρήσεις μου ταύτας ὁ σοφὸς συναδελφὸς τοῦ Βερολίνου, εὐχρηστῆθη νὰ προσθέσῃ τὰ ἑξῆς· «αἱ παρατηρήσεις τοῦ ἱατροῦ Κυρίου Γούδα φέρουσι τὸν τύπον ἐπιστημονικῆς νεύσυνειδησίας, καὶ εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀπηλλαγμένοι τῶν βἀγοραίων ἐκείνων φωνασκιῶν, δι' ὧν πολλοὶ παρ' ἡμῖν θέλουσι νὰ ἐπιβάλλωσι κῦρος εἰς τὰς ἀνακαλύψεις των.»

Εἰς ὅλας ταύτας τὰς τῆς χολέρας ἐπιδημίας, τὰς ὁποίας ἠδυνήθη νὰ σπουδάσω, δύο τινὰ ἐνείλιχσαν τὴν προσοχὴν μου.

α) Ἡ μεγίστη ὁμοιότης τῶν κακοήθων διαλειπόντων πυρετῶν μετὰ τῆς χολέρας, καὶ

β) Τὸ κατ' ἐξοχὴν χρῆσιμον τῶν σκευασιῶν τοῦ Περουβιανοῦ φλοιοῦ καὶ κατὰ τῆς χολέρας.

Πάσας τὰς ἐπιτυχεῖς θεραπείας μου ἐπὶ τῶν τελευταίων ἐπιδημιῶν τῆς χολέρας ὀφείλω ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς σκευασίας τοῦ Περουβιανοῦ φλοιοῦ (1).

Εἰς ὅλας ταύτας τὰς παρατηρήσεις τῶν τε ἐπιτυχιῶν καὶ τῶν θανάτων ἐν τε τὸ ἀκόλουθον ἐφειλκῆσε κυρίως τὴν προσοχὴν μου.

Εὐθὺς καθὼς ἠδυνάμην νὰ εἰσαγάγω καὶ νὰ διατηρήσω εἰς τὸν ὄργανισμὸν τῶν ἀρρώστων μου ποσότητά τινα ἀποχρῶσαν οἷας δὴ ποτε σκευασίας τοῦ Περουβιανοῦ φλοιοῦ ἠδυνάμην νὰ ἐπιζῶ καὶ περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀρρώστων μου.

Ἡ δὲ ἄμεσος ἀποπομπὴ τοῦ φαρμάκου διὰ τῶν ἐμέτων ἢ διὰ τῆς διάρροιας ἦτο σημεῖον θανάτου ἀναποφεύκτου.

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ὀρμώμενος εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 1856 ὡς μίαν τῶν ἐνθερμοτέρων μου εὐχῶν εἶχον τοῦ νὰ εὐρεθῆ τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰσαγάγῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸν πάσχοντα ὄργανισμὸν ἀποχρῶσαν τινα ποσό-

(1) Ἰδὲ Ἱατρικῆς Μελίσσης τόμ. Γ'. 1856 σελ. 353—396.

Quelques-unes de mes observations sur les fièvres intermittentes ont été traduites et reproduites avec une espèce d'approbation dans l'Union médicale de Paris, dans la Gazette hebdomadaire et dans d'autres Revues scientifiques de la France, de l'Allemagne, de l'Espagne et de l'Italie.

Mes observations sur le choléra-morbus ont été traduites, mot à mot dans le Deutche Clinique de Berlin, dans les N° 33 et 34 du 16 et 23 Août 1856. En reproduisant ces observations le savant confrère de Berlin s'est bien plu d'y ajouter: «les observations de M^r le Dr Goulas portent » le type de la conscience scientifique, et sont tout à fait » dépourvues des acclamations vulgaires par les quelles » plusieurs personnes chez nous veulent imposer l'autorité » dans leurs découvertes.»

Dans toutes les épidémies du choléra-morbus que j'ai étudiées deux choses ont attiré plus particulièrement mon attention:

1°. La presque identité des fièvres pernicieuses avec le choléra-morbus;

2°. L'efficacité plus prononcée des préparations de quinquina contre le cholera-morbus.

Les succès que j'ai pu obtenir dans les dernières épidémies du choléra-morbus ne doivent être attribués qu'aux préparations de quinquina. (voir mon Abeille médicale d'Athènes, tome III, 1856 page 353—396).

Dans toutes ces observations de succès ou d'insuccès une chose a frappé tout particulièrement mon attention.

Aussitôt que je pourrais introduire et retenir dans l'organisation de mes malades une dose suffisante d'une préparation quelconque de quinquina, je pourrais compter sur le salut de mon malade.

Le médicament rejeté par des vomissements ou par la diarrhée était le signe d'une mort inévitable.

De sorte que depuis 1856 un de mes vœux les plus ardents était de trouver une manière par laquelle on pourrait introduire et retenir dans l'économie souffrante une dose suffisante de quinine sans risque d'être rejetée par la

τητα κινίνης, χωρίς κίνδυνον τοῦ νὰ ἀποπεμφθῆ αὐτὴ ὑπὸ τῆς νόσου ἢ τοῦ νὰ μὴ εἰσαχθῆ καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸν ὄργανισμόν ἐνεκα ἰδιοτροπίας τινὸς τοῦ ἀρρώστου.

Κατεχόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἔμεινα ἕκθαμβος, ὅτε εἶδον τὴν 4 Ἰουνίου ε. ἔ. ἐν τεράστιον ἐξόγκωμα τοῦ σπλινός, προσλθὼν ἐκ τριταίων διαλειπόντων πυρετῶν, νὰ θεραπευθῆ σχεδὸν ἐν τῇ στιγμῇ διὰ τῆς ἐξῆς θεραπευτικῆς μεθόδου.

Πάσχουσα ἦτο κυρία τις τριάκοντα καὶ δύο ἐτῶν, κράσεως νευρικῆς, κατατροχόμενη πρὸ ἐννέα ἡδὴ μηνῶν ὑπὸ κρυφίων διαλειπόντων πυρετῶν, πρὸ δύο ἐβδομαδῶν δὲ μετασχηματισθέντων εἰς τριταίους. Ἡ 4 Ἰουνίου ἦτο ἡμέρα ἀπύρετος· ἡ δὲ πυρετώδης καχεξία ἦτο προφανής· ὁ σπλὴν κατέβαινε δύο δακτύλους κατωτέρω τῆς ὀμφαλικῆς χώρας. Ἀμέσως μετὰ τὴν διάγνωσιν παρήγγειλα τὰ ἐξῆς.

A. ῥίζης ἰπεκακουάνης γραμμ. α'.
κατασκευάσον ἔγχυμα οὐγγ. γ'.
διηθίσας διάλυσον
ἐμετικῆς τρυγὸς κόκκ. α'.
μέλιτος καθαροῦ οὐγγ. α'.

Δὸς καὶ σημείωσον. Νὰ λαμβάνῃ τὴν πρῶταν κατὰ πᾶν τέταρτον τῆς ὥρας ἐν κοιλίῳ τῆς τραπέζης μέχρι δύο ἐκκενώσεων. Τὴν δὲ τετάρτην μετὰ μεσημβρίαν ν' ἀρχίσῃ νὰ λαμβάνῃ κατὰ πᾶσαν ὥραν ἕξ κόκκους τανικῆς κινίνης, μέχρις οὗ λάβῃ εἴκοσι τέσσαρας κόκκους.

Κατὰ δυστυχίαν τὸ πρῶτον ἵαμα ἔφθασε πολὺ ἀργά περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀρρώστος ἐπεινοῦσε, τὸ κατέπιε διὰ μιᾶς ὄλον, ἵνα ἀπαλλαγῆ. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων στιγμῶν ἐπήλθον ἔμετοι· περὶ δὲ τὴν δευτέραν μ. μ. μετὰ μάταιον ἀγῶνα πρὸς ἔμεσιν ἡ πάσχουσα ἔχασε τὰς αἰσθήσεις τῆς ἀμέσως δὲ τότε κατελήφθη ὑπὸ σπασμῶν ἀνωμάλων καὶ ἰσχυρῶν, οἵτινες ἐπανήρχοντο σχεδὸν κατὰ στιγμὴν· περὶ δὲ τὴν 2 1/2 μ. μ. ἡ πάσχουσα εἶχεν ὅλα τὰ φαινόμενα μιᾶς συμπτωματοκῆς χολέρας· φθάσας εἰς τὴν φρικτὴν ταύτην σκηνὴν, εὔρον τὰ ἄκρα τῆς πασχούσης ψυχρὰ, σφυγμοὺς μόλις ἐπαισθητοὺς εἰς τὰς μεγάλας ἀρτηρίας· ἐπὶ τῆς ἐλαχίστης δὲ προσπάθειας πρὸς ἔμεσιν οἱ σπασμοὶ ἐπανήρχοντο ἐντονώτεροι.

Μόλις κατώρθωσα νὰ ῥίψω εἰς τὸ στόμα τῆς πασχούτης σταγόνας τινὰς ἐλαίου ἀνίσου ὑπὸ τὴν μορφήν ἐλαίου ζακχά-

force de la maladie ou repoussée par le caprice du malade.

Préoccupé de ses idées je fus étonné quand je vis, le 4 juin dernier, un énorme engorgement de rate, effet d'une fièvre intermittente tierce, guéri presque dans le moment par le remède qui suit. Il s'agissait d'une dame âgée de 32 ans, d'un tempérament nerveux, qui souffrait depuis neuf mois d'une fièvre intermittente larvée, transformée depuis deux semaines en fièvre tierce. Le 4 juin était un jour libre. La cachexie fiévreuse était visible, la rate descendait deux pouces au dessous de l'ombilic; immédiatement après la diagnostique j'ai ordonné ce qui suit:

R. Radicis ipecacuanh. scrupul. j.
fiat. l. art. infus. unc. III.
colat. solve
tartari stibiati gr. I
adde
meli despumati unc. I

D. S. à en prendre le matin une cuillerée à bouche tous les quarts d'heure, jusqu'à ce qu'elle fasse deux vomissements ou évacuations; et commencer à prendre depuis 4 heures de l'après-midi d'une heure à l'autre, quatre paquets contenant en tout vingt-quatre grains de tanat de quinine. Malheureusement le premier médicament arriva vers midi, et la malade, ayant faim, l'avalait tout dans une fois, pour s'en débarrasser. Quelques moments plus tard il lui arriva deux vomissements. Vers deux heures de l'après midi, après un vain effort pour vomir, la malade a perdu connaissance. Dès lors des spasmes ou plutôt des crampes revenaient de moment en moment, et une demi-heure après, la malade avait l'apparence d'un choléra-morbus accidentel. Arrivé dans cette scène terrible j'ai trouvé les extrémités de la malade froides, le pouls à peine sensible dans les grosses artères; au moindre effort pour vomir, les spasmes lui revenaient plus terribles.

A peine suis-je parvenu à jeter dans la bouche de la malade quelques gouttes d'essence d'anis sous forme de *oleo-saccharum anisi*.

ρεώς. Ἐν δὲ τῇ ἀμυχανίᾳ μου ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ καλύψω τὴν κοιλίαν τῆς πασχούσης μὲ κατάπλασμα ἰσχυρῶς ἐσιναιπισμένον· τούτου δὲ ἀφαιρέθentos μετὰ ἱκανὸν ἐρεθισμὸν τοῦ δέρματος, ἐπέτριψα εἰς τὴν κοιλίαν ἰσχυρὰν διάλυσιν κινίνης.

Α. Θεικῆς κινίνης δρ. α.
διάλυσον εἰς
ὑδατος ἀπεσταγμένου δρ. ζ'.
πρόσθετες
θεικοῦ ὀξέως ποσότητα ἀρκοῦσαν
πρὸς ἐντελῆ διάλυσιν.

Μόλις παρήλθον στιγμαὶ τινες ἀπὸ τῆς ἐπιτρέψεως ταύτης, καὶ ἦτε ἀγωνία πρὸς ἑμῶν καθὼς καὶ οἱ σπασμοὶ ἔπαυσαν ὡς διὰ μαγείας· οἱ σφυγμοὶ ἀνεφάνησαν εἰς τὰς κερκιδικὰς ἀρτηρίας ἦτο δὲ ἦττον συχνοὶ καὶ πλέον ἀνεπτυγμένοι. Ἡ δὲ πάσχουσα, συνελθοῦσα, ἠρώτα περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀνησυχίας μας· μετὰ τινος δὲ στιγμῆς μὲ παρεκάλει νὰ τῇ ἐπιτρέψω τροφάς· ἀπλοῦν δὲ ῥόφιμα ὀρύζης τῇ ἐφάνη οὐράνιον· κατὰ τὴν ἐσπερινὴν ἐπίσκεψιν τὴν 7 μ. μ. ἡ πάσχουσα μὲ ἐξώρριζε νὰ τῇ ἐπιτρέψω νὰ φάγῃ ῥόφιμα, ψιτὸν καὶ ἄρτον· πρὶν δὲ ἐπιτρέψω ταῦτα, ἠθέλησα νὰ ἐξετάσω τὴν κατάστασιν τοῦ σπληνός· ἀλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ εὐχάριστος ἐκπληξίς μου, ὅτε εἶδον, ὅτι τὸ ἐξόγκωμα τοῦ σπληνός εἶχε διαλυθῆ καθ' ὀλοκληρίαν· μόλις ἠδύνατό τις νὰ πεισθῇ ὅτι ὁ σπλὴν οὗτος πρὸ ὀλίγων ὥρων ἦτο τεραστίως ἐξογκωμένος.

Οὐδένα ἔχων λόγον νὰ ἀπαγορεύσω τὰς τροφάς, ἐπέτρεψα τὰς ἀναγκαίας πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς πείνης, ἐπὶ τῷ ὄρφ, ὅτι ἡ πάσχουσα κατὰ τὴν πρωτὴν τῆς ἐπιούσης τοῦλάχιστον ἔμελλε νὰ λάβῃ τὸ κινίνον, τὸ ὅποιον εἶχον παραγγείλει· δεκτοῦ δὲ γενομένου τοῦ ὄρου τούτου, ἐγκατέλειπον τὴν ἀρρώστον εἰς κατάστασιν λίαν εὐάρεστον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνέλπιστον.

Τὴν ἐπιούσαν, 5 Ἰουνίου, οὔτε πυρετὸς ἐπῆλθεν, οὔτε ἐξόγκωμα τοῦ σπληνός ὑπῆρχεν· ἄλλως ἢ φυσιολογία τῆς ἀρρώστου ἐδείκνυε κατάστασιν ὑγιεστάτην· ἡ δὲ ὄρεξις ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε ἠδύνατό τις νὰ εἶπῃ ὅτι ἡ πάσχουσα κατείχετο ὑπὸ εἶδους τινὸς βουλιμίας· ληφθέντος δὲ καὶ τοῦ κινίνου, ἡ πάσχουσα μὲ ἀπεχαιρέτησε, λέγουσα, ὅτι δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην τῶν ἰατρικῶν μου ἐπισκέψεων.

Dans mon embarras j'ai cru nécessaire de lui couvrir le bas ventre d'un cataplasme fortement sinapisé. Dès que je fis enlever le cataplasme, je frottai sur le bas ventre une forte solution de quinine.

R. chinini sulph. Dr. I

Solve in

Aquae destil. Dr. VI

adde

Acid. Sulph. q. s. ut. fin. satur.

A peine quelques moments sont-ils passés que l'agonie pour vomir aussi bien que les spasmes cessèrent comme par enchantement; le pouls reparut dans les artères du bras, il était moins fréquent et plus développé. La malade recouvra sa raison et demandait de quoi il s'agissait. Quelques moments plus tard, elle me pria de lui permettre de manger; du potage au riz maigre lui parut un aliment délicieux. Dans la visite que je lui fis à 7 heures du soir, la seule chose qu'elle demandait c'était le potage, la côtelette et le pain. Avant de satisfaire à cette demande, je voulus examiner la rate. Quelle fut ma satisfaction quand je vis que l'engorgement en avait disparu, presque complètement. A peine pouvait-on se persuader que la rate, quelques heures auparavant, était énormément engorgée.

N'ayant aucune raison de lui défendre les aliments, je lui permis ce qui était nécessaire à satisfaire son appétit, mais à condition qu'elle devrait prendre tout au plus le lendemain matin les paquets de quinine que j'avais ordonnés. Cette condition acceptée, je laissai la malade qui était dans un état plus que satisfaisant ou plutôt inattendu.

Le lendemain, 5 juin, point de fièvre, point d'engorgement de rate, mine très-agréable et appétit plus que satisfaisant: on pouvait même dire que la malade souffrait d'une espèce de voracité. La condition de la quinine accomplie, la malade me congédia en disant qu'elle n'avait pas besoin de mes visites.

Τὴν νύκτα τῆς 4—5 Ἰουνίου ἡ θυγάτηρ μου Ἑλένη δωδεκαετής τὴν ἡλικίαν, κράσεως αιματώδους, ἔπαθε πέμπτην ὑποτροπὴν διαλείποντός τινος πυρετοῦ, ὅστις τὴν κατατρώχει ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου, καὶ ὅστις τῇ ἐπέφερε ἰκανῶς εὐδιάκριτον ἐξογκωμὰ τοῦ σπληνός· πρὸ τῆς λήξεως τοῦ παροξυσμοῦ ἀπεφάσισα νὰ μιμηθῶ εἰς τὴν θυγατέρα μου ὅ,τι χθὲς μοὶ συνέβη ἐκ τύχης εἰς τὴν ἄλλην ἀρρώστον. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ σιναπώδους καταπλάσματος, τῇ ἐπέτριψα τὴν σπληνικὴν χώραν μὲ ἰσχυρὰν διάλυσιν κινίνης· τὴν πρώτην ἐπίτριψιν τοῦ φαρμάκου παρεκκολούθησεν ἀμέσως ἐντελής λύσις τοῦ πυρετοῦ δι' ἀφθόνων ἰδρώτων. Ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐπιτρίψεως παρετήρησα οὐσιώδη ἐλάττωσιν τοῦ ἐξογκώματος τοῦ σπληνός. Τὴν τρίτην ἐπίτριψιν κατὰ τὴν ἐπιούσαν παρεκκολούθησεν ἐντελής ἀποκατάστασις τῆς υγείας, ἥτις εὐτυχῶς ἔκτοτε οὐδόλως διαταράχθη, καίτοι εἴκοσι μόνον κόκκων κινίνης δαπανηθέντων ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων ἐπιτρίψεων. Βεβαιωθέντος τοῦ εὐτυχοῦς τούτου ἀποτελέσματος, διὰ νὰ ἔχω ἀκριβῆ συνείδησιν ἐπὶ τῶν ἀκολουθῶν πειραμάτων μου καὶ διὰ νὰ ἀποφύγω τὰς ἀπάτας, προεμηθεύθην δύο μικρὰ φιαλίδια καὶ δύο τριχίνους ψυκτρὰς (ζωγραφικὰς βούρτσας). Εἰς τὸ ἓν τῶν φιαλιδίων μου ἔθεσα μίαν μοίραν ἐλαίου σινάπεως καὶ δεκαπέντε μοίρας καθαρῶ οἰνοπνεύματος· εἰς δὲ τὸ ἄλλο, ἰσχυρὰν διάλυσιν κινίνης. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι καίτοι καὶ εἰς τεσσάρων μοιρῶν ἀπεσταγμένου ὕδατος διαλυομένης μιᾶς μοίρας κινίνης, προετίμησα ὅμως νὰ διαλύσω αὐτὴν εἰς ὀκτὼ μοίρας ἀπεσταγμένου ὕδατος, καὶ νὰ προσθέτω ἔπειτα ἀρκούσαν ποσότητα θειικοῦ ὀξέως πρὸς ἐντελῆ διάλυσιν.

Ἐμβάπτων ἀπαξ τῶν μίαν τῶν ψυκτρῶν μου εἰς τὸ μίγμα τοῦ σιναπώδους ἐλαίου καὶ ἐπιχρίων ταχέως δι' αὐτῆς τὸ μέρος τοῦ δέρματος, τὸ ὁποῖον θέλω νὰ ἐρεθίσω πρὸς ταχίαν ἀπορρόφησιν τῆς κινίνης, ἐπιφέρω ἐν τῇ στιγμῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ σιναπώδους καταπλάσματος· βάπτων δὲ καὶ τὴν ἄλλην τῶν ψυκτρῶν μου τρεῖς καὶ τετράκις κατὰ συνέχειαν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς κινίνης, ἐπιτρέβω καλῶς τὴν σπληνικὴν χώραν.

Μετρηχόμενος δὲ τὸν ἰατρὸν, ὡς εἶπον, εἰς μέρος, ὅπου τὰ τρία τέταρτα τῶν νοσημάτων εἶναι πυρετοὶ, δὲν ἐβράδυνα νὰ πολυπλασιάσω τὰ πειράματά μου. Εἰς πλείους τῶν τριάκοντα ἀρρώστων, τοὺς ὁποίους ἐθεράπευσα ἄχρι τοῦδε κατὰ τὸν τρόπον τούτον καὶ ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς μὲν ἐπάσχον πρὸ πολλῶν

La nuit de 4—5 juin, ma fille Hélène âgée de douze ans, d'un tempérament sanguin, a eu la cinquième récidive d'une fièvre intermittente qui la tourmentait depuis le mois d'octobre et qui avait amené un engorgement très-notable de rate. Avant la solution du paroxysme je décidai de faire à ma fille ce que je fis par hasard à l'autre malade. Après un cataplasme sinapisé je lui frottai la rate avec une forte solution de quinine. Le premier frottement de la solution de quinine sur la région splénique a été suivi de la solution complète du paroxysme par des sueurs abondantes. Dans le second frottement, vers sept heures du soir, j'ai observé une diminution considérable de l'engorgement de rate. Le troisième frottement le lendemain, a été suivi de la restauration complète de sa santé, qui n'a pas été ébranlée dès lors, quoique je n'aie employé dans les trois frottements que 20 grains de quinine.

Une fois constaté cet effet, pour avoir la conscience de l'exactitude dans mes expériences ultérieures, je me suis muni de deux fioles et de deux pinceaux. Dans une de mes fioles j'ai mis une partie d'huile de moutarde et quinze parties d'alcool; dans l'autre une solution concentrée de quinine. C'est ici le moment où je dois observer que bien qu'une partie de quinine puisse être dissoute dans quatre parties d'eau distillée, et qu'en y ajoutant quelques gouttes d'acide sulfurique on puisse avoir une solution complète; il m'a paru, dans ma pratique, préférable la solution d'une partie de quinine dans huit parties d'eau distillée.

L'un de mes pinceaux et l'une de mes fioles servent à remplacer dans l'instant l'effet du cataplasme sinapisé. Avec ce pinceau-ci, trempé dans la mixture d'huile de moutarde, je frotte la peau que je veux irriter pour faciliter l'absorption de la quinine. Avec l'autre, trempé trois ou quatre fois dans la solution de quinine, je frotte bien la région splénique.

Exerçant la médecine, comme je l'ai déjà dit, dans un pays où les trois quarts des malades souffrent des fièvres intermittentes, je n'ai pas tardé à multiplier mes expériences à trente autres malades que j'ai traités de cette manière jusqu'à présent, et dont les uns étaient tourmentés depuis

μηνῶν διαλείποντας πυρετούς μὲ οὐσιώδη ἐξογκώματα τοῦ σπληνός, ἄλλοι δὲ ἔπασχον πυρετούς, ἦττον μὲν χρονίους, ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ ἐπιφόβους, παρά τισι μάλιστα τούτων οἱ πυρετοὶ εἶχον τὸν τύπον τοῦ κακοήθους, εἰς πλείους, λέγω, τῶν τριάκοντά ἀρρώστων ἢ αὐτὴ θεραπεία ἐπέφερε τὸ αὐτὸ εὐαρεστόν ἀποτέλεσμα.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσω, ὅτι οἱ πρόσφατοι πυρετοὶ, ἰδίως οἱ συνοδευόμενοι ὑπὸ κακοήθων τινῶν συμπτωμάτων, ἦτον καὶ οἱ ἐπιμονώτεροι· οὗτοι δὲν ἔπαυον εἰμὴ εἰς τὸν δεύτερον ἢ εἰς τὸν τρίτον παροξυσμὸν μετὰ τὴν δι' ἐπιτρίψεων θεραπείαν· ἀλλὰ πάντοτε ἔπαυον, καὶ πάντοτε παρετήρησα, ὅτι ἕκαστος μεταγενέστερος παροξυσμὸς, ἦτο πολὺ ἠπιώτερος τοῦ πρὸ αὐτοῦ. Τέσσαρες πέντε ἢ ὀκτὼ τὸ πολὺ ἐπιτρίψεις, γενόμεναι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐν τῷ διαστήματι τριῶν ἢ πέντε ἡμερῶν, μοὶ ἐπῆρκεσαν συνήθως νὰ ἐλαττώσω ἐπαισθητῶς ἢ μάλιστα καὶ νὰ διαλύσω καθ' ὀλοκληρίαν ἐξογκώματα τοῦ σπληνός καὶ νὰ κάμω ὥστε νὰ καταστραφῇ ὁ πυρετός. Ἄχρι τῆς σήμερον μίαν μόνην ὑποτροπὴν εἶδον πυρετοῦ, ἀλλὰ καὶ οὗτος, διαλυμένου ὄντος τοῦ ἐξογκώματος τοῦ σπληνός, ἰάθη καθ' ὀλοκληρίαν μὲ δύο μόνας ἐπιτρίψεις. Ἐξ ἕως ἑξοσι κόκκοι κινίνης μοὶ ἐπῆρκεσαν νὰ θεραπεύσω καὶ τοὺς πλέον ἀνωμάλους πυρετοὺς καὶ τὰ πλέον ἐπίμονα ἐξογκώματα τοῦ σπληνός.

Εἰς ἀρρώστων μου τὸν υἱὸν τοῦ στρατηγοῦ Σπυρο-Μήλιου, ὅστις ἔπασχε συνάμα καὶ ἐξογκωσιν τοῦ ἥπατος, τὴν διαλύσιν τῶν ἐξογκωμάτων ἀμροτέρων τῶν σπλάγγων παρεκκόλουθησε κρίσιμος διάρροια. Παρ' ἅπασιν τοῖς πάσχουσι, τοὺς ὁποίους ἐθεράπευσα κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀπέφυγον μετὰ προσοχῆς πᾶν εἶδος ἐπιβοηθητικοῦ ἰάματος, ἐν ᾧ οὐδὲν μὲ ἐκόλυε νὰ μεταχειρισθῶ καὶ ταῦτα, ἐὰν ὑπῆρχεν ἀνάγκη. Εἰς ἓνα μόνον ἀρρώστον μου τὸν Ἀθανάσιον Μάντζου ἀρτοπώλην, ὄδὸς Ἀγίων Ἀποστόλων ἀριθ. 40 εἰς ἓνα μόνον, λέγω, ἀρρώστον μου, ὅστις διὰ τινος μεγάλης ἀπροσεξίας (διὰ τοῦ σφουγκαρίσματος τῆς οἰκίας του, διαρκοῦντος τοῦ παροξυσμοῦ) ἔκαμε νὰ παύσῃ ἢ μόλις ἀρξαμένη διαφόρησις, ἠναγκάσθη νὰ δώσω τὸ ἐξῆς ἴαμα ὡς διαφορητικὸν μᾶλλον ἢ ὡς ληξিপύρετον.

Λ. κινίνης κόκκ. ιβ'.
κόνεως ρίζης ιπεκακουάν.
ὀπίου καθαροῦ αά κόκκ. α.
μιξίας διελε εἰς μοίρας ἴσας ζ'.
Δ. Ι. Κατὰ πάσαν ὥραν μίαν.

plusieurs mois de la fièvre inermittente avec un engorgement de rate assez considérable; et les autres par des accès de fièvre plus récents, mais non moins redoutables; chez quelques-uns, la fièvre portait le type de fièvre perniciense. Chez trente malades, dis-je, le même traitement a produit le même effet.

Il est à observer que les fièvres récentes, surtout celles qui étaient accompagnées de quelques symptômes pernicieux, exigeaient plus de persistance: celles-ci ne cédaient que dans le second ou le troisième accès, après le traitement. Mais toujours j'ai observé que chaque accès devenait moins fort que son précédent.

Quatre cinq ou huit opérations tout au plus, de cette manière, dans l'espace de trois ou cinq jours m'ont suffi ordinairement pour réduire considérablement ou même pour dissoudre totalement l'engorgement de rate et pour faire disparaître la fièvre. Jusqu'à présent je n'ai observé qu'une récidive; mais une fois l'engorgement de rate dissous, deux opérations ont été suffisantes pour faire disparaître la fièvre tout à fait. Six à vingt grains de quinine m'ont suffi pour guérir la plus rebelle des fièvres et le plus opiniâtre engorgement splénique. Chez un de mes malades, le fils du général Spiro-Milio, qui souffrait en même temps d'un engorgement hépatique, la solution des engorgements à été suivie d'une diarrhée critique. Chez tous mes malades que j'ai traité de cette manière j'évitais soigneusement toute espèce d'auxiliaire, tandis que rien ne m'empêchait d'en faire usage, dans le cas où il serait nécessaire. Chez un seul de mes malades, Athanase Mantzio, boulanger, Rue S. ts Apôtres N° 40, à qui par une grave imprudence, (on a lavé le plancher de sa chambre pendant l'accès) on fit disparaître la transpiration à peine commencée, j'ai recouru au remède suivant:

R. Tanatis chinini gr. XII
pulver. Rad. ipecacuauh.
opii purissimi aa. gr. I
miscé divide in part. aequal N° VI.
D. S. à en prendre toutes les heures une.

Ἐκεῖνο δὲ, τὸ ὁποῖον μὲ ἐξέπληξε *μεγάλως*, καὶ τὸ ὁποῖον ἴσως ἔγει *μεγάλην ἀξίαν* καὶ εἰς τὴν *θεραπείαν* τῆς *χολέρας*, εἶναι ἡ ἐν τῇ *στιγμῇ* *γιγνομένη* καὶ *φαινομένη* *ἐνέργεια* τοῦ *φαρμάκου* κατὰ τῆς *νόσου*.

Παρά τινι τῶν ἀρρώστων μου Λάμπρω Λυμπερίου, ὁδὸς Ῥώμης ἀριθ. 276, πάσχοντι πυρετὸν, ἂν οὐχὶ καθ' ὀλοκληρίαν κακοήθη, τοῦλάχιστον ὅμως λίαν ἐπιφοβόν, πρὸ μὲν τῆς ἐπιτρίψεως σφυγμοὶ ὑπῆρχον 120 κατὰ πᾶσαν στιγμὴν, πέντε δὲ στιγμὰς μετὰ τὴν ἐπιτρίψιν ὑπῆρχον μόνον 108. Διεγερθεὶς ἅπαξ τῆς προσοχῆς μου ἐπὶ τοῦ περιστατικοῦ τούτου, παρατήρησα ὅτι ἡ αὐτὴ ἐλάττωσις τῶν σφυγμῶν ἐπῆρχετο πάντοτε εἰς ὅλους τοὺς ἀρρώστους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐγένετο ἡ ἐπιτρίψις διαρκούντος τοῦ παροξυσμοῦ.

Ἐνταῦθα ὄφειλον ἴσως νὰ εἶπω τινὰ καὶ περὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ σπληνός· ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε αὐταὶ ἐξηκριβώθησαν εἰσέτι ἐντελῶς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, οὔτε ἐγὼ ἀσχολοῦμαι τὸ παράπαν εἰς φυσιολογικὰς ἐρεῖνας, διὰ τοῦτο ἀφίνω εἰς ἄλλους, ἀρμοδιωτέρους ἐμοῦ, τὴν φροντίδα νὰ ἐξακριβώσωσι τὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ σπληνός καὶ τοῦ δέρματος, καὶ τὸ διατί ἡ κίνησις, μόλις ἀπορροφηθεῖσα διὰ τοῦ δέρματος, ἐνεργεῖ σχεδὸν ἐν τῇ στιγμῇ κατὰ τε τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, κατὰ τῶν ἐξογκώσεων τοῦ σπληνός, ἴσως δὲ καὶ διὰ τῆς *χολέρας*.

Ἄλλως δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ καταδείξω ἐνταῦθα μετὰ τινος λεπτομερείας τὰ πλεονεκτήματα τῆς θεραπείας ταύτης κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν καὶ τῶν ἐξογκώσεων τοῦ σπληνός. Ἐν γένει δὲ τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα ἔχουσιν οὕτως.

Α'. Διὰ τῆς θεραπείας ταύτης ἐλαττοῦται ἐπαισθητῶς ἡ δαπάνη τοῦ ἀργυρίου· μὲ ἕξ μέχρις εἰκοσι τὸ πολὺ κόκκους κίνης δύναται τις νὰ θεραπεύσῃ ἐντελῶς νόσον, ἀπαιτοῦσαν ἐνίοτε δεκάκις πλειότεραν ταύτης δαπάνην.

Β'. Δι' αὐτῆς ἐλαττοῦται ἐπίσης σημαντικῶς ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀηδία. Πολλοὶ πυρετιῶντες ἦτον ἠναγκασμένοι νὰ διαμείνωσι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς νοσοκομείοις ἐπὶ ἑβδομάδας καὶ ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους καὶ νὰ καταπίωσι μεγάλας δόσεις κίνης διὰ νὰ ἰαθῶσι τῶν πυρετῶν καὶ τῶν ἐμφράξεων τοῦ σπληνός· τινὲς μάλιστα τούτων μόλις ἀπελάμβανον τὴν εὐτυχίαν ταύτην μετὰ μακροχρόνιον διαμονὴν εἰς ἐξοχὰς ἢ εἰς λουτρά, καὶ μετὰ διαρκῆ καὶ πολυδάπανα ταξείδια.

Ce qui a frappé beaucoup mon attention et qui est peut-être d'une grande valeur dans le traitement du choléramorbus, c'est l'effet momentané du remède contre la maladie.

Chez un de mes malades Lampros Limbérius, rue Rombi N° 276, souffrant d'une fièvre, sinon tout à fait pernicieuse, au moins très-redoutable, le pouls, avant le frottement, battait 120 fois dans une minute. Cinq minutes plus tard, il ne battait que 108. Une fois constaté cet effet, j'ai observé constamment à peu près la même réduction momentanée du pouls chez tous les malades, à qui je fis le frottement pendant l'accès.

C'est ici l'endroit où je devrais peut-être dire quelques mots sur la fonction de la rate· mais comme elle n'est pas encore exactement déterminée dans la science, et que je ne m'occupe guère de physiologie, je laisse aux compétents le soin de déterminer, quelle est la relation de la rate avec la peau, et pourquoi la quinine, une fois absorbée par la peau, agit presque momentanément contre les fièvres intermittentes, contre les engorgements de rate, et peut-être contre le choléramorbus.

D'ailleurs je n'ai pas besoin de faire voir en détail ici les avantages de ce traitement pour les fièvres intermittentes et les engorgements de rate, mais en générale, on en peut avoir les avantages qui suivent :

1°. La réduction considérable de la dépense d'argent : avec six ou tout au plus vingt grains de quinine on peut guérir complètement une maladie, pour laquelle plusieurs fois une quantité dix fois plus grande ne suffit pas.

2°. Une énorme épargne de temps et de dégoût : plusieurs fiévreux étaient obligés de rester même dans les hopitaux, pendant des semaines et des mois entiers, et d'avaler d'énormes doses de quinine pour la guérison de leur fièvre et leurs engorgements de rate. Quelques-uns même n'y parvenaient qu'après un long séjour dans la campagne et les bains, ou après de très longs et de très-coûteux voyages.

Γ'. Διὰ τῆς συνήθους χρήσεως τῆς κινίνης παρά τισι τῶν ἀρρώστων ἐπιγίγνεται διαρκὴς κόφωσις. Αἱ δὲ ἐπιτρίψεις εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀπηλλαγμένοι τῆς δυσαρέστου ταύτης ἐνοχλήσεως. Εἰς μόνον ἀρρώστος μου μοι εἶπεν ὅτι ἠσθάνθη ἐλαφράν τινα καὶ παροδικὴν βόην τῶν ὠτων μετὰ τὰς ἐπιτρίψεις.

Δ'. Εἰς τοὺς ἐλώδεις τόπους συχνάκις τὰ νοσήματα συμπλέκονται μὲ πυρετοὺς διαλείποντας. Ἐπὶ δὲ τῶν συμπλοκῶν τούτων ὁ ἰατρός πολλάκις εὐρίσκεται ἐν μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ. Ἡ ἐλαχίστη ἀμέλεια τοῦ πυρετοῦ εἶναι ἰκανὴ νὰ φονεύσῃ τὸν ἀρρώστον· ἡ ἀμέλεια δὲ τοῦ πρωτογενοῦς νοσήματος ἐνδέχεται ἐπίσης νὰ ἔχῃ κακὰς συνεπείας· ἡ δὲ ἀνάμιξις τῆς θεραπείας ἐπίστε μὲν εἶναι ἀκατόρθωτος, ἄλλοτε δὲ καὶ ἀντενδεδεγμένη. Ἐπὶ τῶν τοιούτων λοιπὸν περιπτώσεων διὰ μὲν τῶν ἐπιτρίψεων δύναται τις κάλλιστα νὰ θεραπεύσῃ τὸν πυρετόν, διὰ δὲ τῶν ἄλλων βοηθημάτων νὰ μὴ ἀμελήσῃ τὸ πρωτογενὲς νόσημα.

Ε'. Ἡ δὲ σπουδαιότερα πασῶν τούτων τῶν ἐπιπλοκῶν εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ φάρμακον, μόλις εἰσερχόμενον εἰς τὸν στόμαχον, ἀποπέμπεται δι' ἐμέτων, ἢ διὰ διαρροίας. Ἡ περίπτωσις αὕτη δὲν εἶναι σπανία καὶ ἐπὶ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν.

Ἄλλ' ἂν ᾖναι ἀληθές, ὅτι αἱ σκευασαὶ τοῦ περουβιανοῦ φλοιοῦ εἶναι λίαν ὠφέλιμοι καὶ κατὰ τῆς χολέρας, (τοῦτο δὲ ἀπεδείχθη ἤδη παρ' ἄλλων τε πολλῶν σοφῶν ἰατρῶν, καὶ παρ' ἐμοῦ διὰ τῆς ἱατρικῆς Μελίσσης (1), τότε φρονῶ, ὅτι δὲν εἴμεθα μακρὰν τοῦ νὰ εὐρωμεν εἰς τὰς διὰ τῆς κινίνης ἐπιτρίψεις ἐν εἰδικόν ἴαμα κατὰ τῆς χολέρας.

Μετὰ παρέλευσιν πέντε λεπτῶν ἀπὸ τῆς ἐπιτρίψεως εἶδον πάντοτε τοὺς σφυγμοὺς τῶν ἀρρώστων μου ἠλαττωμένους κατὰ ἕξ, ὀκτῶ, δέκα καὶ δέκα πέντε χροῦσεις, ὡσάκις αἱ ἐπιτρίψεις ἐγίνοντο διαρκούντος τοῦ παροξυσμοῦ. Τοῦτο, νομίζω, εἶναι ἐν σημεῖον ἀναμφίλεκτον τῆς ἀμέσου ἀπορροφήσεως τῆς κινίνης διὰ τοῦ δέρματος καὶ τῆς ἐν τῇ στιγμῇ γινομένης σωτηρίας ἐνεργείας αὐτῆς ἐν τῷ πάσχοντι ὀργανισμῷ.

Ἐνταῦθα ἔπρεπεν ἴσως νὰ καταδείξω μετὰ τίνος λεπτομερείας καὶ τὸ χρήσιμον τῆς κινίνης κατὰ τῆς χολέρας· ἀλλ' αἱ δημοσιευθεῖσαι διὰ τῆς ἱατρικῆς Μελίσσης ἱστορίαι χολεριῶντων εἶναι νομίζω ἀποχρῶσαι ἐπειδὴ ἀπαντες οἱ ἰαθέντες, ὧν ἐδημοσίευσα

(1) ἰδὲ ἱατρ. Μελίσσης τόμ. Γ'. 1856 σελ. 353—396.

3°. L'usage ordinaire de quinine chez plus d'un malade produit une espèce de surdité constante. L'usage par frottement est tout à fait exempt de cet inconvénient. Un seul de mes malades m'a dit qu'il a senti un bourdonnement d'oreilles très-leger et très passager.

4°. Dans les pays marécageux bien souvent les maladies se compliquent avec la fièvre paludeuse. Dans ces complications quelques fois l'embarras du médecin est grave. La moindre négligence pour la fièvre peut emporter le malade. La négligence de la maladie aiguë ou primitive peut aussi avoir de graves conséquences. La combinaison du traitement est quelque fois impraticable ou contre-indiquée, et pourtant dans ces complications on peut très-bien guérir les fièvres par des frottements de quinine sans négliger les maladies aiguës.

5°. La plus essentielle de toutes ces complications est celle dans laquelle le remède, à peine introduit dans l'estomac, est rejeté par des vomissements ou des évacuations. Cette circonstance n'est pas rare même dans les fièvres intermittentes.

Mais s'il est vrai que les préparations de quinquina sont d'une grande efficacité contre le choléra-morbus, ce qui a déjà été prouvé par plusieurs autres savants médecins et par moi-même dans mon Abeille médicale (voir tome III, 1856, page 353—396), je crois que nous ne sommes pas loin de trouver dans les frottements de quinine un traitement spécifique contre le choléra-morbus.

Dans l'espace de cinq minutes après le frottement j'ai vu constamment le pouls de mes malades se réduire de six à huit, dix ou même quinze pulsations, quand le frottement se faisait pendant l'accès. Voilà le signe le plus incontestable de l'absorption immédiate de quinine par la peau, et de son action momentanée et salutaire sur l'économie souffrante.

Maintenant il faudrait démontrer en détail l'efficacité de la quinine contre le choléra-morbus. Mais les observations que j'ai publiées dans l'Abeille médicale sont plus que suffisantes pour démontrer cette efficacité. Car tous les mala-

λεπτομερῆ ἱστορικά, μόνον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ὀφείλουσι τὴν ἰασίν των. Ἐὰν ἤδη προστεθῶσιν εἰς τὴν θεραπείαν ταύτην καὶ αἱ διὰ τῆς κινίνης ἐπιτρίψεις, δὲν θέλομεν ἄρα ἔχει τὸ αὐτὸ σωτήριον καὶ ταχύτερον μάλιστα ἀποτέλεσμα, καὶ ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ὁ ἄρρώστος ἀποπέμπει τὸ διὰ τοῦ στόματος εἰσαγόμενον φάρμακον;

Ἐντελέστατα ὦν πεπεισμένος περὶ τούτου, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς χολέρας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐξητησάμην παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ μέσα τοῦ ν' ἀπέλθω ἐκεῖ, νὰ ἐφαρμώσω τὴν θεραπείαν ταύτην, καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσω τὸ χρήσιμον αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἀρρώστων· ἀλλὰ δυσμενεῖς περιστάσεις οὔτε εἰς τὴν Κυβέρνησιν οὔτε εἰς ἐμὲ ἐπέτρεψαν νὰ ικανοποιηθῆ ἡ ὀνάγκη αὕτη.

Προσδοκῶν εὐνοϊκωτέρας περιστάσεις νομίζω καθήκον μου

1) Νὰ διακηρῶ με ὅσην ἔχω ἀνθρωπίνην δύναμιν ὅτι ἅμα προσκληθῶ ποτε νὰ θεραπεύσω χολερικόν, ἡ θεραπεία, τὴν ὁποίαν θὰ μεταχειρισθῶ εἶναι ἡ ἐξῆς. Ἀνεξαρτήτως τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως, εἰς ἣν ἤθελον εὔρει τὸν ἀρρώστον, θέλω καλύψει ἀμέσως ὅλην τὴν κοιλίαν του με κατάπλασμα ἰσχυρῶς ἐσιναπισμένον, ἢ μᾶλλον θέλω ἐπιτρίψει αὐτὴν ἀμέσως με τὸ ἐλαιοσιναπῶδες μίγμα μέχρις ἰσχυροῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ δέρματος· ἀμέσως δ' ἐπ' αὐτοῦ θέλω ἐπιτρίψει ἰσχυρὰν διάλυσιν κινίνης με τὴν πεντάκις ἢ δεκάκις ἐμβαπτιζομένην εἰς αὐτὴν ψύκτραν· συνάμα δὲ θέλω δίδει εἰς τὸν ἀρρώστον κατὰ πᾶσαν ἡμίσειαν ὥραν ἢ κατὰ πᾶν τέταρτον τῆς ὥρας ἓν ξηρόν ἐκ τῶν ἀκολούθων.

A. Τανικῆς κινίνης κόκκ. ι.

ἐλαιοζακχ. ἡδυόσμου πιπερ. κόκκ. κ'.

Μίξας δὸς μοίρας τοιαύτας τέσσαρας ἢ ἕξ.

Καλῶς γενομένης τῆς ἐπιτρίψεως, εἰ δυνατόν μάλιστα διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἱατροῦ, ἢ τοῦλάχιστον ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιβρεασθῆ ἐπὶ τοσοῦτον ἡ νόσος, ὥστε ὁ ἀρρώστος νὰ μὴ ἀποπέμπῃ τὸ φάρμακον δι' ἐμέτου ἢ διαβροίας. Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ φαρμάκου εἰς τὸν ὄργανισμὸν, ἔστω καὶ μόνον διὰ τῶν ἐπιτρίψεων, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἐν τῇ στιγμῇ σωτηριώδης ἀντίδρασις. Τοῦτου δὲ γενομένου, θὰ ἐπαναλάβω κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τὰ αὐτὰ βοηθήματα ἅπαξ ἢ δις τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς ἐντελοῦς ἀναρρώσεως. Εἶμαι δὲ πε-

des qui ont été guéris, et dont j'y ai publié l'histoire exacte, ne doivent leur salut qu'aux préparations de quinquina. En y ajoutant déjà les frictions de quinine ne peut-on avoir plus promptement le même effet salutaire, et même dans les cas où le malade rejette les remèdes qu'on lui introduit par la bouche?

Persuadé de cette idée, j'ai demandé, dès l'apparition du choléra - morbus à Alexandrie, au gouvernement hellénique les moyens pour y aller appliquer mon traitement et vérifier son efficacité chez les cholériques; mais des circonstances fâcheuses n'ont permis ni au gouvernement ni à moi de satisfaire à ce besoin.

En attendant des circonstances plus favorables, je crois de mon devoir;

1°. D'avouer hautement que dès que je serai appelé à donner mes soins chez un cholérique, le traitement que je lui appliquerai est celui qui suit; n'importe l'état où je trouverais mon malade, je lui couvrirai immédiatement le bas ventre avec un cataplasme fortement sinapisé, ou plutôt je lui froterai le bas ventre avec mon pinceau, trempé dans la mixture d'huile de moutarde, jusqu'à une rubéfaction suffisante; immédiatement après je lui froterai le bas ventre tout entier avec l'autre de mes pinceaux trempé cinq ou dix fois dans la solution de quinine. En même temps je lui donnerai à chaque demi-heure ce qui suit:

R. Tanatis chinini gr. X

Oleosacchari Menth. piperit. gr. XX

Miscet. Detur. doses tal. N° IV—VI

D. S. à en prendre toutes les demi-heures un paquet.

Le frottement fait avec exactitude et persévérance, et s'il est possible, avec les mains du médecin ou au moins sous ses yeux, il est impossible de ne pas influencer la maladie au moins jusqu'à un point que le malade ne rejette pas le remède par des vomissements ou par des évacuations. Le remède retenu, il est impossible de ne pas amener une réaction salutaire, qui peut arriver même par les frictions. Une fois ce but atteint, j'aurais répété à peu près le même traitement une ou deux fois par jour, et jusqu'à une res-

πεισμένος πληρέστατα, ὅτι κατ' ἐξαιρέσειν καὶ ἐξ ἀμελείας ἐνδέχεται νὰ ἔχω καὶ ἀποτυχίαν τινά.

2) Καθὼν μου θεωρῶ ἐπίσης, Κύριε Πρόεδρε, νὰ σᾶς κοινοποιήσω τὰς σκέψεις μου διὰ νὰ ὠφελῆθῃ ἐξ αὐτῶν ἢ τε ἀνθρωπότης καὶ ἡ επιστήμη, ἐάν ἐν αὐταῖς ὑπάρχη τι τὸ χρήσιμον.

Μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, Κύριε Πρόεδρε, ἡ ἰδέα, ὅτι ἕκαστα ἀνακάλυψιν τινα, ἀλλ' ἐάν διὰ μεταγενεστέρων πειραμάτων ἀποδειχθῇ τὸ χρήσιμον τῆς θεραπείας μου εἴτε κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, εἴτε κατὰ τῶν ἐξογκώσεων τοῦ σπληνός εἴτε κατὰ τῆς χολέρας, τότε συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς παρακλῆσω θερμῶς νὰ μοῦ ἐπιφυλάξητε ἅπαντα τὰ δικαιώματα τῆς προτεραιότητος καὶ νὰ ἐφευχθῆτε ἐπ' ἐμοῦ τὴν εὐμένειαν τῆς Κυβερνήσεως.

Ἵποσημειοῦμαι εὐσεβάτως

A. N. ΓΟΥΔΑΣ ἰατρός.

Υ. Γ. Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἐν χειρογράφῳ εἰς διαφόρους ἰατρικὰς Ἀκαδημίας καὶ Ἐταιρίας, μοὶ ἐπῆλθεν ἕνεκα ψύξεως καὶ κοπώσεως σφοδρὸς τις καταρρώδης πυρετός.

Πολλάκις ἀπεπειράθην νὰ κατευνάσω κατὰ τι τὸν πυρετὸν ἢ νὰ ἐλαττώσω τὴν ταχύτητα τῆς κυκλοφορίας μου διὰ τῆς ἐπιτρίψεως τῆς κινίνης, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὅτε πυρετός καὶ ἡ κυκλοφορία ἠλαττώθησαν, καὶ ἐπὶ τέλους τὸ νόσημα ἰάθη, τῇ βοήθειᾳ τῶν χλιαρῶν διαφορητικῶν ποτῶν, τῶν σιναπιδῶν λουτρῶν κατὰ τοὺς πόδας, καὶ τῆς ἀποχῆς τρυφῶν ἐργασίας καὶ κινήσεως. Τὸ περισπατικὸν τοῦτο δὲν εἶναι ἱκανὸν ἄρα γε νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι ἡ χρῆσις τῆς κινίνης διὰ τῆς ἐπιτρίψεως δύναται νὰ χρησιμεύτῃ καὶ ὡς ἰσχυρὸν δοκιμαστήριον τῆς φύσεως τῆς νόσου ἐπὶ ἀμφιβόλου διαγνώσεως; Βεβαίως τὸ νὰ ἐλαττώνωσι ἀμέσως τὴν ταχύτητα τοῦ σφυγμοῦ αἰ διὰ τῆς κινίνης ἐπιτρίψεις ἐπὶ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, καὶ νὰ μὴ ἐπηρραζῶσι καθόλου οὔτε τὴν κυκλοφορίαν οὔτε τὸν πυρετὸν ἐπὶ καταρρώδων ἢ καθαρῶς φλεγμονωδῶν νοσημάτων, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ κινίνη ὡς εἰδικὸν φάρμακον ἐνεργεῖ μόνον κατὰ εἰδικῶν νοσημάτων καὶ εἰδικῶς μόνον κατὰ τῶν μiasmaticῶν καὶ τὴν μὲν μiasmaticὴν φύσιν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν δὲν ἔχω ἀνάγκην ν' ἀποδείξω ἐνταῦθα.

tauration complète; je suis convaincu que ce ne serait que par exception ou par négligence que j'aurais des succès.

2°. De vous communiquer, Monsieur le président, mes pensées afin que l'humanité et la science puissent en profiter, s'il y a quelque chose d'utile.

Loin de moi, Monsieur le président, l'idée d'avoir fait une découverte; mais dans le cas où des expériences ultérieures prouveraient l'efficacité de mon procédé, soit contre les fièvres intermittentes et les engorgements de rate, soit contre le choléra-morbus, permettez-moi de vous solliciter de bien vouloir me sauvegarder tous les privilèges de priorité et de m'attirer l'attention bienveillante de Votre gouvernement.

Agréez, Monsieur le président, l'expression de mon respect.

Athènes, le 3 juillet 1865.

D^r. A. N. GOUDAS.

P. S. Après l'expédition de ce mémoire en manuscrit à différentes Académies et sociétés savantes, il m'est survenu, à cause de fatigue et d'un refroidissement, une fièvre catarrhale fort grave. Plusieurs fois j'ai essayé, en vain, de dompter cette fièvre, et réduire la fréquence du pouls par des frictions de quinine. Je n'y suis parvenu qu'au moyen des diaphorétiques, des bains de pieds sinapisés, de la diète, du repos et de l'abstinence du travail. Quant aux frictions, elles n'ont guère influencé la fièvre. Cet effet ne suffit-il pas pour nous persuader que les frictions de quinine peuvent nous servir comme un moyen de diagnostic dans les cas où nous doutons du caractère inflammatoire de la maladie? Certes, la réduction du pouls par les frictions de quinine dans les fièvres intermittentes, et l'inertie complète du même médicament, quand il s'agit des maladies inflammatoires ou catarrhales, indique que la quinine est un remède spécifique et tout-puissant contre les maladies spécifiques, et spécialement contre les maladies miasmiques. Or pour les fièvres intermittentes je n'ai pas besoin

Ἡ δὲ χολέρα τί ἄλλο εἶναι εἰμὴ μίασμα, μεταδιδόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἀτμοσφαιρας; Τίς ποτε ἔπαθε χολέραν μόνον διότι ἤλθε εἰς ἐπαφὴν μὲ χολερικόν; ἂν τοῦτο ἦτο δυνατόν, οὐδεὶς τῶν ἐπισκεπτομένων κατὰ ἑκατοντάδας τοὺς χολερικούς ἰατρῶν ἤθελεν ἐπιζήσῃ· ἢ ποῖον Κράτος ἠκούσθη ποτὲ νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ τῆς χολέρας διὰ μόνον τῶν λοιμοκαθαρησίων; ἂν τοῦτο ἦτο δυνατόν, τὸ ἐκ νήσων συγκείμενον Ἀγγλικὸν Κράτος, τὸ δυνάμενον νὰ διαθέσῃ ἄπειρα μέσα καὶ στόλους ὀλοκλήρους πρὸς ἀποκλεισμόν, θὰ ἐδύνατο νὰ προφυλαχθῆ εὐκόλως. Καθὼς δὲ ἡ κίνησις εἶναι παντοδύναμον ἕνα κατὰ τοῦ ἐνὸς εἶδους τῶν μiasmaticῶν νοσημάτων, τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, δὲν εἶναι ἄρα γε δυνατόν νὰ κατασταθῇ ἐπίσης παντοδύναμον καὶ κατὰ τοῦ ἑτέρου εἶδους τῶν μiasmaticῶν νοσημάτων, τῆς χολέρας, ὅταν δυνηθῶμεν νὰ εἰσαγάγωμεν τὸ φάρμακον τοῦτο εἰς τὸν ὄργανισμόν, εἴτε ἐμοῦντος τοῦ ἀρρώστου εἴτε διάρροϊαν πάσχοντος;

Πρὶν δώσω τέλος εἰς τὴν προσθήκην ταύτην, ὀφείλω νὰ παρατηρήσω,

1) ὅτι τὰ πειράματά μου ἐπὶ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν ἐπολλαπλασιάσθησαν μεγάλως·

2) ὅτι δὲν εἶδον ἄχρι τοῦδε διάρροϊαν ἢ ἔμετον, προελθόντα ἐκ μiasmaticῆς αἰτίας, νὰ μὴ παύσουν ἀμέσως καὶ ὡς διὰ μαγείας διὰ τῶν ἐπιτρίψεων τῆς κίνησης· τοιαῦτα περιστατικὰ ἐθεράπευσα πάμπολλα κατ'αὐτάς καὶ εἰς μεγάλης περιωπῆς πρόσωπα· καὶ

3) ὅτι στεροῦμαι ἔτι πειραμάτων, ἂν ἡ κίνησις ἐνεργῇ οὕτω σκοπίμως, εἰς τὴν κοιλίαν μόνον ἐπιτριβομένη, ἢ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ δέρματος. Ὁφελούμενος πάντοτε ἐκ τῶν ἐπὶ τὴν κοιλίαν ἐπιτρίψεων, δὲν ἐτόλμησα ν' ἀπομακρυνθῶ τοῦ κανόνος.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 6/18 Ἰουλίου 1895.

Ἰποσημειοῦμαι μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ

Ὁ ἰατρός

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑΣ.

de démontrer leur nature miasmaticque. Quant an choléra-morbus, personne ne doute de sa nature miasmaticque, ni de ce qu'il ne peut se reproduire que par l'atmosphère. Car quelle est la personne qui puisse prouver qu'elle a eu le choléra-morbus par la contagion? Si celà était vrai, aucun des médecins qui donnent leurs soins aux cholériques, ne pourrait échapper à la mort. D'ailleurs quel est l'État qui a pu se garantir de cette maladie par le moyen des lazarets? Si celà était possible, nul État ne serait plus à même d'échapper aux épidémies cholériques que l'Angleterre, qui est une près qu'île et qui peut, en conséquence employer tous les moyens possibles pour s'en préserver; elle peut disposer d'une flotte tout entière pour cet effet; et pourtant l'Angleterre n'a jamais pu échapper à ce fléau.

Maintenant, si la quinine est, pour ainsi dère, toute-puissante contre la fièvre intermittente qui est une maladie miasmaticque, pourquoi ne le serai-t-elle pas contre le choléra-morbus, qui, aussi bien que la fièvre intermittente, est une maladie miasmaticque, dès que nous pouvons introduire le remède par les frictions, nonobstant les vomissements et la diarrhée?

Avant de finir cette adition je dois observer;

1er Que mes expériences sur les fièvres intermittentes ont été déjà multipliées beaucoup;

2° Qu'il ne m'est pas encore arrivé de voir un vomissement ou une diarrhée miasmaticque qui ne cessât pas, comme par enchantement, par les frictions de quinine. Pendant ces derniers jours j'ai fait beaucoup de guérisons: des hommes d'une grande autorité ont été guéris de cette manière.

3° Jusqu'à présent il me manque les expériences, si les frictions de quinine qui servent si avantageusement au bas-ventre peuvent de même être appliquées dans toutes les parties de la peau; étant toujours satisfait de mes frictions sur le bas-ventre, je n'ai osé m'éloigner de cette règle.

Agréez, Monsieur le président, l'expression de mon respect.

Athènes, le 6/18 juillet 1865.

D^r. A. N. GOUDAS.

Ἀγροτική οἰκονομία τῆς Σκωτίας.

Ἡ Σκωτία παρουσιάζει ἐν τῶν μεγίστων παραδειγμάτων, ἀφ' ὧσα ὑπάρχουσιν εἰς τὸν κόσμον, τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως. Γνωρίζω μόνον τὴν Ὀλλάνδαν ἣτις δύναται νὰ παραβληθῇ μετὰ τὴν Σκωτίαν. Οὐδ' αὐτὴ ἡ Ἐλβετία ἐπαρουσίαζε τοιαῦτα μεγάλα κωλύματα, ὡς ἡ Σκωτία, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην βιομηχανίαν. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον ἐστὶ μᾶλλον ἐπιπροσθέτει εἰς τὸ θαῦμα τῆς μεγάλης ταύτης ἀναπτύξεως τῆς εὐτυχίας τῶν κατοίκων, ἐπὶ ἐδάφους τοσοῦτον ἀγόνου, εἶναι ὅτι τὸ πᾶν ὑπάρχει νέον ἐν αὐτῇ. Ἡ Σκωτία δὲν ἔχει τὰ αὐτὰ μετὰ τὴν Ἀγγλίαν προηγουμένα, διότι πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ἦτον εἰς τῶν πτωχοτέρων καὶ βαρβαρωτέρων τόπων τῆς Εὐρώπης. Τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς ἀρχαίας πτωχείας τοῦ τόπου δὲν ἐξηλείφθησαν εἰσέτι καθ' ὅλοκληρίαν, ἀλλὰ δύναται νὰ θεβαιώσῃ τις, ἀνευ φόβου νὰ διαψευσθῇ ὑπ' οὐδενός, ὅτι ἐν τῷ συνόλῳ δὲν εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὴν ὑψηλίον χώρα κἄλλιον τῆς Σκωτίας τακτοποιημένη.

Ἡ παραγωγή τῆς ἐδεκαπλασιάσθη ἐν τῷ διαστήματι τοῦ αἰῶνος τούτου· μόνον τὰ κυρίως γεωργικὰ προϊόντα αὐτῆς κῦξησαν κατὰ τινὰ ἐξαισιάν ἀναλογίαν. Ἄντι τῶν περιοδικῶν λιμῶν, οἵτινες τὸν κατηφάνιζον ἄλλοτε καὶ ἐκ τῶν ὁποίων εἰς, ὁ ἀπὸ τοῦ 1693 μέχρι τοῦ 1700 διαρκέσας, ἀφῆκεν ἰσχυροτάτην καὶ ἀνεξάλειπτον μνήμην, τὰ καταναλώσιμα παράγονται σήμερον μετὰ τοσαύτης ἀφθονίας ὥστε προκαλεῖ αὐτὴ, ἐκτὸς τῆς ἐγγωρίου καταναλώσεως καὶ ἀπέραντον ἐξαγωγὴν αὐτῶν. Ἡ Σκωτικὴ γεωργία εὐρίσκεται σήμερον ἀνωτέρα καὶ αὐτῆς τῆς Ἀγγλικῆς, τοῦλάχιστον εἰς τινὰ μέση. Εἰς τὴν Σκωτίαν ἀποστέλλουσιν οἱ καλλιεργηταὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ Ἠνωμένου Βασιλείου τὰ τέκνα των ἵνα μαθητεύσωσιν εἰς τὰ πρότυπα σχολεῖα. Τὰ καλλήτερα περὶ γεωργίας συγγράμματα, τὰ ὅποια εἶδον τὸ φῶς κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, ἐδημοσιεύθησαν ἐν Σκωτίᾳ καὶ ὅταν οἱ ἄγγλοι θέλωσι διὰ τὴν ὑπηρεσίαν των καλὸν καταστοιχάρον πηγαίνουσι εἰς τὴν Σκωτίαν.

Ἡ Σκωτία μετὰ τῶν γειτονιουσῶν αὐτῇ νήσων ἀποτελεῖ ἐκτασῶ 70,600,000 στρεμμάτων, τῶν ὁποίων τὰ τρίτα τέ-

ταρτα εἰσὶν ἕως ἀνεπίδεκτα οἰασθήποτε καλλιεργείας· ταῦτα δὲ ἀποτελοῦσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Ὀρεινῆς Σκωτίας καὶ τῶν πλησίον νήσων, Ἐβρίδων καὶ Σετλαντίδων. Τὰ 25 ἑκατομμύρια στρεμμάτων τὰ καλλιεργούμενα δύναται νὰ διαιρεθῶσιν ὡς ἑξῆς·

νομαλ καὶ βοσκαὶ	10,000,000	στρέμματα
βρώμη	5,000,000	»
κριθὴ	2,000,000	»
σίτος	1,500,000	»
γογγύλια	2,000,000	»
τριφύλλια	2,000,000	»
γαϊώμηλα	1,000,000	»
ἀγγρανάπασυς	1,000,000	»
διάφορα εἶδη	500,000	»
τὸ ὅλον	<u>25,000,000</u>	»

Ἡ εἰς τὴν βρώμην καθιερωμένη μεγάλη ποσότης γῆς οφείλεται εἰς τὸ ἄγονον τοῦ ἐδάφους τῶν Ὀρεινῶν χωρῶν, τὸ ὅποιον δὲν δύναται νὰ παράξῃ οὐδὲν τῶν ἄλλων σιτηρῶν. Εἰς δὲ τὰς πεδινὰς γαίαις ἀκολουθοῦσι τακτικῶς τὸ σύστημα τῶν τετρατῶν ἀμειψισπορῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἀκαθαρίστου εἰσοδήματος εἶναι ὁ αὐτός, ὡς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸ σύνολον τῆς φυτικῆς παραγωγῆς, τῆς προωρισμένης εἰς τροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς βρώμης, ἣτις τῷ ὄντι ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἐθνικῆς τροφῆς, δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ εἰς 200 ἑκατομμύρια φράγκων, ἡ δὲ ζωικὴ παραγωγή εἰς 300 ἑκατομμύρια, οὕτω δὲ ἀποτελεῖται τὸ ποσὸν τῶν 500 ἑκατομμυρίων τοῦ ὅλου εἰσοδήματος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πληθυσμὸς εἶναι 2,600,000 ψυχῶν ἀναλογοῦσι κατὰ μέσον ὅρον εἰς ἕκαστον ἀνθρώπον 200 φρ. ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ ὁ μέσος ὅρος εἶναι μόνον 140 φράγκα.

Πῶς ἡ Σκωτία ἠδυνήθη τοσοῦτον ταχέως νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἄριστον τοῦτο προϊόν, καίτοι τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κλίμα αὐτῆς εἰσὶν ἐκ τῶν ἀγωνωτέρων τῆς ὑψηλῆς; θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω.

Ἡ ἰδιοκτησία εὐρίσκεται κατακερματισμένη ὀλιγώτερον ἐν Σκωτίᾳ ἢ ἐν τῇ ἰδίῳ Ἀγγλίᾳ καὶ ἡ χρῆσις τῶν ὑποκαταστάσεων γενικωτέρα. Ἰπολογίζουσιν εἰς 7,800 τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν ἰδιοκτη-

τῶν και τοῦθ' ὅπερ δίδει κατά μέσον ὄρον 10,000 στρέμματα εἰς ἐκάστην ἀγροικίαν· ἀλλὰ τὸν ἀναριθμητικὸν τοῦτον τοῦ μέσου ὄρου τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀγροικιῶν ἀποτελοῦσιν αἱ ὄρειναι χῶραι (highlands), διότι εὐρίσκονται ἐν αὐταῖς κτήματα ἐνὸς ἑκατομμυρίου, δύο ἑκατομμ. και τινὰ τριῶν ἑκατομμ. στρεμμάτων, ἐν ᾧ εἰς τὰς Πεδινας χώρας ὑπάρχει πολλὰ μεγάλη ἡ ὑποδιαίρεσις τῶν ἰδιοκτησιῶν· ὁ μέσος ὄρος τῶν ἐν αὐταῖς ἰδιοκτησιῶν καταβαίνει εἰς 2000 στρέμματα· ὁ δούξ τοῦ Βουκλεύγγ (de Bucleugh) εἶναι ὁ μεγαλειότερος γαιοκτήμων τοῦ μέρους τούτου τῆς Σκωτίας. Τὸ ἀνάκτορον αὐτοῦ, Δαλκείθ, ὑψοῦται ἐπὶ ἐνὸς τῶν ὠραιότερων γεωργικῶν τόπων. Οἱ λοιποὶ Σκῶτοι μεγαστάνες, ὡς οἱ δούκες τοῦ Σούθερλανδ (Southerland), τοῦ Ἀθόλ (Athol) και τοῦ Ἀργύλ (d'Argyl), ὁ μαρκήσιος τοῦ Βρηδαλβάν (de Breadalbane) κλ. ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς γαίας των εἰς τὰ ὄρεινά μέρη. Ὅταν αἱ μεγάλαι αὗται περιουσίαι ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τὸν ὑπολογισμὸν, εὐρίσκωμεν ὅτι τὰ τρία τέταρτα τῶν Σκῶτων γαιοκτημόνων ἔχουσι κατά μέσον ὄρον 10—12,000 φράγκων ἐτήσιον εἰσοδήμα ἰδιοκτησίας. Τὰ δύο τρίτα τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐδάφους, παράγοντα τὸ ἐν τρίτον περίπου τοῦ ὅλου τῆς ἰδιοκτησίας εἰσοδήματος, εἶναι εἰς χεῖρας τῶν μεγάλων ἰδιοκτητῶν. Τὸ ἐν τρίτον τῆς ἐπιφανείας, ἀλλὰ τὸ ὅποιον μόνον παράγει τὰ δύο τρίτα τοῦ ὅλου εἰσοδήματος τῆς ἰδιοκτησίας, ἀνήκει εἰς ἄλλην κατηγορίαν. Ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία, χωρὶς νὰ ᾖ ὅλως ἀγνώστος, ἀπαντᾷται ὅμως ὀλιγώτερον διακεχυμένη, ἢ παντοῦ ἀλλαγῶν, ὀλιγώτερον και ἀπ' αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας εἶναι εὐνοϊκὸν πρὸς τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν.

Ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὴν γεωργίαν συμβαίνει σχεδὸν τὸ ἐναντίον· ἀριθμοῦνται 55 περίπου χιλιάδες ἐκμισθωτῶν, ἕκαστος τῶν ὁποίων πληρώνει κατά μέσον ὄρον 2,250 περίπου φράγκα ἐνοίκιον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην. Ἐκ τούτου πληροφορεῖται πᾶς τις ὅτι ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἢ μικρὰ, ἢ τοῦλάχιστον ἡ μεσαία γεωργία, ἢ ἡ μεγάλη, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἰδίῳ Ἀγγλίᾳ τὸ ποσὸν τοῦ μέσου ὄρου τῶν ἀγροικιῶν εἶναι διπλοῦν δηλ. 4,500 φράγκα ἐνοίκιον· ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ὄρεινὰς χώρας ἀγροικίαι πολλῶν μυριάδων στρεμμάτων, ἀλλ' ὑπάρχουσι συγχρόνως πολλαὶ εἰς τὰς πεδινὰς γαίας αἵτινες δὲν εἶναι ἐκτάσεως μεγαλητέρας τῶν 258 στρεμμάτων. Ἐν τούτοις χιλιάδες στρεμμάτων ἐν ταῖς ἐρημίαις τῶν ἀρκτικῶν ὀρέων, δὲν ἀποφέρουσι συνήθως τόσα εἴτε εἰς τὸν ἐκμισθωτὴν, εἴτε εἰς τὸν ἰδιοκτήτην αὐτῶν, ὅσα

250 στρέμματα ἐν ταῖς πλουσίαις πεδίασι τοῦ Ἐδεμβούργ και τῆς Πέρθ.

Ὁ συνήθης τρόπος τῆς διοικήσεως τῶν κτημάτων εἶναι πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸν και ἐνιαύσιοι ἐκμισθώσεις εἰσὶν ἀγνώστοι, σχεδὸν δὲ ὅλοι οἱ ἐκμισθωταὶ ἔχουσι προθεσμίας δεκαεννέα ἐτῶν. Ἡ οὐσιώδης αὕτη διαφορὰ προέρχεται ἐκ διαφορῶν αἰτιῶν. Πρῶτον μὲν οἱ Σκῶτοι ἰδιοκτήται θεωροῦσιν ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄγγλους σπουδαῖον τὸ νὰ ἔχωσι τοὺς ἐκμισθωτὰς ὑποχειρίους διὰ νὰ ἐξασκῶσιν ἐπὶ τῆς ψήφου των ἀποφασιστικὴν ἐπιρροήν· τὰ κομματικὰ συμφέροντα και αἱ πολιτικαὶ φιλοδοξίαι δὲν ἔχουσι παρ' αὐτοῖς, ὡς παρὰ τοῖς Ἄγγλοις, πολλὰ μεγάλην ζωηρότητα. Ἐπειτα δὲ ἡ ἀγροτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Σκωτίας εἶναι πολὺ νεωτέρα, ἢ παράδοσις τῶν κατὰ βούλησιν at vill ἐκμισθωτῶν δὲν ἔλαβε καιρὸν ν' ἀποκατασταθῇ παρ' αὐτοῖς και ὁ καλῆτερος συνδυασμὸς, ἐκεῖνος τῶν μακροπροθέσμων ἐκμισθώσεων, ἐπεκράτησεν ἐνταῦθα ἐξ ἀρχῆς. Ἰδομεν ἤδη ὅτι αἱ ἐνιαύσιοι ἐκμισθώσεις δὲν ἔβλαψαν πολὺ τὴν ἀγροτικὴν εὐτυχιάν τῆς Ἀγγλίας. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι, ἐὰν τὸ ἐναντίον σύστημα ἤθελεν εἰσαχθῆ, ἢ πρόοδος ἤθελεν εἶσθαι πολὺ μεγαλητέρα, τοῦθ' ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς Σκωτίας, ἐνθα ἡ χρῆσις τῶν μακροπροθέσμων ἐκμισθώσεων ἐδημιούργησεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μεθ' ὅλην τὴν ἀρχέτυπον πτωχείαν και τὴν ἀμάθειαν τῶν κατοίκων, κλάσιν ἐκμισθωτῶν ἴσην, ἂν ὄχι ἀνωτέραν, ἐκεῖνης τὴν ὅποιαν οἱ αἰῶνες ἐσχισμάτισαν ἐν Ἀγγλίᾳ.

Οἱ Σκῶτοι ἐκμισθωταὶ, τοσοῦτον γενικῶς ἄθλιοι πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν, δὲν ἔχουσιν εἰσέτι τόσα κεφάλαια ὅσα και οἱ Ἄγγλοι. Ἐν ᾧ τὸ τῆς ἐκμεταλλεύσεως κεφάλαιον εἶναι ἐν Ἀγγλίᾳ 30—40 φράγκα κατὰ στρέμμα, εὐρίσκεται 20—30 φρ. εἰς τὰς πεδινὰς γαίας και 2—3 φρ. εἰς τὰς ὄρεινὰς χώρας τῆς Σκωτίας. Οἱ Σκῶτοι ἀναπληροῦσι τὴν ἔλλειψιν ταύτην διὰ μεγάλης οικονομίας και διὰ τινος προσωπικῆς ἐργασίας, μᾶλλον ἐπιμόχθου και μᾶλλον ἐπιμελοῦς. Οἱ ἐκμισθωταὶ ἐοράζονται γενικώτερον μόνοι και οὕτω τὸ κεφάλαιόν των προβαίνει εἰς ταχυτέραν αὐξήσιν. Ἐκτὸς ὅτι παρ' αὐτοῖς ἡ ὀλιγάρκεια εἶναι κληρονομικὴ, ἀλλὰ λαμβάνουσι μεγαλητέρον μέρος και ἐκ τῆς διανομῆς τῶν προϊόντων. Ἐν ᾧ ἐν τῇ ἰδίῳ Ἀγγλίᾳ τὸ κέρδος τοῦ ἐκμεταλλευτοῦ δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἡμισυ τοῦ τῆς ἰδιοκτησίας εἰσοδήματος, ἐν Σκωτίᾳ φθάνει συνήθως τὰ δύο τρίτα και πλησιάζει μάλιστα νὰ ᾖ ἴσον αὐτοῦ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ὅλως ἰδιάζον τῇ Σκωτίᾳ και ἀποτελεῖ ἓνα τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων

τῆς ἀγροτικῆς αὐτῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀναλογία αὕτη, τοσοῦτον εὐνοῦς πρὸς τὴν πρόδον τῆς καλλιέργειας, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς μακροπροθέσμους ἐκμισθώσεις, αἵτινες δὲν ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς ιδιοκτῆτας νὰ ἔρχωνται τοσοῦτον συχνὰ εἰς τὴν διανομὴν τῶν καρπῶν ὅπως διὰ τῶν ἐνικυσίων ἐκμισθώσεων πρέπει ἐπίσης ν' ἀποδοθῆ τιμὴ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μετριοφροσύνης καὶ τῆς φρονήσεως τῶν Σκώτων ιδιοκτητῶν, οἵτινες ἔχοντες ὀλιγωτέρας ἀνάγκας πολυτελείας καὶ δαπανῶν, ἢ οἱ Ἀγγλοὶ ιδιοκτῆται, δύνανται νὰ ᾖναι ὀλιγώτερον ἀπαιτητικοὶ διὰ τὰ εἰσοδήματά των. Οὐσιωδῶς οὕτω πράττοντες (καὶ εὐτυχῶς τὸ ἐνόησαν κάλλιστα) πραγματοποιοῦσιν οἰκονομίαν διὰ τὸ μέλλον, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ πλοῦτος τοῦ γεωπόνου ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον τῆς γῆς.

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Σκωτικοῦ συστήματος ἐμφανίζεται προσέτι ὑπὸ διαφόρους ἄλλας μορφάς. Οὕτω δὲ ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἰρλανδίᾳ ἡ κατοχὴ μιᾶς ἐκμισθώσεως θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς ιδιοκτησία προσωπικὴ ἢ κινητὴ, καὶ ἐπομένως διαιρετὴ εἰς ἴσα μέρη μεταξὺ τῶν κληρονόμων ἀποβιώσαντός τινος ἀρχηγοῦ οἰκογενείας. Ἐν Σκωτίᾳ, ἡ κατοχὴ μιᾶς ἐκμισθώσεως θεωρεῖται ὡς ιδιοκτησία πραγματικὴ ἢ ἀκίνητος καὶ ὡς τοιαύτη ἀνήκουσα ὀλόκληρος εἰς τὸν πρωτότοκον, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι *ρόμμιον κληρονόμον heir at law*. Τὸ ἀντίθετον σύστημα ἔσχεν ἐν Ἰρλανδίᾳ καταστρεπτικὰς συνεπείας καὶ μολονότι δὲν εἶναι ἡ κυρία αἰτία τοῦ κακοῦ αὐτῆς, ὑπῆρξεν ὁμως ἐν τῶν κυριωτέρων ὀργάνων αὐτῆς. Τὸ Σκωτικὸν δίκαιον δὲν εἶχεν ἀκριβῶς ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ γενικεύσῃ ἐν τῷ τόπῳ τὴν μεγάλην γεωργίαν, διότι αὕτη ἀποτελεῖ μᾶλλον τὴν ἐξαίρεσιν καὶ οὐχὶ τὸν κανόνα, ἀλλὰ μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀναχαιτίσῃ μὲν τὴν μεγάλην αὐτῆς ὑποδιαίρεσιν, ν' ἀναπτύξῃ δὲ τὸ πνεῦμα τῆς βιομηχανίας. Τὰ νεώτερα τέκνα ἐκάστου Σκώτου ἐκμισθωτοῦ γνωρίζουσιν ἐκ προοιμίων ὅτι οὐδὲν ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐκμισθώσεως τοῦ πατρὸς των, καὶ ζητοῦσιν ἀλλαγῆναι τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεώς των. Καὶ πάλιν ὁ πρωτότοκος προπαρασκευάζεται πρῶτως εἰς τὸ νὰ δεχθῆ τὴν κληρονομίαν ἣτις τὸν περιμένει καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ γόνιμον. Τοῦτο δὲ εἶναι νέα καὶ εὐφυστάτη ἐφαρμογὴ τοῦ δικαιώματος τῆς πρωτοτοκίας εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἐδάφους. Ἡ φυσικὴ κίνησις ἣτις, εἰς τινα ἐν προόδῳ κοινωνίαν, ὀφείλει νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τῆς γῆς καὶ φέρῃ πρὸς ἄλλας βιομηχανίας τὸ πλεονάζον τοῦ πλθυσμοῦ, ἐννοεῖται διὰ τοῦ νόμου τούτου, ἄνευ τοῦ ὁποίου, ἢ πρὸς

τὴν ὑποδιαίρεσιν τοῦ ἐδάφους κλίσις ἠδύνατό νὰ ᾖναι μέγας κίνδυνος διὰ τὴν Σκωτίαν· τοῦτο ὁμως δὲν ὑπάρχει ἐν Ἀγγλίᾳ ὅπου αἱ ἰδέαι καὶ αἱ συνθεσῖαι τείνουσι μᾶλλον πρὸς τὴν ἀντίθετον ὑπερβολὴν.

Ἐν ταῖς πλείσταις τῶν σκωτικῶν ἐκμισθώσεων, ἰδίως ὅταν πρόκηται περὶ ἀγροικῶν καταλλήλων διὰ τὰ σιτηρὰ, τὸ ἐνοίκιον δὲν ὀρίζεται εἰς χρηματικὸν ποσὸν πληρωτέον, ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ, ἀλλὰ τοῦτο ποικίλλεται ἐν τῷ συνόλῳ ἢ ἐν μέρει, κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν τοῦ κέρδους, δηλ. ἀντιπροσωπεύει μιαν τακτικὴν εἰς εἶδος φορολογίαν, μεταβαλλομένην δὲ εἰς χρήματα κατὰ τὴν τρέχουσαν ἀγοραίαν τιμὴν, μετ' ἐνδείξεως τοῦ ἀνωτάτου καὶ τοῦ κατωτάτου ὄρου, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ καταντήσωσιν ὑπέρτεροι κατὰ τὰ ἔτη τῆς σιτοδείας ἢ τῆς εὐφορίας· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἐκμισθωτὴς εἶναι ἐξησφαλισμένος ἐναντίον τῶν αἰφνιδίων εἰς τὰς τιμὰς τῶν ζωαρκειῶν καὶ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος μεταβολῶν. Ἡ συμφωνία αὕτη μεταδίδεται ὁσημέραι ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς τελευταίας κρίσεως, καὶ θεωρεῖται ὡς πρόδοδος ἐπὶ τοῦ παγίου εἰσοδήματος· ιδιοκτησίας.

Τέλος πάντων καταγοῦσιν ἐν Σκωτίᾳ ὅλα τὰ δῶρα, πᾶσαν ἔκτακτον δαπάνην γενομένην κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀγροικίᾳ εἰσοδὸν τοῦ ἐκμισθωτοῦ, πᾶσαν ἀποζημίωσιν πρὸς τὸν ἐξερχόμενον ἐκμισθωτὴν, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουσιν ἐν Ἀγγλίᾳ *tenant right*. Θέλω ἐξετάσει περαιτέρω τὸ μέγα τοῦτο ζήτημα τῶν *tenant right* ὅταν ὁμιλήσω περὶ Ἰρλανδίας· ἀρκεῖ δὲ νὰ εἶπω ἐνταῦθα ὅτι ἡ περὶ τούτου γνώμη εἶναι ἤδη σχηματισμένη ἐν Σκωτίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀποφεύγουσι πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἐπιφορτίσῃ μὲ θάρα ἀνωφελῆ τὸν ἐκμισθωτὴν ὅταν εἰσέρχηται εἰς τὴν ἐκμισθωσιν καὶ νὰ ἐλαττώσωσιν οὕτω τὸ ὁποῖον διαθέτει οὗτος κεφάλαιον. Ὡς ἐνιαύσιος ἐποχὴ τῆς ἀνανεώσεως τῶν ἐκμισθώσεων εἶναι προσδιωρισμένη ἡ ἡμέρα τῆς ἐαυρῆς τῆς Πεντηκοστῆς δηλ. ἐν τῇ εὐνοϊκωτέρᾳ ἐποχῇ, καὶ ἦν αἱ σποραὶ ἔχουσι καιρὸν νὰ γεινώσιν ἐν δέοντι καὶ καλῶς.

Πάντα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἐκμισθώσεων οὐδαμοῦ ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον σπουδῶν τοσοῦτον ἐμβριθῶν ὅσον ἐν Σκωτίᾳ, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐβασαν οἱ Σκῶτοι εἰς τὴν τελειότητα.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ἠδυνήθησαν νὰ παραμελήσωσι τὴν περὶ τούτων ἔρευναν, διότι ὁ χρόνος καὶ ὁ γενικὸς πλοῦτος ἀντικατέστησαν

τὰ πάντα· ἀλλ' ἐν Σκωτία ἔνθα εἶχον ἀνάγκην νὰ τρέξωσι ταχέως καὶ ὅπου ἤρχισαν μὲ μικρὰ μέσα, ἐδέησε μεγάλως νὰ ἐνασχοληθῶσιν ἐμβριθῶς περὶ τῶν εὐνοϊκωτέρων διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς ὄρων. Τὸ πᾶν διευθύνθη πρὸς τὸν ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν, πρὸς τὸν ἀπαρισμὸν κεφαλαίων τῶν ἐκμισθωτῶν. Δὲν πρέπει νὰ ὑπάγῃ τις εἰς τὴν ἰδίως Ἀγγλίαν, ἀλλ' εἰς τὴν Σκωτίαν διὰ νὰ ζητήσῃ πρότυπα, ὅταν σκέπτηται νὰ εἰσάξῃ τὴν τακτικὴν ἐκμισθωσιν, εἰς τόπον ἐν ᾧ δὲν ὑπάρχει οὕτη καὶ νὰ μεταβάλλῃ ἀμαθεῖς καὶ πτωχοὺς γεωργοὺς, τοὺς κολλίγους, τοὺς ὑπομισθίους ὑπρέτας, εἰς ἐκμισθωτὰς εὐφρεῖς καὶ εὐπόρους. Τὸ Σκωτικὸν σύστημα δὲν ἀρέσκει εἰς ὅλους, διότι ἐπεριδέεται ἐπὶ μεγάλης τινὸς σειρᾶς θυσῶν ἐκ μέρους τῶν ἰδιοκτητῶν· μακροπρόθεσμοι ἐκμισθώσεις, μετρίαισι τοῦ τῆς ἰδιοκτησίας εἰσοδήματος, πληρωμὴ εἰς εἶδος· τέλος πρέπει νὰ δίδῃ τις εἰς τὸν μηδὲν ἔχοντα γεωργὸν τὰ μέσα νὰ κερδίξῃ κατὶ τι καὶ ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι αἱ θυσίαι αὗται ἐνοήθησαν λίαν καλῶς. Κατὰ μέσον ὄρον τὸ τῆς ἰδιοκτησίας εἰσόδημα εἶναι τοσοῦτον ὑψωμένον εἰς τὰ καλὰ μέρη τῆς Σκωτίας ὅσον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ· εἰς τινὰ μάλιστα μέρη ἀναβαίνει καὶ ἀνωτέρω τοῦ ἀγγλικοῦ, καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀγροικῶν τούτων, ἄλλοτε τοσοῦτον πτωχὸν, παρουσιάζει σήμερον εὐφρόσυνον καὶ ἐκπληκτικὴν ὄψιν εὐπορίας.

Εἰς τὴν ἐξαιρέτον θεσμοθέτησιν τῶν ἐκμισθώσεων προσετέθη ἄλλη τις αἰτία προόδου, ἧτις δὲν ὑπάρχει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ἧτις εἶναι τὸ καλῆτερον σύστημα ἐκ τῶν γνωστῶν μέσων τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν πιστωτικῶν καθιδρυμάτων.

Οἱ Ἄγγλοι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ποιοῦσι μεγάλην χρῆσιν τῶν πιστωτικῶν ὀργανισμῶν, καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς ὑπαρξίς τῶν ἀρχαίων τραπεζῶν ἀποτελεῖ ἐν τῶν στοιχείων τῆς δυνάμεώς των, ἀλλὰ κυρίως διότι εἶναι ἀρχαῖος ὁ ὀργανισμὸς τῶν τραπεζῶν τούτων ἀποδεικνύεται ἀτελής ὡς πρὸς πολλά. Ἡ ἀφθονία ὅμως τῶν παρ' αὐτοῖς κεφαλαίων ἀναπληροῖ κατὰ μέγα μέρος τὸ ἔλλειπον· ἄλλως τε ὑπάρχει ἐν Ἀγγλίᾳ τοσοῦτον μεγάλη θερμότης διὰ κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ διὰ τὰς δαπάνας τῆς πολυτελείας, ὥστε ἡδύνατο νὰ καταντήσῃ λίαν ἐπικίνδυνος μεγαλητέρα ἔκτασις τοῦ ὀργάνου τούτου, τοῦ τοσοῦτον δραστηρίου καὶ διὰ τὸ καλὸν καὶ διὰ τὸ κακόν. Ἐν Σκωτίᾳ, ἡ ἀπάθεια, ἡ ἀκρίβεια, ἡ ἐγκράτεια, τὸ ὑπολογιστικὸν πνεῦμα, εἰσὶ προτερήματα τοσοῦτον ἐθνικὰ, ὥστε ἡδυνήθη νὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἐν

αὐτῇ εὐρύτατον σύστημα ἐμπορικῆς πίστεως καὶ ν' ἀποφέρῃ τοὺς λαμπροτέρους καρπούς. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀδιάφορον ὅτι ἡ Σκωτία εἶναι πατρίς τοῦ Ἀδάμ Σμιθ· ὅλοι οἱ συμπατριῶται τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς εἰσὶ ποτισμένοι ἀπὸ τὸ σκεπτικὸν καὶ θετικὸν αὐτοῦ πνεῦμα. Οὐδαμῶς ἀλλαγῶν γινώσκουσι καλῆτερα νὰ ὑπολογίζωσι τὰ πάντα. Αἱ Σκωτικαὶ τράπεζαι ὑπῆρχον ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σμιθ, αὐτὸς ὁ ἴδιος μάλιστα περιγράφει λεπτομερῶς τὸν μηχανισμόν αὐτῶν, καὶ αὐτὰς ὑπαινιττόμενος ἔκαμε τὴν τοσοῦτον συχὰ ἐπαναλαμβανομένην ταύτην σύγκρισιν. «Ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος, οἵτινες κυκλοφοροῦσιν ἐν τινι τόπῳ, δύνανται, λέγει, νὰ συγκριθῶσι πρὸς μέγαν δρόμον, ὅστις καίτοι συντελεῖ εἰς τὸ νὰ φθάνωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ χόρτα, δὲν παράγει μόλον τοῦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος· οὔτε ἕνα κόκκον σίτου· αἱ ἐργασίαι συννετῆς τραπεζῆς, ἀνοιγούσης ἐραεῖρόν τινα ὁδόν, βοηθοῦσι θαυμασίως τόπον τινὰ νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἐπιφάνειάν του εἰς λιμῶνας καὶ εἰς σιτοφόρους ἀγροὺς καὶ ν' αὐξήσῃ οὕτω τὰ προϊόντα τῆς γῆς του.»

Ἴδου δὲ εἰς τί συνίσταται ὁ ὀργανισμὸς τῶν τραπεζῶν τῆς Σκωτίας· ὑπάρχουσιν ἐν συνόλῳ δεκαοκτώ, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπτὰ ἔχουσι κεφάλαιον πλεόν τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου λιρῶν, (29 ἑκατομμύρια δραχμῶν), καὶ ἐδρεύουσιν εἰς τὰς σημαντικωτέρας πόλεις, καλύπτουσαι διὰ τῶν κλάδων των ὁλόκληρον τὴν χώραν· δὲν ὑπάρχει περιοχὴ, ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ᾦναι, ἧτις νὰ μὴ ἔχῃ ἐν τοῦλάχιστον πρακτορεῖον τραπεζικόν· ἀριθμοῦνται τετρακόσια περίπου τοιαῦτα πρακτορεῖα, διεσπαρμένα καθ' ὅλην τὴν Σκωτίαν, ἧτοι ἀνά ἕν εἰς ἕξ χιλιάδας ψυχῶν· ἐν Γαλλίᾳ ἔπρεπε νὰ συστηθῶσιν ἕξ χιλιάδες τοιούτων πρακτοριῶν διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀναλογία πρὸς τὰ τῆς Σκωτίας. Αἱ τράπεζαι αὗται θέτουσιν ὅλαι εἰς κυκλοφορίαν χαρτονομίσμα, πληρωτέον τῇ ἐμφανίσει τοῖς μετρητοῖς, λαμβανόμενον δὲ μὲ τόσῃ ἐμπιστοσύνην, ὥστε σήμερον ὅλος ὁ κόσμος προτιμᾷ τὰ χαρτονομίσματα τῶν τοιούτων τραπεζῶν ἀπὸ τὸ μεταλλικόν, καὶ δι' αὐτὰς τὰς ἐλαχίστας πληρωμὰς. Τὸ κυρίως νόμισμα σχεδὸν ἀπεκλείσθη τῆς κυκλοφορίας· ὑποθέτουσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν ὅλῃ τῇ Σκωτίᾳ πλεόν τῶν 10—12 ἑκατομμυρίων φράγκων νόμισμα μεταλλικόν. Ὅσον καὶ ἂν ᾦναι προωδευμένη ἡ Ἀγγλία δὲν ἔφρασεν ὅμως εἰσέτι εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον, οὔτε διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τραπεζῶν τῆς· οὔτε διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης τὴν ὁποίαν ἐμπνεύουσιν αὗται.

Οὐδέποτε εἶδον ἐν Σκωτία τὰς αἰφνιδίους ἐκείνας ἀπαιτήσεις τῆς ἐξαργυρώσεως τῶν τραπεζικῶν γραμματίων τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι *ειπδρομὴν* κατὰ τῶν τραπεζῶν *run on the bank*, τοσοῦτον συχνὰς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Ἰρλανδίᾳ· ἐκτὸς τῆς συνηθείας, ἣτις ἔχει μεγάλην δύναμιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἣτις ὅταν σημεῖόν τι ᾖναι γενικῶς παραδεδεγμένον εἰς τὰς ἡμερουσίους συναλλαγὰς, συντηρεῖ πάντοτε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Ἐκτὸς τῆς διακρινοῦσης τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀταραξίας, ἣτις δὲν ἀφίεται εὐκόλως νὰ ἐκφοβίζηται, ἡ θαυμασία αὕτη ἀσφάλεια ἔχει καὶ βάσεις ἐδραιωτάτας· διότι κατὰ τὸν ἀγγλικὸν νόμον ὄχι μόνον ὅλοι οἱ μέτοχοι τραπεζῆς τινὸς εἰσὶν ἀλληλέγγυοι ἐγγυηταὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς τραπεζῆς μέχρι τοῦ ὅλου τῆς προσωπικῆς αὐτῶν περιουσίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκδοσις τῶν γραμματίων περιορισθῆ μὲν ἀπὸ τοῦ 1845 διὰ νόμου, πρὸ δὲ τοῦ 1845 διὰ τῆς συνηθείας, εἰς τὸ τρίτον μόνον τοῦ ὅλου κεφαλαίου, (ἐκτὸς μόνον ὅταν προστεθῆ ἄλλη παρακαταθήκη εἰς νόμισμα πάντοτε διαθέσιμον, τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει τὸ περιπλέον ἐκδοθὲν ποσὸν τῶν τραπεζικῶν γραμματίων)· καὶ ἐπειδὴ αἱ τράπεζαι εἰσὶν ὑποχρεωμέναι νὰ ἐξοφλῶσι τοὺς μεταξύ των λ/σμοὺς δις τῆς ἐβδομάδος, τὰ ἐν τῇ ἐμφανίσει γραμματίᾳ των ἐξασκοῦσι τοιαύτην ἀμοιβαίαν ἐξέλεγχιν, ἣτις καθιστᾷ ἀδύνατον πᾶσαν ὑπερβάλλουσαν ἐκδοσιν αὐτῶν.

Ἄρῳ ἄπαξ ἡ πίστις αὐτῶν ἐστερεώθη οὕτως, ἡ χρῆσις τὴν ὁποίαν ποιοῦσιν αὐτῆς ἀπεδείχθη ὠφελιμωτάτη· αὗται δέχονται πᾶσαν παρακαταθήκην ποσότητος ἀνωτέρας τῶν 250 φράγκων, καίτοι δὲ ἡ ποσότης αὕτη δύναται νὰ λαμβάνηται ὑπὸ τῶν καταθετῶν ὅταν θέλωσι, πληρῶνουςι μόνον τοῦτο αἱ τράπεζαι τόκον δι' αὐτὰ 2 καὶ ἡμισυ ἕως 3 τοῖς 0/0· ἐπικρατεῖ δὲ γενικὴ συνήθεια νὰ μὴ βαστῶσι παρ' ἑαυτοῖς χρήματα, ἀλλ' ἔχουσι πάντες ἀνοικτὸν λογαριασμὸν ἐν τῇ πλησιεστέρᾳ τράπεζῃ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἕκαστος καταθέτει καὶ λαμβάνει ἀναλόγως τῶν δαπανῶν καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ. Δὲν δύναται νὰ φαντασθῆ τις πόσον ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι εὐνοϊκὴ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς οικονομίας ὄλων τῶν κλάσεων τῆς κοινωνίας ἐκείνης. Οἱ ὑπηρεταὶ καὶ οἱ ἐργαταὶ ἔχουσι ὡσαύτως τὸν ἀνοικτὸν λογαριασμὸν των ἐν τῇ τράπεζῃ, ὡς καὶ οἱ κύριοι αὐτῶν, ἅμα ὡς δυνήθωσι νὰ συνάξωσι 10 λίρας στερλίνας.

Τὸ σύνθημα πλεόνασμα τῶν ἀνοικτῶν τούτων λογαριασμῶν δὲν μένει ἀδρανὲς, διότι αἱ τράπεζαι τὸ δανεῖζουσι πρὸς ἐκείνους οἱ-

τινες παρουσιάζουσι ἀρκούσας ἐγγυήσεις, πρὸς 4 ἢ 5 τοῖς 0/0. Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν προεξοφλήσεων τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγμάτων, πᾶς ἄνθρωπος, γνωστὸς ὡς εὐφυῆς, ἐργατικὸς καὶ τίμιος, παρουσιάζόμενος εἰς τὴν τράπεζαν συνωδευμένος ὑπὸ ἀξιοχρέων ἐγγυητῶν δύναται νὰ ἐπιτύχη τὴν ἀνοιξιν πιστώσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν ὁποίαν ἐμπνέει ἐμπιστοσύνην· τοῦτο δὲ ὀνομάζουσι ταμειυτηρίου λογαριασμὸν. Αἱ πιστώσεις αὗται δι' ὅλην τὴν Σκωτίαν ἀναβαίνουσι εἰς 100—150 ἑκατομμύρια φράγκων· οἱ λαμβάνοντες καταβάλλουσι ὅλας τὰς προσπάθειάς εἰς τὸ ν' ἀποτίωσιν ἐμπροσθέντως τὰ ὀφειλόμενα, οἱ δὲ ἐγγυηταὶ φροντίζουσι νὰ ἐπιτηρώσιν αὐτοὺς, καὶ οὕτω τὸ προσωπικὸν τῶν ὀφειλετῶν τούτων ἀλλάζει ἀδιαλείπτως· ἀλλ' ἡ ποσότης αὕτη τῶν 100—150 ἑκατομμυρίων φράγκων, διανεμομένη εἰς ὅλους ὅσοι ἀρχίζουσι τὰς ἐπιχειρήσεις των μὲ μικρὸν κεφάλαιον, ἐπήνεγκε τὰς εὐτυχεστέρας συνεπειάς ἐπὶ τῆς βιομηχανικῆς καὶ γεωργικῆς ἀναπτύξεως, καὶ τοσοῦτον ἐπιτυχῆς ἀποδεικνύεται ἡ ἐκλογή τῶν τραπεζῶν ὡς πρὸς τὰ άτομα ἐκεῖνα πρὸς ἃ χορηγοῦσιν αὗται τὰς πιστώσεις των, ὥστε ὀλίγοι μεταξὺ τῶν πιστουμένων ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών των.

Ὁ θαυμάσιος οὗτος μηχανισμὸς παράγει ἀπίστευτον εὐκολίαν εἰς τὰς συναλλαγὰς· αἱ ὀπωσοῦν σημαντικαὶ πωλήσεις καὶ αἱ ἀγοραὶ συμψηφίζονται δι' ἀπλῶν ἐγγράφων μεταβιβάσεων καὶ ἐκδοσις μικρᾶς ποσότητος τραπεζικῶν γραμματίων ἀρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς δραστηριωτάτης ταύτης κυκλοφορίας. Ἡ γεωργία ὀφελεῖται ἐκ ταύτης, ὡς καὶ ἡ βιομηχανία· δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ χρήματα δὲν λείπουσι ποτὲ, κατὰ τινὰ εὐλογον ἀναλογίαν, οὔτε εἰς τὰς κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις οὔτε εἰς τὴν γεωργικὴν βιομηχανίαν. Ἐκαστος θεωρεῖ τιμὴν του νὰ μὴ καταχρασθῆ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης τῶν τραπεζῶν καὶ τοῦτο διατηρεῖ τὴν γενικὴν πίστιν ἄλλως τε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γνωρίζονται μεταξὺ των εἰς τὰς μικρὰς ταύτας κωμπολεις, ἕκαστη τῶν ὁποίων ἔχει ἴδιον δανειστικὸν κατάστημα, καὶ τὰ πάντα γίνονται ἐν τῷ φανερῷ καὶ ὑπὸ τὴν κοινήν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἐπίβλεψιν. Ὅταν ἐκμισθωτῆς τις δανεῖζηται εἰς τὴν τράπεζαν, εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλους ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν δανεῖζεται· αἱ τράπεζαι αὗται δανεῖζουσι καὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ, ἀλλὰ σπανίως καὶ πάντοτε εἰς μικρὰς προθεσμίας, καίτοι· ἐξασφαλίζονται ἀρκούντως ἀπὸ τὰς αὐστηρὰς διατυπώσεις τῆς ἀγγλικῆς ὑποθήκης, ἣτις εἶναι ἰσχυρὰ ὡς ἡ ἐν Γαλλίᾳ καταναγκαστικὴ ἐκποίησης. Τὰ ὑποθηκικά δά-

νεια παρέχουσιν ὀλιγωτέραν ἀμεσον ὠφελιμότητα πρὸς τὴν γεωργίαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Σκωτίᾳ, ἢ ἐν Γαλλίᾳ, διότι ἐκεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς εἶναι ὅλως χωρισμένη ἀπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν. ἔχουσι μολοντούτο καὶ ταῦτα τὴν σπουδαιότητά των ἐξ αἰτίας τῶν προκαταβολῶν τὰς ὁποίας ὁ ἰδιοκτήτης εὐρίσκεται συχνά ὑποχρεωμένος νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τὰς βελτιώσεις τῶν κτημάτων του καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην ἢ οἰανδήποτε ἄλλην, τὰ χρήματα ἀφθονοῦσι καὶ δανεῖζονται ὑπὸ καλοῦς ὄρους. Ἰδίως δὲ αἱ ἐν τῷ Ἡνωμένῳ Βασιλείῳ ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρίαι τῆς ζωῆς δανεῖζουσιν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ ὑποθήκῃ τὰ κεφάλαιά των.

Συγχρόνως δὲ ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασπαρῶσιν αἱ παντὸς εἶδους καλαὶ καλλιεργητικαὶ μέθοδοι εἰσὶν ἐν χρήσει ἐν Σκωτίᾳ, τοῦλάχιστον ὅσον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ ἐταιρία τῆς γεωργίας τῆς Σκωτίας χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1784, καὶ προηγήθη τῆς συστάσεως τῆς βασιλικῆς ἐταιρίας τῆς γεωργίας τῆς Ἀγγλίας κατὰ ἡμισυ αἰῶνα· σύγκειται δὲ αὕτη ἐκ 3000 μελῶν, ἡ ἐτησίᾳ συνδρομὴ τῶν ὁποίων εἶναι 30 φράγκα καὶ δύναται νὰ ἐξαγορασθῇ διὰ μιᾶς μόνης πληρωμῆς, διαφόρου κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκ 200 --- 300 φράγκων. Ὁ νῦν πρόεδρος τῆς ἐταιρίας ταύτης εἶναι ὁ δούξ τοῦ Ρόξβούργ (Roxburg), οἱ δὲ δούκες Βουκλεύγγ (Bucleug), τοῦ Σουθερλάνδ, τοῦ Ἀμιλτὸν, τοῦ Μοντροῦξ ἐξεπλήρωσαν διαδοχικῶς τὰ καθήκοντα τοῦ προέδρου, ἀντιπρόεδροι δὲ εἰσὶν οἱ λόρδοι Ἀβερδὴν, Βρηθαλδάν, Δαλαουζί, Δούγλας κ.λ. Ἡ ἐταιρία διανέμει κατ' ἔτος πολλὰ βραβεῖα διαφόρων κλάσεων εἰς τὰς ἐτησίας ἐκθέσεις καθ' ἃς διαγωνίζονται αἱ γεωργικαὶ μέθοδοι, αἱ εἰδικαὶ καλλιέργειαι, δένδρα καὶ δενδροφυτεῖαι, α. μέθοδοι τῶν ἐκχερσώσεων τῶν ἀκαλλιεργήτων γαιῶν, αἱ γεωργικαὶ μηχαναὶ, κτήνη παντὸς εἶδους, τὰ προϊόντα τῆς γαλακτοουργίας, σχέδια ἀγροτικῶν κατοικιῶν, κ.λ. οἱ διαγωνισμοὶ οὗτοι ἀτοπερατοῦνται συνήθως διὰ τινος μεγάλου συμποσίου ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ τῆς τελευταίας τάξεως ἐμισθωτῆς δύναται νὰ καθήσῃ πλησίον τοῦ ἐπισημοτέρου ἀριστοκράτου, καὶ ἔχουσι τὰ συμπόσια ταῦτα τὸσαύτην φήμην ὅσον καὶ ἐκεῖνα τῆς ἀντιζήλου αὐτῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἐταιρία αὕτη ἔχει ἐν Ἐδιμβούργ ἀγροτικὸν μουσεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχουσι τὰ πρότυπα ὄλων τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐν χρήσει ἐργαλείων, δείγματα ὄλων τῶν καλλιεργουμένων δημητριακῶν καρπῶν, ὁμοιώματα ἰκριβῆ τῶν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ διαγωνισμοῦ βραβευθέντων ζώων. Ὁ μέγας σιτέμπορος (marchand grainetier), Κ. Πέτρος Λάσσον ἔχει τὸ ὠραιότερον κατάστημα ἀφ' ὅσα ὑπάρχουσι τοῦ εἶδους τούτου. Πάντες ἐθαύ-

μασαν τὴν τῷ ὄντι μοναδικὴν συλλογὴν τῶν δημητριακῶν καρπῶν τὴν ὁποίαν ἐπεμψεν εἰς τὴν κατὰ τὸ 1851 παγκόσμιον ἐκθεσιν.

Εἰδικαὶ ἐφημερίδες, μικρὰ βιβλία εὐθηνά, τοπικαὶ συναθροίσεις τοῦ λαοῦ, διδασκαλίαι μαθημάτων διὰ συνεισφορᾶς πολυπλασιάζουσιν, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, τὰ μέσα τῆς μεταδόσεως τῶν ὀρθῶν ἰδεῶν· μέγα δὲ μαρτύριον τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται ἐν Σκωτίᾳ εἰς τὰς σπουδὰς ταύτας, εἶναι ἡ πρὸ πολλοῦ ᾗδη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ἐδιμβούρου σύστασις εἰδικῆς ἐδρας τῆς γεωργίας, κατεχομένης ἀπὸ τοῦ 1853 ὑπὸ τοῦ περιφήμου Δαβίδ Λόβ (David Low).

Ὅλαι αὗται αἱ ἐνθαρρύνσεις, ὅσον ἰσχυραὶ καὶ ἀν ᾗναι, δὲν ᾗθελον ἀρκέσει βεβαίως νὰ ἐξηγήτωσι τὴν θαυμασίαν πρόοδον τῆς σκωτικῆς γεωργίας, διότι αὗται ὑπῆρξαν τὰ ὄργανα, καὶ οὐχὶ αἱ αἰτίαι τῆς προόδου ταύτης· αἱ ἀληθεῖς αἰτίαι αὐτῆς εἰσὶν αἱ αὐταὶ ὡς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ· καὶ ἐὰν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὑπῆρξαν ταχύτερα, τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι αὗται παρήχθησαν διαμιᾶς καὶ οὐχὶ καθυμνῶν. Εἰσὶ δὲ αὗται ὁ βιομηχανικὸς πλοῦτος καὶ αἱ ἐλεύθεραι θεσμοθεσίαι.

Ἐὰν ἡ ἱστορία τῆς βιομηχανίας τῆς Ἀγγλίας διατελῇ θαυμασμοῦ ἀξία, τί πρέπει νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς σκωτικῆς βιομηχανίας; Ἐν μόνον παράδειγμα ἀρκεῖ ὅπως κρίνωμεν περὶ αὐτῆς. Ὁ πληθυσμὸς τῶν κομητειῶν τοῦ Λανάρκ (Lanark) καὶ καὶ Ρανφρέβ (Renfrev), αἵτινες εἰσὶν ἡ κυριώτερα ἐδρα τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς δραστηριότητος, ἐν διαστήματι ἐκατὸν ἐτῶν ἐξ 100,000 ψυχῶν ἀνέβη εἰς 600,000! μόνη δὲ ἡ πόλις Γλασκὼβ (Glasgow) ἐξ 20,000 κατοίκων ἀριθμεῖ σήμερον πλεον τῶν 400,000! Ἡ κοιλὰς τῆς Κλύδης (Clyde), ἄλλοτε ὅλως ἔρημος ἀμιλλᾶται σήμερον πρὸς τὴν πλουσίαν κομητείαν τοῦ Λαγκάστρ διὰ τῶν ἀνθρακωρυχείων τῆς, τῶν βιομηχανικῶν τῆς καταστημάτων παντὸς εἶδους, καὶ διὰ τῆς μεγίστης ναυτικῆς κινήσεως. Ὁ μὲν σπόρος τόσοου πλοῦτου ὑπῆρχε βεβαίως κατὰ τὸ 1750, ἀλλὰ τὰ ἀγγλικά κεφάλαια, βοηθούμενα ἀπὸ τὸ ἐργατικὸν καὶ ὀλιγαρκὲς τῶν Σκώτων, μετέβαλον εἰς τοιοῦτον τρόπον ἐν διιστήματι ὀλίγων ἐτῶν ἔρημον καὶ ἄγονον ταύτην γῆν· μέγα αἱ καταπειστικὸν τοῦτο παράδειγμα περὶ τοῦ τί δύναται νὰ κατορθώσῃ, διὰ τόπον πτωχὸν καὶ στεροῦμενον βιομηχανίας, ὁ προσεταιρισμὸς αὐτοῦ μετὰ τόπου πλουσίου καὶ βιομηχανοῦ ᾗδη. Ἐν ὅσῳ ἡ Σκωτία ἔμενε χωρισμένη ἀπὸ τὴν

Ἀγγλίαν και ἐγκαταλελειμμένη εἰς τὰς ἰδίαις δυνάμεις, ἐζη ζῶν φυτολογικὴν ἀλλ' ἅμα ὡς εἰσήχθησαν αὐτῇ τὰ κεφάλαια και τὰ παραδείγματα τῆς ἰσχυρᾶς γείτονός της ἔλαβεν ἀμέσως ὀρμὴν ἀπαράμιλλον πρὸς τὴν πρόοδον.

Τὴν βιομηχανικὴν ταύτην ὀρμὴν παρηκολούθησεν, ὡς παντοῦ, ἀνάλογος γεωργικὴ πρόοδος. Ἐπειδὴ, καθ' ὅσον τὸ ἐμπόριον και τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα πολλαπλασιάζουσι τοὺς εἰς αὐτὰ ἐργαζομένους ἀνθρώπους και αὐξάνουσι τὰ ἡμερομίσθια αὐτῶν, κατὰ τοσοῦτον ἡ γεωργία καταβάλλει νέας προσπάθειαις διὰ νὰ διαθρέψῃ τὸν ἀδιαλείπτως αὐξανόμενον τοῦτον πληθυσμόν. Ἐν τόπῳ τοσοῦτον μικρῷ, ὡς ἡ Σκωτία, ἀρκεῖ μέρος τι καλῶς κατωκημένον ὡς τὸ Γλασκῶβ και τὰ παραοτήματά του ὅπως φέρῃ ἐπαισθητὴν ζήτησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

Ἐκτὸς τούτου ἡ ἔνωσις τῶν δύο τούτων τόπων, ἕνεκα τῆς ὁποίας κυρίως ἐπλούτισε κατ' ἀρχὰς ἡ σκωτικὴ γεωργία, ἠνέωξε και εἰς τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῆς Σκωτίας τὴν παμμεγίστην ἀγορὰν αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας. Ἔτι και σήμερον, μεθ' ὅλην τὴν τοπικὴν κατανάλωσιν, γίνεται μέγα ἐμπόριον ἐξαγωγῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῆς Σκωτίας εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἀγοράς.

Ἐκ τῶν λειμῶνων τοῦ Γκαλλοδᾶυ και τοῦ Φορφερσιᾶρ και ἐκ τοῦ θάθους τῶν Ὀρεινῶν χωρῶν, καταβαίνουνσι κατ' ἔτος χιλιάδες νέων κτηνῶν τὰ ὅποια μεταφέρονται εἰς τὰς δυτικὰς χορτοφόρους χώρας διὰ νὰ αὐξήσωσι και παχυνθῶσι· και βλέπει τις ἐκάστοτε φθάνοντας μέχρι τῶν ἀγορῶν τοῦ Λονδίνου, ἐν αἷς εἰσὶν ἐπιζήτητοι διὰ τὴν ποιότητα τοῦ κρέατός των, τοὺς βόας τῶν vest higlands με τρίχας κατσαράς, τοὺς μαύρους βόας τῶν Ἀγγιους, τοὺς ἀκεράτους βόας τοῦ Γκαλλοδᾶυ, λίαν εὐδιακρίτους ἐκ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν χαρακτήριον, ὡς ἔρχονται εἰς μεγάλας ἀγέλας, προωρισμένοι διὰ τὰ σφαγεία τῶν Παρισίων, οἱ ἐρυθρότριχες βόες τῆς Ὠβέρνης, οἱ λευκότριχες τοῦ Σιαρολέ, οἱ μαυροῦθεροι τῆς Βανδέας, οἱ κοκκινότριχες τοῦ Λιμουζέν, οἵτινες εὐκόλως ἀναγνωρίζονται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ποικιλοχρῶν φυλῶν τῆς Νορμανδίας και τῆς Βρετανίας. Ἡ Σκωτία στέλλει πρὸς τούτοις εἰς τὴν Ἀγγλίαν μέγα μέρος τοῦ ἐν αὐτῇ παραγομένου σίτου και διατηρεῖ μόνον τὴν βρώμην και τὴν κριθὴν πρὸς ἰδίαν κατανάλωσιν. Οὕτω δὲ ἐν διαστήματι ἑκατὸν ἐτῶν ἐξήγαγε και ἐπώλησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν προϊόντα ἀξίας πολλῶν δισεκατομμυρίων.

Ἀλλὰ τὸ ὠραιότερον δῶρον τὸ ὁποῖον ἡ Ἀγγλία ἔδωκε πρὸς τὴν Σκωτίαν, ἐνώσασα αὐτὴν εἰς ἑαυτήν, εἶναι τὸ συνταγματικὸν σύστημα και τὸ πολιτικὸν της πνεῦμα, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ ὅλα τ' ἄλλα.

Ἡ Σκωτία ἦτο μέχρι τοῦ 1750 ἡ ἀκρόπολις τοῦ φεουδαλικῆς συστήματος και ἤχευε ν' ἀνοίγῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κιουλλοδέν (Culloden)· ἀλλὰ τὸ αἶσθημα καλητέρας τάξεως πραγμάτων ἔκαμε τοσοῦτον ταχείας προόδους ἐν αὐτῇ ὡς μετὰ πενήκοντα ἔτη οὐδὲν μέρος τοῦ Ἠνωμένου Βασιλείου τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἦτο μᾶλλον αὐτοῦ προσκολλημένον και ἀρσιωμένον εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀννόβερ, ἣτις προσωποποιεῖ ἐν ἑαυτῇ τὴν τῶν νεωτέρων χρόνων ἐλευθερίαν. Ὁ λαὸς οὗτος, ὁ τοσοῦτον πιστὸς εἰς τὰς ἱεραρχικὰς του παραδόσεις, εὐρέθη ἀφνης εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὰ ἦθη και τοὺς νόμους τῶν Ἀγγλῶν, ἰκανότατος δὲ ὢν εἰς τὸ νὰ ἐνοῆ τὰ ἀγαθὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας και τῆς αὐτοκυβερνήσεως, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοσοῦτον ἐβάδισεν ἐμπρὸς ὅσον οὔτε αὐτὴ ἡ ἰδία Ἀγγλία. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι κατὰ τοῦτο ἡ Σκωτία εἶναι ἡ τελειοποιημένη Ἀγγλία.

Οὐδαμῶς τῆς Εὐρώπης ἡ κυβερνητικὴ και διοικητικὴ μηχανὴ εἶναι ἀπλουστερα και πρέπει νὰ ὑπάγῃ τις εἰς τὴν Ἀμερικὴν διὰ νὰ εὕρῃ ὁμοίαν ἀπλότητα. Ἡ διοικητικὴ συγκέντρωσις, ἡ τοσοῦτον ἐξυφουμένη μέθοδος αὐτῆ, ἣτις φορολογεῖ τὰ τρία τέταρτα τῆς Γαλλίας πρὸς ὄφελος τοῦ ἐτέρου τετάρτου, και ἣτις καταπνίγει παντοῦ τὴν ἰδιωτικὴν ἢ τοπικὴν πρωτοβουλίαν, εἶναι ὅλως ἀγνωστος ἐν Σκωτίᾳ. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἰσὶν ὅλως εὐάριθμοι, και κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμισθοί. Οὐδεμία κατάχρησις ἐξ ἐκείνων, αἵτινες διαωνίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τῆς ἰσχύος τῆς συνήθειας, ἠδυνήθη νὰ ἐγκλιματισθῇ ἐν Σκωτίᾳ. Ἡ ἐθνικὴ ἐκείνη ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἡ διατήρησις ἀποβόροφά, ἐν τῷ ὑπολοίπῳ τοῦ Ἠνωμένου Βασιλείου φόρους πλέον τῶν 200 ἑκατομμυρίων δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ. Οἱ φόροι τῶν ἐνοριῶν και τῶν κομητειῶν ἠλαττώθησαν εἰς τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον. Ὁ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν ἔρανος, ἐσχάτως ἦδη εἰσαχθεὶς, ἔλαβε μικρὰν ἀνάπτυξιν και διὰ νὰ εἴπῃ τις τὸ πᾶν ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὸ ποσὸν τῶν φόρων παντὸς εἶδους, τῶν πληρονομένων ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ἐδάφους, ὅστις φθάνει ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς δύο και ἡμισυ φράγκα κατὰ στρέμμα, μόλις φθάνει τὰ 16 λεπτά κατὰ στρέμμα ἐν Σκωτίᾳ. Καὶ αὐτὸς ὁ ἔγγειος φόρος (income-tax) εἰσπράττεται

μετὰ μεγάλων προφυλάξεων ὁ φόρος οὗτος ἀναβαίνει εἰς τὸ ποσὸν τῶν 500,000 λιρῶν στερλίνων, ἐν ᾧ ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ προϊόν αὐτοῦ εἶναι δεκάκις μεγαλύτερον.

Αἱ ὠφέλιμοι δαπάναι, τὰς ὁποίας οἱ φόροι διατρέφουσιν ἀλλαχοῦ, δὲν εἶναι ἐν τούτοις παρημελημένοι ἐν Σκωτίᾳ. Ἡ Ἀγγλία ἀναλαμβάνει τὰς πολυδαπανωτέρας, ὡς π. χ. τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τὴν σύστασιν τῶν στρατηγικῶν ὁδῶν. Ἡ Σκωτία εἶναι ἐν μεγάλῳ ὅτι ἡ νῆσος Γερσεῦ εἶναι ἐν μικρῷ ἀπηλλαγμένη τῶν φροντίδων τῆς ἐθνικῆς ὑπερασπίσεως (ἥτις τυγχάνει οὕσα συγχρόνως τὸ μεγαλύτερον συμφέρον καὶ τὸ ἐπαχθέστερον βῆρος τῶν λαῶν) δύναται αὕτη νὰ καθιερῇ ὅλους αὐτῆς τοὺς πόρους εἰς ἀνάπτυσιν τῆς ἐσωτερικῆς εὐτυχίας τῆς. Τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς τάξεως καὶ τῆς οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον ἕκαστος φέρει εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἰδίων ὑποθέσεων, μεταβαίνει καὶ εἰς τὴν διαχείρησιν τῶν δημοσίων χρημάτων· κατορθώνουσι δὲ ἐν Σκωτίᾳ περισσότερα ἔργα μὲ μικρὰ χρηματικά μέσα παρ' ὅσα ἀλλαχοῦ μὲ ἑκατοντάκις μεγαλύτερα. Ὅτι δὲ ὁ φόρος δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ, τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τὸ κατορθώνει καλλίτερα, ταχύτερα καὶ εὐθηνότερα. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εὐρίσκειται ἐκεῖ ἐν τῇ κοιτίδι αὐτῆς, αἱ νομοθεσίαι αὐτῆς εὐρίσκουσιν ἐκεῖ φυσικῶς τὴν μᾶλλον ἀμεσον καὶ πληρεστάτην ἐφαρμογὴν τῶν. Ὁ Σκώτος δὲν σκέπτεται ποτὲ πῶς νὰ ζητήσῃ συνδρομὴν ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἢ ἀπὸ ἐκείνους οἵτινες ἔχουσι τὸ αὐτὸ μετ' αὐτοῦ συμφέρον· δὲν χάνει τὸν καιρὸν του εἰς ταραχὰς καὶ προσπαθείαι ἀνωφελεῖς. Δὲν ἔχει τίποτε νὰ ζητήσῃ, διὰ τίποτε νὰ παρακαλέσῃ. Ὅλος ἐκδοτος εἰς τὰς ὑποθέσεις του, τὰς διευθύνει καλῶς, διότι οὐδὲν παρεμποδίζει τὴν ἐνέργειάν του, ἢ τὸν ἀποτρέπει ἀπ' αὐτῆς. Δὲν ὑπάρχουσι παρ' αὐτοῖς αἱ ἀντιζηλιαὶ ἐκεῖναι τὰς ὁποίας ἡ φιλοδοξία γεννᾷ. Ἐκαστος ζῆ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του ἐντὸς τῆς οἰκίας του, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ζητῇ νὰ διορθώσῃ τὰς ὑποθέσεις τοῦ γείτονός του, καὶ ὅταν ἔχουσιν ἀνάγκην ἀμοιβαίας βοηθείας, τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει συχνά, συνεννοοῦνται κάλλιστα μεταξύ των, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κοινῆς ὠφελείας. Ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τόπῳ τῶν τριῶν ἑκατομμυρίων ψυχῶν, ἡ ἀλληλεγγύη τῶν συμφερόντων, ἡ θμελιώδης αὕτη ἀλήθεια τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιστήμη καταβάλλει τόσους κόπους μόνον διὰ νὰ τὴν καταστήσῃ νοητὴν ἀλλαχοῦ,

ὑπάρχει πασιφανῆς καὶ ἐπαισθητῆ εἰς ὄλους τοὺς Σκώτους· Ὀλόκληρος ἡ Σκωτία ἀποτελεῖ, τρόπον τινά, μίαν οἰκογένειαν.

Ταῦτα τις ἔχων ὑπ' ὄψιν δύναται νὰ ἐκπλαγῇ, ὅτι ἡ γεωργία ὠφελήθη τοσοῦτον ἀπὸ τὴν συρροὴν τοσοῦτων εὐνοϊκῶν καὶ περιστάσεων; Αἱ πρόοδοι τῆς γεωργίας ὑπῆρξαν ἰδίως ἐκτακτοὶ ἀπὸ τοῦ 1750 μέχρι τοῦ 1815, δηλ. καθ' ἓν χρόνον αἱ συνηνημένοι αὐταὶ περιστάσεις εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐπενεργῶσι μετὰ τινος ἐντάσεως. Ἡ ἀγγλικὴ ἀγορὰ ἐδείχθη κατὰ τὴν περιόδον ταύτην ἀπέραντος· ὁ σῖτος καὶ τὸ κρέας ἀνέβησαν ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τιμὰς ἐξαισίας, αἵτινες, εἰς τόπον νέον ὡς ἡ Σκωτία, δὲν ἔλλειψαν νὰ δώσωσι μεγίστην ὠθησιν εἰς τὴν παραγωγὴν.

Ἐὰν ἦναι ἀληθές, ὡς λέγει ὁ Ρικάρδος, ὅτι μικρὰ τις ποσότης κεφαλαίου, ἐνασχολουμένη εἰς γῆν παρθένον ἀρκεῖ ὅπως ἀποφέρῃ καρποὺς πολὺ περισσοτέρους παρ' ὅσους ἡ ἀδιαλείπτως αὐξάνουσα ποσότης τούτου δύναται νὰ δημιουργήσῃ διὰ τοῦ χρόνου, τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀξίωμα, ἐπραγματοποιήθη πληρέστατα τότε. Εἶδον τὸ εἰσόδημα γαιῶν τινῶν νὰ δεκαπλασιασθῇ ἐν τῷ διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν. Ἡ κοινὴ εὐπορία ἤρξε συγχρόνως εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε κατὰ τὸ λέγειν περιηγητοῦ τινος, τοῦ Σιρόνδου, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἑδιμβούργον κατὰ τὸ 1810, εἰδείκνυον τότε ἐν τῇ παλαιᾷ πόλει τὰς οἰκίας ἐν αἷς εἶχον κατοικήσει ἄλλοτε αἱ ἐπισημότεραι οἰκογένεια, νὰ κατέχωνται ὑπὸ ἐργατῶν καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ. «Εἰς ἀχθοφόρος ἐγκατέλειψε, λέγει εἰς τῶν ἀνταποκριτῶν τοῦ Ἰωάννου Σέγκλαϊρ τὴν οἰκίαν τοῦ λόρδου Δουνμόρ ὡς μὴ κατοικήσιμον. Ἐκεῖναι δὲ τοῦ μαρκεσιῦ Δούγλας κατοικεῖται ὑπὸ τινος κοινῆς ἀμαξηλάτου, καὶ ἡ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀρζύλ ὑπὸ τινος ἐμπόρου περικνιμίδων ὅστις πληρώνει 12 λίρας στερλίνας ἐνοίκιον.»

Μετὰ τὸν καταβίβασμὸν τῶν τιμῶν, ὅστις ἐπηκολούθησε τὴν εἰρήνην τοῦ 1815, ἡ πρόοδος αὕτη ἐβραδυπόρησε, διότι ἦτον ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ αὕτη πολὺν καιρὸν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος, ἀλλ' οὐδόλως ἐσταμάτησεν ἡ κατασκευὴ τῶν σιδηροδρόμων ἔσχεν ἐν Σκωτίᾳ πολὺ μεγαλύτερα ἀποτελέσματα, ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ, καθόσον διὰ τούτων ἡ ἔνωσις τῶν δύο τούτων τόπων ἀπέβη μᾶλλον φιλικωτέρα καὶ στενωτέρη. Ἡ οἰκονομία τῶν ἐξόδων τῆς μετακομίσεως τῶν προϊόντων, ἡ ταχύτης τῶν τῆς συγκοινωνίας μέσων, ἡ κατάργησις τῶν διαμέσων κωλυμάτων τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν καταναλωσίμων, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ

διατηρήσῃ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας ἄλλαι αἰτίαι ἀλλαχῶ κατεβίβασαν, καὶ ἡ περίστασις αὕτη κατέστησε τὴν οικονομικὴν κρίσιν τῶν τελευταίων τούτων χρόνων πολλὰ ὀλιγώτερον ἐπαισθητὴν ἐν Σκωτίᾳ, ἢ ὅσον ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὀλίγα παράπονα ἠγέρθησαν ἐκεῖθεν τῆς Τβῆδ (Tweed) οἱ τε ἰδιοκτῆται καὶ οἱ ἐκμισθωταὶ προσηνέχθησαν ἀμοιβαίως μετὰ καλοῦ καὶ φρονίμου τρόπου καὶ ὡς ἐκ τούτου πραγματικῶς ὀλίγον ὑπέφεραν. Τὸ πνεῦμα τῆς μεγάλης οικονομίας τῶν ἐκμισθωτῶν καὶ ὅλων τῶν κλάσεων τοῦ λαοῦ, ἡ συνετὴ μετρίτης τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ ἐνέργεια πάντων, προητοίμασαν ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεπεράτωσεν ἡ ἐπέκτασις τῆς ἐξαγωγῆς καὶ τῆς πωλήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

(Ἄκολουθεῖ)

Κ. Φωστηρόπουλος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ.

ΒΙΒΛΙΑ ΝΕΟΦΑΝΗ.

Ἔθικο-πολιτικὴ Ἑλλάς, ὑπὸ Ἀχιλλέως Γ. Λεβέντη

Ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν τὸ μὲν μέγιστον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου κατατρίβει τὸν καιρὸν αὐτοῦ εἰς ἐργῶδεις περὶ πολιτικῶν ζητημάτων καὶ θεωριῶν συζητήσεις, πολλοὶ δὲ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους διδασκάλων, ἀδρῶς ὑπὸ τοῦ δημοσίου μισθοῦμενοι, καταδαπανῶσι τὰς διὰ τοῦτο πολυτίμους αὐτῶν στιγμὰς εἰς συγγραφὰς ἀνουσίους, εἰς λιβέλους ἢ εἰς σατύρας ἀνδεῖς ὅπως ἀνθυβρισθῶσι, συντελοῦντες οὕτως, ὑπερ καὶ τις ἄλλος, εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν ἐπιτράχυνσιν τῶν κοινῶν ἡθῶν, εἶναι τῷ ὄντι παρήγορον, ὅτι εὐρίσκονται ἄνδρες, ὑπὸ πατριωτισμοῦ φλεγόμενοι, οἵτινες πίστιν ἔχοντες εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος, ἐργάζονται ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἀγωνίζονται νὰ ἀνασῶσιν ἐκ τοῦ βορβόρου τῶν ἀγενῶν παθῶν, ἐκείνους ἐκ τῶν ἡμετέρων εἰς ὧν τὰ στήθη δὲν ἐσβέθησαν εἰσέτι ὀλοτελῶς τὰ ζώπυρα τοῦ πατριωτισμοῦ. Ὁ Κύριος Λεβέν-

της ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν τέκνων τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους. Αἱ μεγάλαί χρηματικαὶ θυσίαι καὶ αἱ προσωπικαὶ περιφανεῖς ὑπηρεσίαι τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Λεβέντη εἰσὶ πασίγνωστοι ἐν Ἑλλάδι· κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἐν πληρεστάτῃ καὶ μεγίστῃ χρήσει ἔθος ὤφειλεν ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου ἐκείνου τῆς πατρίδος εὐεργέτου, ἐν Ἀθήναις τὰς διατριβάς ποιούμενος, νὰ ἐνασχολῆται μόνον εἰς ἐξύψωσιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ πατρὸς, εἰς ἀπαιτήσεις ἀποζημιώσεων, εἰς ἀπολαύσεις θήσεων, θαυμῶν, ἐπωμίδων, παρασῆμων! ἀλλ' ὅμως ὁ Κύριος Ἀχιλλεὺς Λεβέντης φαίνεται ἔχων ἄλλην ἰδέαν περὶ πατραγαθῶν. Διὰ τῶν μεγάλων καὶ ἐθνωφελῶν ἔργων τῶν πατέρων, βεβαίως, ἐξευγενίζονται οἱ υἱοί, ἀλλ' ἡ εὐγένεια ἐπιβάλλει καὶ ὑποχρεώσεις μεγάλας. Ὁ θέλων διὰ τῶν πατραγαθῶν νὰ ᾖ εὐγενὴς ὀφείλει νὰ μιμηθῇ τὰς πατραγαθίας, οὐχὶ δὲ νὰ τὰς ἐκμεταλλευθῇ. Ἐὰν πολλοὶ, τῶν ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἔθνους ὀλοκαύτωμα ἑαυτοὺς προσενεγκόντων εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, ἤθελον καὶ ὑποπτεύσει, ὅτι οὕτω πράττοντες παρεσκευάζον, διὰ τοὺς διαδόχους των, τίτλους δυνάμει τῶν ὁποίων οὗτοι, διὰ τῶν ἀτασθαλιῶν των, ὀλίγου δεῖν ἀπεξήρανον τὸ δένδρον τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ἤθελον ἀναμφιβόλως οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι προτιμῆσαι ν' ἀπέχῃσι μᾶλλον πάσης πράξεως ἢ νὰ ἐκδώσωσιν οὕτως, εἰς ἔαρος τῆς ὑπ' αὐτῶν τοσοῦτον ἀγαπηθείσης πατρίδος, συναλλάγματα βαρύτοκα τὰ ὅποια αὕτη νὰ μὴ δύναται νὰ ἐξορλήσῃ ποτέ.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Κύριος Λεβέντης θεωρῶν τὴν πατραγαθίαν ὡς εὐγένειαν ἐπιβάλλουσαν βαρείας ὑποχρεώσεις νομίζει ἔργον συνειδήσεως τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν. Ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς δουλείας τῆς πατρίδος καὶ εἰργάσθη ἀποτελεσματικῶς εἰς ἀποδιώξιν τῶν κατακτητῶν, ὁ δὲ υἱὸς κηρύττει πόλεμον κατὰ τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἀκηδίας τῶν παρ' ἡμῖν. Ὁ πόλεμος οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἐθνικὸς, ὁ μόνος ὅστις ὑπόσχεται τὴν στερέωσιν καὶ τὴν καρποφορίαν ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἤραντο καὶ ἔφερον εἰς πέρας οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀνευ δὲ τοῦ δευτέρου τούτου πολέμου αἱ πατραγαθία ἀντιώφελεῖαι, κινδυνεύουσι ν' ἀποθῶσιν ἐχθρικά ἰκριώματα, ἀφ' ὧν ἐξακοντίζονται ἀδιαλείπτως βέλη κατὰ τῆς πατρίδος ἐπιφέροντα αὐτῇ πληγὰς ἀνάτους.

Ἀπονέμομεν ἐπομένως πρὸς τὸν Κ. Α. Γ. Λεβέντην τὸν δίκαιον ἔπαινον διὰ τὸν εὐγενῆ καὶ ἐθνωφελῆ σκοπὸν αὐτοῦ, καὶ διαβεβαιούμεν ὅτι ἡ πατρίς θέλει μεγάλως εὐγνωμονῆσαι αὐτῷ,

διότι διὰ τοῦ προκειμένου ἔργου του ὑπέδειξε πρὸς τοὺς ἐπὶ πατραγαθίαις κομπάζοντας, τί ὀφείλουσι νὰ πράξωσιν ἵνα ᾧσιν ἄξιοι διάδοχοι τῶν μεγάλων αὐτῶν πατέρων.

Γράψαντες τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐπιδιωκομένου ἐθνοσωτηρίου σκοποῦ, θέλομεν ὁμιλήσει προσεχῶς καὶ περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Ἀγροτικὴ Οἰκονομία τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ Δ. Δελαβέρη
μετάφρασις Κ. Φωστηροπούλου.

Εἰς τὸ φυλλάδιον τοῦ παρελθόντος μηνὸς ἀναγγείλαντες τὴν μετάφρασιν καὶ ἔκδοσιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου συγγράμματος, ἐπεφυλάχθημεν νὰ διαλάβωμεν κατόπιν ἐν ἐκτάσει. Ἐκπληροῦντες σήμερον μετ' εὐχαριστήσεως τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν θέλομεν προσπαθήσει νὰ καταστήσωμεν ὅσον οἶόν τε εὐκολωτέραν τὴν κατανόησιν τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς μεγάλης ὠφελιμότητος τοῦ προκειμένου συγγράμματος. τὸ ὅποιον μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου, διὰ πολλῶν κόπων καὶ μεγάλων δαπανῶν μετέφρασεν εἰς τὴν γλῶσσάν μας ὁ Κ. Φωστηρόπουλος.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Δελαβέρη τσαούτην ἐπροξένησεν αἰσθησὶν ἐν Γαλλίᾳ ἅμα ἐκδοθῆν, ὥστε ἀνεγνώσθη ὑπὸ τῶν γραμματισμένων ὄλων τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, διὰ τοῦτο ἐν διαστήματι δεκαετίας πεντάκις μετετυπώθη εἰς πολλὰς ἐκάστοτε μυριάδας ἀντιτύπων καὶ σήμερον ἡ τελευταία ἔκδοσις ἐξηνητήθη μέχρι τοῦ τελευταίου ἀντιτύπου. Μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ θεωρεῖται, δικαίως, ὡς τὸ μόνον σύγγραμμα τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἐνθουσιασμὸν καὶ ἔρωτα εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας.

Τὸ μέχρι τοῦδε ἐκτυπωθὲν ὑπὸ τοῦ Κ. Φωστηροπούλου πρῶτον τμήμα περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς κεφάλαια.

- Α'. Περὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἀγγλίας.
- Β'. Περὶ τῶν προβάτων.
- Γ'. Περὶ τῶν χονδρῶν ζώων.
- Δ'. Περὶ τῶν γεωργικῶν συστημάτων.
- Ε'. Περὶ ἀκαθαρίστου εἰσοδήματος.
- ΣΓ'. Περὶ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων τῶν ἰδιοκτητῶν, τῶν κερδῶν τῶν ἐκμισθωτῶν, καὶ τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐργατῶν.
- Ζ'. Περὶ καταστάσεως τῆς ἰδιοκτησίας.

Η'. Περὶ καταστάσεως τῆς καλλιεργείας.

Θ'. Περὶ τοῦ πρὸς τὸν ἀγροδίαιτον βίον ἔρωτος τοῦ ἀγγλικῶν ἔθνους.

Ι'. Περὶ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν τῆς Ἀγγλίας.

ΙΑ'. Περὶ ἐξαγωγῆς καὶ πωλήσεως τῶν προϊόντων.

ΙΒ'. Περὶ τελωνιακῆς μεταρρυθμίσεως.

ΙΓ'. Περὶ ὑφίστης καλλιεργείας.

ΙΔ'. Περὶ τῶν κομητειῶν τῆς Ἀγγλίας.

Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαιῷ ὁ συγγραφεὺς, περιηγηθεὶς καὶ γνωρίσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ τε ἔδαφος καὶ τὸ κλίμα τῆς Ἀγγλίας, παραβάλλων αὐτὰ πρὸς τὰ τῆς Γαλλίας εὐρίσκει αὐτὰ κατὰ πολὺ κατώτερα, διότι μέγα μὲν μέρος τοῦ ἐδάφους τούτου ὅλως πετρῶδες καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρσιαν ἀεναίου χειμῶνος εἶναι ἀνεπίδεκτον οἰασθῆποτε καλλιεργείας· τὸ δὲ ἐπίδεκτικὸν καλλιεργείας μέρος εἶναι τοσοῦτον κατώτερον τοῦ γαλλικοῦ, ὥστε ἐὰν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀγγλίας ἦσαν ἄλλης τινὸς φυλῆς ἤθελον πάντες ἀπελπισθῆ καὶ ἐγκαταλείψει πᾶσαν γεωργικὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιχείρησιν, καὶ μόλον τοῦτο οἱ Ἄγγλοι κατώρθωσαν τοσοῦτον μεγάλα ἀποτελέσματα διὰ τῆς συντόνου ἐπιμελείας καὶ τῆς ἐπιμόνου ἐργασίας των, ὥστε ἡ ἐπὶ τιοιούτου ἐδάφους ἐξασκουμένη γεωργία αὐτῶν νὰ παράγῃ προϊόντα διπλάσια καὶ τριπλάσια τῆς γαλλικῆς! καὶ τὸ κλίμα τῆς Ἀγγλίας οὐδὲν ὅλως δύναται νὰ συγκριθῆ μὲ τὸ γαλλικόν, καὶ μολοντούτο οἱ Ἄγγλοι ἀποκτῶσι καλῆτερα ἐξ αὐτοῦ ἀποτελέσματα ἢ οἱ Γάλλοι ἐκ τοῦ λαμπροῦ αὐτῶν κλίματος.

Ὁ δὲ ἡμέτερος μεταφραστὴς σχολιάζων τὰ περὶ ἐδάφους καὶ κλίματος ἔγραψεν ἐν σημειώσει τὰ ἐξῆς ἅπερ συνιστῶμεν τοῖς ἀναγνώστασις τῆς Μελίσσης.

«Πόσον τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἰσὶν ὑπερτέρα τῶν τῆς Γαλλίας! αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες τῆς Ἠλείας, τῆς Ἀργολίδος, τῆς Βοιωτίας, τῆς Φθιώτιδος, τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τῆς Βυβόας, καὶ αἱ πλουσιώτατοι, τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας δὲν εὐρίσκουσι τὸν ὁμοῖόν των ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ταινία γῆς, ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Κορίνθου καὶ προχωροῦσα καθ' ὅλον τὸ ἀρκτικο-δυτικὸν παράλιον τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὑπερτέρα παντὸς παραλληλισμοῦ· ἔχει μόνον τὸ ἔδαφος αὐτῆς συντίθεται ἐκ τῶν καλητέρων στοιχείων τῶν καθιστάντων γόνιμον τὴν ἄρουραν, ἀλλὰδέχεται καὶ ἐκ τῶν ὑπερκειμένων λόφων ὕδατα ἄφθονα καὶ ὕλας λιπαντικὰς. Ἐὰν ἀντὶ τῆς σταφίδος ἤθελον μεταβληθῆ εἰς διηνεκῆ λειβάδια διὰ κτηνοκο-

μίαν ευρωπαϊκῶς ενεργουμένην οἱ ποτιζόμενοι ἀγροὶ τῆς Κορινθίας, τοῦ Αἰγίου, τῶν Πατρῶν, τῆς Ηἰείας κλ. ἤθελον ἀποκατασταθῆ ἀληθῆ χρυσωρυχεῖα, καὶ βοηθούμενοι τοσοῦτον θαυμασίως ὑπὸ τοῦ γλυκυτάτου κλίματος καὶ τῆς λαμπρᾶς θέσεώς των ἤθελον παράγει πλοῦτον ὅσον σήμερον ἀδυνατεῖ νὰ παράξῃ ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Αὐτὰ δὲ τὰ ὄρη μας εἰσὶ λοφίσκοι ἀπέναντι τῶν Πυρηναιῶν καὶ τῶν Ἄλπεων, δυνάμενα νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν πλουσίαν δενδροφυτεῖαν τῶν ἀμπελώνων, ἐλαιῶνων, μωρεῶνων, καὶ αὐτὰ τὰ κατάξηρα καὶ ὄλως πετρώδη δύνανται νὰ δεχθῶσιν εὐμενῶς καὶ νὰ διαθρέψωσι τὴν πεύκην, τὴν δρύν, τὴν ἔλατον καὶ ν' ἀποκατασταθῶσι μάλιστα καὶ βοσκίσιμα, ἐφαρμοζομένης εἰς αὐτὰ τῆς ἀναφυτεύσεως καὶ τῆς καλύψεως τῶν πετρωδῶν μερῶν μὲ βώλους χλοηφόρους καὶ τῆς σπορᾶς δένδρων εἰς ὅσα μέρη ὑπάρχει ὀλίγον ἢ πολὺ χῶμα, ὡς γίνεται σήμερον ἐν Γαλλίᾳ. Τί δὲ νὰ εἰπῶμεν περὶ τῶν ἑκατομμυρίων στρεμμάτων γαιῶν ὑπερτέρων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ἀθαυρέτως καὶ εἰρωνικῶς κατεχομένων ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς Κωπαίδος, τῆς Τριχωνίας, τῆς Στυμφαλίδος, τοῦ Φενεοῦ, καὶ μυρίων ἄλλων τεματίων ;»

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ ἐξετάζει τὰ περὶ προβάτων· ἀποδεικνύων δὲ πόσον τὸ ζῶον τοῦτο εἶναι ὠφέλιμον εἰς τὸν ἄνθρωπον, διότι χορηγεῖ αὐτῷ κρέας ἀφθονον καὶ νόστιμον, μαλλίον ἀξιόλογον διὰ τὰ παντοσιδῆ ἐριούχα, δέρματα διὰ τὴν βυρσοδεψίαν, καὶ, τὸ οὐχ ἥττον σπουδαῖον, τὴν κόπρον του, δι' ἧς λιπαίνονται ἑκατομμύρια στρέμματα γαιῶν παραγουσῶν τοὺς καλητέρους καὶ ἀφθονωτέρους δημητριακοὺς καρπούς. Ἐξετάζων δὲ τὰς μεθόδους, δι' ὧν οἱ Ἄγγλοι ἐβελέτισαν τὰς φυλάς τῶν ἐγχωρίων προβάτων καὶ ἀπεκατέστησαν αὐτάς πρότυπα ὄλων τῶν προβάτων τῆς ὑψηλῆς, φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἐπὶ ἐδάφους πολὺ μικροτέρας ἐκτάσεως τρέφουσιν ἴσον μὲ τοὺς Γάλλους ποσὸν προβάτων κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ τοῦ ὁποῖου ἡ ὑπεροχὴ κατὰ ποῖον εἶναι τετραπλάσια, διότι τὰ μὲν γαλλ. πρόβατα, ὄντα 35 ἑκατομμύρια τὸν ἀριθμὸν δίδουσιν ἐτησίαν παραγωγὴν εἰς κρέας, μαλλία καὶ γάλα 200 ἑκατομμύρια φράγκων, τὰ δὲ ἀγγλικὰ ὄντα καὶ ταῦτα 35 περίπου ἑκατομμύρια ἀποφέρουσιν ἐτησίως μόνον εἰς κρέας καὶ μαλλία 600 ἑκατομμύρια φράγκων! τὸ μυστήριον τῆς μεγίστης ταύτης διαφορᾶς ἐξηγεῖ διὰ μακρῶν ὁ συγγραφεύς. Ἡ ἐκλογὴ καλῶν παραγωγῶν, ἡ καλὴ τροφή καὶ περιποιήσις ἔφεραν καὶ φέρουσι παντοῦ καὶ πάντοτε τὰ μεγάλα ταῦτα ἀποτελέσματα. Ἐπομένως ἡ κτηνοκομία

τῶν προβάτων ἐν Ἀγγλίᾳ, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τοσοῦτον οπουδαῖα καὶ τοσοῦτον μεγάλα παραγαγούσα ἀποτελέσματα, ὠφέλησε μεγάλως καὶ τὴν γεωργίαν, ἥτις κατέστη πλουσιωτάτη ὡς ἐκ τῆς κόπρου αὐτῶν.

Ὁ ἡμέτερος μεταφραστὴς θέλων νὰ δώσῃ τὴν θλιβεράν εἰκόνα τῆς ἐλληνικῆς κτηνοκομίας ἔγραψε τὸ ἐξῆς σχόλιον εἰς τὸ περὶ προβάτων κεφάλαιον.

«Τῶν μὲν μαλλίων μας ἡ ἐτησία παραγωγὴ εἶναι περίπου 5 ἑκατομμύρια χιλιογράμμων· κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ ὠφείλαμεν νὰ παράγωμεν 12 ἑκατομμύρια χιλιογράμμων, ὥστε μειονεκτούμεν πολὺ κατὰ ποσότητα, κατὰ ποιότητα ὅμως ἡ διαφορὰ ὑπάρχει μεγίστη, διότι ὄχι μόνον τὸ εἶδος τῶν μαλλίων τῶν προβάτων μας εἶναι τὸ χειρότερον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης περιποιήσεως πρὸ τοῦ κουρεύματος καὶ μετ' αὐτὸ παραβλάπτει τὸ προϊόν τόσο ὥστε τὸ καταντᾷ τῆς ἐσχάτης τάξεως· τοῦ δὲ κρέατος ἡ παραγωγὴ ἐκτιμᾶται εἰς 20 περίπου ἑκατομμύρια χιλιογράμμων· καὶ ἐνταῦθα ἡ δυσαναλογία πρὸς τ' ἀγγλικὰ πρόβατα ὑπάρχει ἐπίσης τεραστία, καὶ δὲν πρέπει νὰ λογαριάσωμεν τὸ προϊόν μόνον τῶν 5 ἑκατομμυρίων αἰγοπροβάτων μας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρνίων καὶ τῶν ἐριφίων, τὰ ὁποῖα σφάζονται κατ' ἔτος εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια καὶ τὰ ὁποῖα, ὡς μὴ φορολογούμενα, δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς τὸ ποσὸν τῶν 5 ἑκατομμυρίων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ αἰγοπρόβατα μας σφάζονται ἢ πολὺ μικρὰ ἢ πολὺ γεροντικά, δηλ. ἐν ἡλικίᾳ καθ' ἣν ἔχουσι τὸ ἐλάχιστον βάρος, ἢ κατὰ κεφαλὴν τῶν σφαιζομένων ζῶων παραγωγὴ κρέατος κατὰ μέσον ὄρον δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀνωτέρα τῶν 6—8 χιλιογράμμων, ἥτοι τὸ τέταρτον ἢ πέμπτον τῆς ἀγγλικῆς παραγωγῆς. Ἡ μὲν Ἀγγλία ἐκ τῶν 35 ἑκατομμυρίων προβάτων ἔχει ἐτησίαν πρόσδοον εἰς μαλλία καὶ εἰς κρέας 600 ἑκατομμύρια περίπου φράγκων, χωρὶς νὰ λογισθῇ εἰς ταῦτα καὶ ἡ τῆς κόπρου, ἀξία πολλῶν ἑκατομμυρίων. Ἡ δὲ Ἑλλάς ἐκ τῶν 5—7 ἑκατομμυρίων (συμπεριλαμβανομένων εἰς ταῦτα ἀρνίων τε καὶ ἐριφίων), ἐκ μαλλίων, κρέατος καὶ γαλακτοουργίας (ἣν δὲν ἔχουσιν οἱ ἄγγλοι ἀπὸ τῶν προβάτων) λαμβάνει ἐτησίαν πρόσδοον 25 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν· ἐκ δὲ τῆς κόπρου τὸ παραμικρὸν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἢ Ἑλλάς ὠφελεῖ νὰ ἔχῃ πρόσδοον ἐκ τῶν προβάτων 100—120 ἑκατομμυρίων φράγκων. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, τὸ κακὸν εἶναι ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κτηνοτροφία διατελεῖ ὁ κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῶν ἐθνικῶν δασῶν καὶ τῶν καλλιεργῶ-

μένων κτημάτων τῶν ιδιωτῶν, καὶ τὸ φυτώριον ὄλων τῶν ληστρικῶν συμμοριῶν. Ἐὰν τώρα ὑπολογίσωμεν τὰς ἐκ τῶν κατ' ἔτος ἐμπρησμάτων τῶν δασῶν ὑπὸ τῶν ποιμένων ἐνεργουμένων ζημίας, τὰς καταστροφὰς τῶν δενδροφυτειῶν καὶ τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν τῶν κατοίκων καὶ τὰς ἐκ τῆς ληστείας βλάβας θέλομεν εὔρει, ὅτι ἡ ἐκ τῶν αἰγοπροβάτων ἐτησίᾳ πρόσδοδος μας, ἀντὶ ὠφελείας, μόλις σκεπάζει τὴν ἐτησίαν ζημίαν ἡμῶν· μὴ λησμονήσωμεν δὲ προσέτι ὅτι τὰ ποίμνια ταῦτα ἐξουσιάζουσιν, ὡς ἀπόλυτοι κύριοι, 40 ἑκατομμύρια στρεμμάτων! ἡ κτηνοτροφία μας θέλει ἀποδῆ ὠφέλιμος, ὅταν συνδεθῆ μετὰ τῆς γεωργίας, συνοικισθῶσι δὲ οἱ νομαδικὸν καὶ ληστρικὸν εἶον διάγοντες ποιμένες.»

«Τὸ ἐκ τῆς κόπρου εἰσόδημα τῆς ἑλλ. κτηνοτροφίας ὑπάρχει ἀσήμαντον, διότι ἔνεκα τοῦ νομαδικοῦ καὶ ὄλως ἀγρίου εἴου ποιμένων τε καὶ ποιμνίων ἡ κόπρος αὐτῶν ἀποβαίνει ἀνωφελὴς ὡς διασκορπιζομένη εἰς ἀκαλλιεργήτους καὶ βραχῶδεις τόπους, ὅθεν οἱ χεῖμαρροι τὴν σαρώνουσι καὶ τὴν συμπαρασύρουσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Χωρὶς ὑπερβολὴν δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἀπωλείας τῆς πολυτίμου κόπρου τῶν προβάτων ζημία τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας εἶναι ἴσως ἀνωτέρα τῆς ὅλης σημερινῆς παραγωγῆς αὐτῶν εἰς κρέας, μαλλία καὶ γάλα. Πόσα ἑκατομμύρια στρεμμάτων γαιῶν ἡ κόπρος αὕτη ἤθελε καταστήσει εὐφορώτατα, καὶ πόσα ἐπομένως ἑκατομμύρια δραχμῶν ἤθελον προστεθῆ εἰς τὰ εἰσοδήματά μας! ἀλλὰ τοῦτο ποτὲ δὲν θέλει κατορθωθῆ ἐνόσω ἡ ἡμετέρα κτηνοτροφία, ἀντὶ νὰ συμβαδίζῃ καὶ συμπράττῃ μετὰ τῆς γεωργίας, διατελεῖ, ὡς ἀνωτέρω εἵπαμεν, ὁ κεκηρυγμένος ἐχθρὸς αὐτῆς καὶ διατηρεῖ οὕτως εἰπεῖν τὰς παραδόσεις τῆς μεταξὺ Ἄβελ καὶ Κάιν ἀντιζηλίας καὶ ἐχθροπαθείας.»

(Ἀκολουθεῖ).